

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ) ANABİLİM DALI

**SERMAYE HAREKETLERİ VE VERGİ KONUSUNDA BİLGİ DEĞİŞİM
ANLAŞMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

İrem DEMİRCİ

Ankara, 2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ) ANABİLİM DALI

**SERMAYE HAREKETLERİ VE VERGİ KONUSUNDA BİLGİ DEĞİŞİM
ANLAŞMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

İrem DEMİRCİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. N. Semih ÖZ

Ankara, 2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ) ANABİLİM DALI

**SERMAYE HAREKETLERİ VE VERGİ KONUSUNDA BİLGİ DEĞİŞİM
ANLAŞMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. N. Semih ÖZ

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. N. Semih Öz

Prof. Dr. Dilek Özkök Çubukçu

Prof. Dr. Selda Aydın

Tez Savunması Tarihi

16.04.2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. N. Semih ÖZ danışmanlığında hazırladığım “Sermaye Hareketleri ve Vergi Konusunda Bilgi Değişim Anlaşmaları” (Ankara, 2024) adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 10.05.2024

Adı-Soyadı

İrem DEMİRCİ

TEŞEKKÜR

Tez konusunun belirlenmesi, çalışmanın planlanması ve tamamlanmasında kıymetli bilgi, deneyim ve düşüncelerini benimle paylaşan, sürecin her aşamasında desteğini sunan sayın hocam ve danışmanım Prof. Dr. N. Semih ÖZ'e,

Değerli yönlendirmeleri ile tezin şu anki halini almasına katkı sağlayan sayın tez jüri üyelerim Prof. Dr. Dilek Özkök ÇUBUKÇU ve Prof. Dr. Selda AYDIN hocalarıma,

Hayatımın her anında sevgi, inanç ve destekleri ile yanımda olan annem Hatice DEMİRCİ ve babam Harun DEMİRCİ'ye, benim için her zaman bir abladan çok daha fazlası olan, fedakârlığını ve desteğini her daim hissettiğim kıymetli ablam Merve Selin DEMİRCİ'ye,

Tanıyamamış olsam da anıları ile varlığını, inancını ve desteğini her zaman hissettiğim rahmetli dedem İbrahim Uğur DİKMEN'e,

Tez çalışmam boyunca destekleri ile yanımda olan değerli arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
TABLolar DİZİNİ	iv
GRAFİKLER DİZİNİ	v
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: SERMAYENİN HAREKETLİLİĞİ	4
1.1 Sermaye Kavramı	5
1.1.1 Sermayenin Tanımı	5
1.1.2. Değer Kavramı	7
1.1.3. Sermaye Birikiminin Tarihçesi	9
1.2. Küreselleşme	14
1.2.1. Küreselleşme Kavramı ve Tanımları.....	14
1.2.2. Küreselleşmenin Tarihsel Süreci	16
1.2.3. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu	18
1.2.4. Küreselleşmeye İlişkin Yaklaşımlar	21
1.3. Sermaye Dolaşımı	24
1.3.1. Sermaye Hareketlerinin Tanımı ve Tarihçesi	24
1.3.2. Sermaye Hareketlerinin Çeşitleri	28
1.3.3 Sermaye Hareketlerinin Yönünü Etkileyen Unsurlar	32
1.3.4. Türkiye’de Sermaye Hareketliliği ve Tarihçesi	34
İKİNCİ BÖLÜM: SERMAYENİN VERGİLENDİRİLMESİ.....	37
2.1. Vergi Kavramı	37
2.2. Sermayenin Vergilendirilme Amaçları	38
2.2.1. Mali Amaç	38

2.2.2. Mali Olmayan Amaç	39
2.3. Vergilendirmede Adalet İlkesi ve Ayırma Prensibi.....	40
2.3.1. Vergilendirmede Adalet İlkesi	41
2.3.2 Vergilendirmede Ayırma Prensibi.....	42
2.4. Sermayenin Vergilendirilmesine Yönelik Yaklaşımlar ve Akademik Çalışmalar.....	46
2.5. Sermaye Hareketleri ve Yatırım Eğilimleri.....	50
2.6. Gelir Dağılımı	55
2.7. Türkiye’de Sermayenin Vergilendirilmesi	57
2.7.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	58
2.7.2. Mali Piyasalar.....	60
2.8. Vergiden Kaçınma	62
2.8.1 Vergiden Kaçınma Yöntemleri	63
2.8.2. Agresif Vergi Planlaması	64
2.9. Vergi Rekabeti	66
2.9.1. Vergi Rekabetinin Nedenleri	66
2.9.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dünya Ekonomisinde Vergi Rekabeti Kavramı ve Çeşitleri	67
2.10. Vergi Cennetleri.....	72
2.10.1 Vergi Cennetleri Kavramı ve Mali Krizlerle Olan İlişkisi.....	72
2.10.2. Vergi Cennetlerine Karşı Yaptırımlar	75
2.10.3. Vergi Cenneti Ülkeler ve Mali Tablo	76
2.10.4. Vergi Cennetlerinde Vergi Şeffaflığına Yönelik Düzenlemeler	80
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BİLGİ DEĞİŞİM ANLAŞMALARI.....	82
3.1. Bilgi Değişim Anlaşmalarının Kavramsal Çerçevesi.....	82
3.2. Vergilendirmede Bilgi Değişim Sürecinin Gelişimi ve Tarihçesi	84
3.3.Vergi Uygulamalarında Şeffaflık Kavramı	86
3.3.1. Vergi Odaklı Şeffaflık Kavramı.....	86

3.3.2. Vergi Uygulamalarında Şeffaflığı Azaltan Unsurlar	88
3.4. Bilgi Değişimi Yöntemleri.....	90
3.4.1 Talep Üzerine Bilgi Değişimi	90
3.4.2. Kendiliğinden (Spontane) Bilgi Değişimi	91
3.4.3. Otomatik Bilgi Değişimi	91
3.5. Bilgi Değişim Anlaşmalarının Hukuki Dayanakları	94
3.6. Bilgi Değişiminde Sistemsel Yaklaşımlar.....	94
3.6.1. İki Taraflı (Bilateral) Sistemler	95
3.6.2. Çok Taraflı (Multilateral) Sistemler	95
3.7. Bilgi Değişim Modelleri	96
3.7.1. Bilgi Değişiminde OECD Modeli	96
3.7.2. Bilgi Değişiminde BM Modeli	99
3.7.3. Bilgi Değişiminde ABD Modeli	100
3.8. Bilgi Değişim Anlaşmalarına Yönelik Uluslararası Düzenlemeler	100
3.8.1. Matrah Aşındırması ve Kar Aktarımı Eylem Planı (BEPS).....	100
3.8.2. Çok Taraflı Anlaşma -ÇTA (Multilateral Instrument -MLI).....	103
3.8.3. Yabancı Hesaplar Vergi Uyum Yasası (FATCA)	106
3.8.4. Ortak Raporlama Standardı (CRS)	108
3.8.5. Diğer Uluslararası Düzenlemeler.....	109
3.9. Türkiye’de Bilgi Değişim Anlaşmaları.....	121
3.9.1. Hukuki Dayanaklar.....	121
3.9.2. Bilgi Değişiminde Türkiye’nin Genel Durumu	126
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	134
KAYNAKÇA.....	140
ÖZET.....	163
ABSTRACT	164

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1:Dünya Ekonomisi Büyüme Projeksiyonu.....	19
Tablo 2:Sermaye Hareketlerinde Serbestleşmenin Olası Faydaları	26
Tablo 3:Uluslararası Sermaye Hareketleri Çeşitleri	29
Tablo 4: Doğrudan Yabancı Yatırımların Çıkışı 2022 (Milyon Dolar)	33
Tablo 5: Bazı OECD Ülkelerinde GSYH İçinde Gelir Vergilerinin Payı (%).....	45
Tablo 6: Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Payı 2002-2022 (Bin TL)	61
Tablo 7:Finansal İşlemlerde Vergiden Kaçınma Türleri	63
Tablo 8:Anormal Mevduat Değerine Sahip İlk 20 Ülke	78
Tablo 9:Türk Vatandaşlarının Kıyı Bankacılığı Faaliyetlerinin Yol Açtığı Vergi Kaybı.....	80
Tablo 10: ÇTA Anlaşma Maddeleri İçeriği	103
Tablo 11: Şubat 2024 İtibariyle ÇTA Kapsamındaki Yargı Bölgeleri.....	104
Tablo 12:OECD Genel Ülke Değerlendirmeleri (2022).....	117
Tablo 13: AB Genel Ülke Değerlendirmeleri (2022).....	118
Tablo 14:AB ile İşbirliği Yapmayan Ülkeler	119
Tablo 15: AB ile İşbirliği Yapan Taahhütlü Ülkeler	120
Tablo 16: AB ile İşbirliği Yapan Ülkeler.....	120
Tablo 17: Türkiye'nin Bilgi Değişimi Amaçlı Yaptığı İkili Anlaşmalar	123
Tablo 18:Vergi Kapsamında Yürürlükteki Bilgi Değişim Anlaşmaları (19.03.2018 itibarıyla).....	126
Tablo 19: Türkiye'nin Bilgi Değişimi Standartlarına Uyum Durumu.....	133

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1: Dünya Ticaret Hacminin Yıllara Göre Değişimi	17
Grafik 2:ABD'deki Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Yıllara Göre Değişimi (1910-2010)	50
Grafik 3: Uluslararası Yatırım Anlaşmalarında Azalma Miktarı (1959-2022).....	53
Grafik 4: Küresel Doğrudan Yabancı Yatırım Alan İlk 20 Ülke (Milyar \$)	54
Grafik 5: 2019 Yılı Verileri İle Servete Göre Küresel Zenginlik Dağılımı	56

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1: Zararlı Vergi Rekabetinin Oluşum Aşamaları.....	70
Şekil 2:Otomatik Bilgi Değişimi Akış Şeması	93

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BEPS	Base Erosion and Profit Shifting (Matrah Aşındırma ve Kâr Aktarımı Projesi)
BM	Birleşmiş Milletler
CRS	Common Reporting Standart (Ortak Raporlama Standardı)
ÇTA	Çok Taraflı Anlaşma
EBSO	Ege Bölgesi Sanayi Odası
EC	European Commission (Avrupa Komisyonu)
EU	European Union (Avrupa Birliği)
EUROPOL	European Police Force (Avrupa Polis Teşkilatı)
FH	Feldstein-Horioka Hipotezi
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ISORA	International Survey on Revenue Administration (Gelir Yönetimine İlişkin Uluslararası Çalışma Grubu)
IRS	Amerikan Gelir İdaresi
ITTI	The Inventory of Tax Technology Initiatives (Vergi Teknolojisi Girişimleri Envanteri)
KVSH	Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri
KVK	Kurumlar Vergisi Kanunu
MASAK	Mali Suçları Araştırma Kurulu
MB	Merkez Bankası

MLI	Multilateral Instrument
GATT	General Agreement on Tariffs and TradeG��mr��k Tarifeleri ve Ticaret Genel Anla��ması
GVK	Gelir Vergisi Kanunu
G20	Group of 20
FATCA	Foreign Accounts Tax Compliance Act (Yabancı Hesapların Vergi Uyumu Yasası)
FTA	Forum on Tax Administration (Vergi İdaresi Forumu)
FSAP	Financial Sector Assessment Program (Finansal Sekt��r Değerlendirme Programı)
OECD	Organisation for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örg��t��)
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UVSH	Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri
VUK	Vergi Usul Kanunu
WTO	World Trade Organization (D��nya Ticaret ��rg��t��)

GİRİŞ

Sanayileşme öncesi dönemlerde toplumun temel uğraşı toprak olduğundan üretim faktörü olarak doğal kaynağın önemi oldukça fazlaydı. Zamanla artan nüfus ve talebe cevap verebilmek adına üretim biçimlerinde seri üretime geçilmesi yönünde yaşanan değişim, hakim üretim faktörünün de sermaye olarak değişmesine neden olmuştur.

Artan üretim, sermayenin bir kısmının birikmesine yol açmış ve zenginleşmeye başlayan sermaye sahipleri daha fazlasına sahip olabilmek için sömürgeci faaliyetlere yönelmişlerdir. Yeni pazarlar aramak ve bu pazarlardan gelen talebi karşılamak amacıyla yapılan ticari hareketler ise dünya ticaretinde küreselleşme adına atılan ilk adımlar olarak kabul edilebilir. Ticari ve finansal liberalizasyon hareketleri neticesinde 1970’li yıllar itibariyle öncelikle ABD, daha sonra liberal ekonomi anlayışını benimseyen İngiltere ve Almanya önderliğinde sermaye hareketliliğinin hız kazandığı görülmektedir.

Ticari, mali ve üretimsel boyutta küreselleşmenin artmasıyla daha da hız kazanan sermaye hareketliliği zamanla sermayenin takibi ve vergilendirilmesi noktasında mevcut uygulamaların yetersiz kalmasına ve vergi mükelleflerinin vergi yükünden kaçınabilmek için uygulama boşluklarından faydalanarak sermayelerini ülke dışına çıkarmalarına yol açmıştır.

Vergilendirilebilecek sermayenin azalmasına bağlı olarak vergi gelirlerinde önemli kayıplar yaşayan devletler, vergi cennetlerine yönelen artı sermayeyi kendi ülke sınırları içinde tutabilmek ve vergi cenneti ülkelerle mücadele edebilmek adına işbirliği yapma gerekliliği noktasında ortak bir karara varmışlardır. Burada esas amaç, farklı gelişmişlik düzeylerine sahip ülkeler arasında kolaylıkla uygulanabilecek politikalar geliştirerek işbirliği yapmaktır.

Uluslararası işbirliğinin esas odak noktası vergi mükelleflerine ait finansal verilerin şeffaf ve dinamik bir şekilde ülkelerin vergi idareleri arasında paylaşılmasıdır. Bu noktada bilgi değişimi kavramı, uluslararası anlaşmaların alt maddelerinden biri olarak uzun yıllardır bilinse de 90'lı yıllardan itibaren bilgi değişim anlaşmalarını haksız vergi rekabeti ile mücadelenin odak noktası haline gelmesi ile ülkelerin hayli önceliklendirdiği bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, sermaye hareketlerinin artması ile sermayenin vergilendirilmesinin takibi ve vergi kaçakçılığının önlenmeye çalışılması noktasında ülkelerin işbirliği içinde uygulamaya koydukları bilgi değişim anlaşmalarının mevcut konumunun ve öneminin örneklerle açıklanarak değerlendirilmesidir.

Çalışmada, OECD, UNCTAD, BM ve AB gibi uluslararası kuruluşların analizleri ile yıl ve ülkelere göre yayınlanan raporlar değerlendirilerek ve özellikle yöntem olarak OECD Model Anlaşması'nın 26.maddesinin temel alındığı bilgi değişimi anlaşmalarının, uluslararası ve Türkiye'deki konumlarından söz edilecektir. Literatür taraması yöntemiyle de bu alanda yapılmış olan daha önceki çalışmalardan faydalanılacaktır.

Çalışma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, artan sermaye hareketlerinin analizine geçilebilmesi için öncelikle sermaye ve değer kavramından, sermaye birikiminin 1. Sanayi Devrimi ile başlayan süreç boyunca şekillenen tarihçesinden, küreselleşme kavramının kendisinden ve küreselleşmeye bağlı olarak artan sermaye hareketliliğinden söz edilecektir. Uluslararası sermaye hareketliliğinin tarihçesi, sermaye akımlarının yönünü etkileyen unsurlar ile açıklanacak ve son olarak Türkiye'de sermaye hareketliliği tarihsel süreçleriyle belirtilecektir.

İkinci bölümde sermayenin vergilendirilmesi, vergilendirmenin içerdiği amaçlara göre incelenmiştir. Bu alanda çalışmış önemli ekonomistlerin çalışmalarından örnekler

verilerek vergilendirme ve gelir dağılımı konuları ele alınmış, Türkiye’de sermayenin vergilendirilmesine değinilmiştir. 2.Dünya Savaşı sonrası artan sermaye hareketliliği ile ülkelerin kendi sınırları içine dolaşımdaki sermayeyi çekmek adına uyguladıkları haksız vergi rekabetinden ve vergisel avantajların sağlandığı vergi cennetlerinden bahsedilecektir.

Son bölümde, tezin ana konusunun diğer tarafını oluşturan bilgi değişim anlaşmaları şeffaflık kavramı esas alınarak tarihsel çerçevesi ile açıklanmıştır. OECD, AB ve G20 gibi kuruluşların bilgi değişimi adına uygulamaya soktukları politika ve anlaşmalar ile ülke bazlı değerlendirmeler yapılmıştır. Son olarak, Türkiye’nin bilgi değişim anlaşmalarındaki konumundan söz edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM: SERMAYENİN HAREKETLİLİĞİ

Çalışmanın birinci bölümünde sermaye kavramından ve sermaye birikiminin tarihçesinden bahsedilerek, küreselleşme kavramı ile birlikte artan sermaye hareketliliğinin nedenlerinden ve hangi yöntemlerle gerçekleştiğinden söz edilecektir.

Tarih boyunca ekonomik kalkınma, farklı anlamlara gelmiş ve farklı kaynaklarla ifade edilmiştir. Başlarda ekonomik kalkınmada yalnızca iktisadi boyutun etkileri analiz edilirken zamanla doğal kaynakların, toplumların kültürel yapılarının, sosyal ve politik dengelerdeki konumlarının da ekonomik sistemlerindeki mevcut üretim ve tüketim düzeyleri üzerinde etkiler yarattığı ve yapılacak yeni analizlerin bu etkileri de içermesi gerektiği görülmüştür (Khan, F. 1990; 26).

Ekonomik kalkınmayı ifade edebilmek adına öncelikle kalkınmanın önemli bir unsuru olan üretimi ve onu oluşturan faktörleri tanımlamak gerekmektedir. Bir toplum adına fiziksel ya da değil fark etmeksizin ortaya konulan ve her türlü üretimde kullanılarak doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlayan tüm unsurlar, üretim faktörü olarak kabul edilebilir ve üretim faktörleri klasik iktisadi sistemde; doğal kaynak, emek, sermaye ve müteşebbis olarak sınıflandırılmaktadır (Karagül, 2014, s.1).

Davutoğlu ve Akgül (2019), çalışmalarında sanayileşme öncesi zamanlara bakıldığında toplumun doğal uğraşı tarım olduğundan üretim faktörünün doğal kaynak üzerinde yoğunlaştığını ve zenginliğin tek ölçütünün toprak olarak görüldüğü bir bakış açısının hâkim olduğunu belirtmiş ancak sanayileşme ile birlikte üretimin bir anda hızlıca artması neticesinde, sermaye faktörünün ekonomik sistemde önem kazanmaya başladığını ifade etmişlerdir. Yaşanan bu değişimin en önemli nedeni, üretimde zanaatın ve tarımın yerini makinelerin almış olmasıdır.

1.1 Sermaye Kavramı

Bu bölümde ilk olarak sermaye kavramının tanımı yapılacak olup ekonomik kalkınmada önemli bir etken olarak kabul edilen sermaye birikiminin, sanayileşmenin ilerleyen dönemleri içerisinde büründüğü kimlik ile küreselleşme sonucunda artan sermaye hareketliliğine neden olan faktörler incelenecektir.

1.1.1 Sermayenin Tanımı

Türk Dil Kurumu sözlüğünde geçen tanımına göre sermaye;

“Anapara ve paraya çevrilebilir malların tamamı; anamal, başmal, kapital”

olarak tanımlanmaktadır.

Sermaye, belirli bir bedel ödenmesi karşılığında sahip olunan ve kullanımı yalnızca alındığı dönemle sınırlandırılmayan, kendisi de üretilmiş ve nihayetinde gelir ortaya çıkarma potansiyeli olan her türlü fiziksel kavram olarak tanımlanabilmektedir (Özen, 1993, s.42).

Geleneksel iktisat kuramında sermaye kavramı, para ve paranın satın alabildiği her türlü makine ve teçhizat olarak ifade edilmekte olup, geleneksel iktisatın ağırlıklı olarak sermaye kavramını merkezine alması zamanla bir yanı eksik bir yaklaşımın benimsenmesine yol açmıştır. Bu yaklaşıma göre sermaye, para ile eşdeğer kavramlar gibi algılanmaya başlanmış buna bağlı olarak ekonominin reel ve aslında görece daha güçlü olması gereken yanı olan üretim, sanal yanı olan sermaye piyasaları karşısında ikinci planda kalmıştır (Karagül, 2014, s.4).

Ülke ekonomisinin artı yönde ilerlemesinde etkili olan faktörler arasında önemli bir paya sahip olan sermaye, temelde bireylerin tasarruflarından oluşmaktadır. Bireylerin

tasarruflarının toplanması sonucunda oluşan ülke sermayesi ise üretimin sürdürülebilir olması noktasında oldukça önemlidir (Çubuk, 2018, s.5).

Bu kısımda Karagül'ün (2014) çalışmasından yola çıkılarak üretime pozitif anlamda katkı sağlayan maddi ve maddi olmayan her türlü varlık olarak da tanımlanabilen sermaye kavramının sınıflandırmasında yer alan tüm unsurlardan söz edilecek olup, çalışmanın genelinde ise sermayenin finansal boyutu üzerinde durulacaktır.

- Fiziki sermaye, ülkelerin sahip oldukları ve üretimde kullanılmak üzere tahsis edilen her türlü araç, gereç ve makine ile tesis, bina ya da alt yapı olanaklarından oluşan varlıklarla ifade edilebilir.
- Beşeri sermaye, bir ülke sınırları içinde üretime katkı sağlayabilecek çalışabilir durumdaki nitelikli iş gücü sayısını ifade etmektedir. Beşeri sermayenin analizinde nüfusun eğitim durumu, sağlık durumu ve yaş aralıkları önemlidir.
- Sosyal sermaye, ekonomik kalkınmada içinde bulunulan toplumun sosyolojik durumunu, geçmişten o güne gelen kültürel değerlerini ve değerlerin şekillenmesinde etkili dini inançları ifade etmektedir. Toplumda güven esasına dayalı bir sosyal birikim olmasının ekonomide verimliliği olumlu yönde beslediği görülmektedir.
- Finansal sermaye, üretimin bir önceki döneminden elde edilen artı değer olarak kabul edilebilecek para ve paraya eşdeğer kıymetli varlıkların birikmesiyle oluşan ekonomik değerlerin toplamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tanımdan çıkarılabilir ki sermaye kavramı, bir önceki dönemin temel üretim faktörü olan insanın, doğal kaynağı kullanarak gelir elde etmesi ve tasarruflara yönlendirdiği bu gelirin birikmesi sonucu oluşan büyüklüğe karşılık gelmektedir.

Çalışmanın devamında yapılacak inceleme ve analizler, tezin ana konusu olan sermaye hareketliliği ve bilgi değişim anlaşmalarının, finansal piyasalar esas alınarak yürütülmesi söz konusu olduğundan sermaye kavramının finansal boyutu dikkate alınarak yapılacaktır.

1.1.2. Değer Kavramı

Sermaye birikimi kavramının anlaşılabilmesi için öncelikle değer kavramının tartışılması gerekmektedir. Kapitalist ortamda ticaretin baskın olması merkantilizme, tarımın baskın olması ise fizyokraziye zemin hazırlamışken, Endüstri Devrimi'nin de aynı dönemde beraberinde Klasik İktisatın ve kapitalizmin doğuşunu getirdiğini söylemek mümkündür (Kazgan, 2006, s.59).

Ticari kapitalizmin hem ilk şekli hem de savunduğu düşünce olarak temeli sayılan merkantilizm, güçlü ekonomi ile güçlü devlet arasında orantılı bir ilişki kuran iktisadi düşüncelerin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Değer kavramı doğrudan dış ticaretin fazla vermesine bağlı olduğundan, yapılacak olan tüm hamleler hazineyi büyötmeye yani ithalattan çok daha fazla ihracat yapılmasına olanak sunmalıdır (Savaş, 1997).

Adam Smith, klasik iktisadi okulun başlangıcı kabul edilen “Ulusların Zenginliği” adlı eserinde, emek kavramının esas üretim faktörü olduğunu ve değerin kaynağının emekten bağımsız düşünölemeyeceğini belirterek sermaye kavramının emeği daha da verimli kılan yardımcı bir faktör olduğunu savunmuştur. Yine aynı ekole mensup David Ricardo, Adam Smith'in bu yaklaşımını emek-değer adını verdiği teori altında incelemiş ve malın değerinin o malı üretme esnasında sarf edilen emek cinsinden ifade edilebileceğini belirtmiştir. Ona göre, sermaye nihayetinde birikmiş emeğe karşılık gelmektedir (Smith, 1776, s.32).

Adam Smith ve okulu, bireysel faydayı en çok kılmak adına bireylerin devlet müdahalesine gerek olmadan doğal bir içgüdü ile üretmek isteyeceğini ve sonucunda ekonomik gücün temeli olarak kabul ettikleri iş bölümü kavramının kendiliğinden oluşacağını savunmaktadırlar. Bu bakış açısına göre, üretim sürecinde harcanan emek neticesinde ortaya çıkan unsur, aslında tamamen onu üreten emek sahibine ait olmalıdır. Ancak içinde bulunulan o dönemde sermaye birikimi ile özel mülkiyet kavramının ve Sanayi Devrimi ile kapitalizmin ortaya çıkmasıyla birlikte emek sonucu üretilen ürüne sermayeyi elinde bulunduranların da ortak oldukları görülmektedir (Genç ve Çağlayan, 2017, s.670).

Doğuşu 18.yüzyıl ortalarına denk gelen fizyokrazi, doğal düzende var olan kanunların toplumlardaki tüm dengeleri sağlayacağı anlayışı ile devletin iktisadi ya da sosyal herhangi bir müdahalesinin gereksiz olduğunu savunan bir düşünce sistemidir. Bu düşüncede değer kavramı net hasıla ile ifade edilmekte ve değer, üretilenden harcananın çıkarılması ile elde edilmektedir. Fizyokratlara göre toplum, tarımsal faaliyetlerle uğraşanlar ve üretken olmayan diğer faaliyetlerle (sanayi, ticaret vb.) uğraşanlar olmak üzere ayrılır. Tarımsal üretim çiftçiye kazandırırken kendi maliyetini de karşılar ancak üretim ve ticaret sadece tüccara kazandırır yani fayda yaratabilir ama değer yaratmaz (Meek, 2004: 19-20).

Diğer taraftan Karl Marx, değer kavramını ele alırken toplumda var olan kapitalist ilişkileri de göz önünde bulundurarak analizlerini yapmış ve artı değer kavramını bu bakış açısıyla tanımlamıştır. Marx'a göre üretim sürecinde emek sahibinin ortaya çıkardığı değer ile eline geçen değer arasındaki fark artı değerdir ve sermayenin birikimini artıran esas temel unsur bu kavramdır.

Marx'a göre kapitalizmin beraberinde getirdiği bir sınıf olan sermaye sahipleri, hem üretim araçlarının hem de artı değerın sahibidir. Emek faktörünün üretimde yarattığı

değerin yalnızca belli bir kısmına denk gelen ve kapitalizme has bir sömürü olan ücret kavramı ise sermaye birikiminin dolasıyla yeniden üretimin temelini oluşturmaktadır (Marx, 1867/2004, s.195).

1.1.3. Sermaye Birikiminin Tarihçesi

Sermaye birikiminin tarihçesini anlayabilmek için öncelikle sermaye kavramının zaman içinde kazandığı anlamları incelemek gerekmektedir. Görülecektir ki iktisadi bakış açıları değiştikçe, sermaye kavramı da karşılık geldiği anlam olarak değişmiştir.

Orta Çağ'ın sonlarından başlayan ve 1500'lü yıllarda oldukça benimsenen merkantilizm, Coğrafi keşifler ve sömürgecilik faaliyetleri ile karşılıklı bir etkileşim yarattığından, iktisadi akımlardan herhangi biri denip geçilemeyecek kadar önem arz etmektedir (Hansen, 2005, s. 59).

Coğrafi keşifler sonucunda yeni dış pazarlar ortaya çıkmış ve bu dış pazarlar git gide Avrupa'nın sömürge devletleri haline gelmiştir. Sömürge devletlerden elde edilen altın ve değerli madenler, Avrupa'ya getirilerek zenginlik sağlanmış ve bu faaliyetleri yerine getiren tüccarlar, egemen güç olan devlet tarafından desteklenerek milliyetçi bir bakış açısının da yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Feodal düzenin yıkıldığı döneme denk gelen bu iktisadi akım, merkeziyetçi devlet anlayışının da güçlenmesini sağlamıştır. (Peuker, 2012, s. 93).

Avrupa'nın bugünkü zenginliğinin ve konumunun temellerini oluşturan merkantilist politikalar ve sömürgecilik faaliyetleri ne denli önemli olsa da ekonomik gelişmelerine olan katkısındaki payı o denli sıradan tarif edilmektedir. Galbraight çalışmasında bu noktaya şöyle değinmiştir:

“Dünyada böylesine yaygın bir olgu olan sömürgecilik konusunda büyük iktisatçıların enine boyuna düşünmüş olmaları, bunun amaçlarını haklı gösterebilecek

kanıtlar ortaya koymaları ve yöntemlerini de ayrıntılı olarak incelemeleri beklenirdi. Oysa böyle bir girişimde bulunulmamıştır... Klasik kapitalizmin büyük bilginleri, sömürgeciliği yeryüzünün doğal gerçeklerinden biriymiş gibi kabul etmişler ve bunun gelişmiş ülkeler açısından sağlayacağı ilerlemeyle ilgilenmişlerdir. Sömürge dünyası da yalnızca bu ilerlemeye yaptığı katkı oranında ilgiyi çekmiştir” (Galbraith, 1980: 112-114).

18. yüzyıl başlarına gelindiğinde ise ekonomik sistemler, dönemin güçlü üretim faktörü olarak kabul edilen doğal kaynağın etrafında şekillenmiş ve tarıma dayalı, emek yoğun bir üretim tarzı benimsenmiştir. Yüzyılın ilerleyen dönemlerinde su ve buhar gücü ile çalışan makinelerin üretimde kullanılmaya başlanmasıyla, sermaye faktörü üretimde söz sahibi olmaya başlamış ve başta İngiltere olmak üzere hemen hemen tüm Avrupa’da sermaye birikimi sonucu tam anlamıyla bir Endüstri Devrimi yaşanmıştır (Şakar, 2003).

Sanayi Devrimi ile tarımsal faaliyetlerin önemini yitirmesi neticesinde toprağa bağlı çalışan nüfusun çoğu, hızlı ve seri üretim yapılan fabrikalarda çalışabilmek adına kentlere göç etmiştir. Kentlerde nüfusun artmasıyla birlikte toplumsal ve hukuki yapılarda da belirgin değişiklikler yaşanmıştır (Davutoğlu ve Akgül, 2019, s.2544).

Şehirleşme ile birlikte talepte karşılanması güç bir artış yaşanmış ve kaynak ihtiyacının giderilmesi amacıyla Avrupalı Devletler sömürgecilik faaliyetlerine yönelmişlerdir. Sermayeyi elinde tutan burjuva kesimi, ürettikçe daha da zenginleşmiş ve burjuva kesiminin ücretli çalışanları haline gelen sanayi işçileri ise her geçen gün fakirleşmiştir. Toplumda ortaya çıkan bu yeni sınıfsal ayrımın dönemi ile kapitalizm fikrinin doğmaya başladığı dönemin aynı zamanlara denk geldiğini söylemek mümkündür (Güven & Aydın 2007).

Esas anlamda sermaye birikiminin gerçekleşmesi, sanayi devrimleriyle beraber yaşanmıştır. Aşağıda aşamaları incelenmiş olan her bir devrim ile sermaye birikimi daha hızlı ve teknoloji odaklı olarak artarak sermayenin sadece kendi ülke sınırları içinde kalmaktan ziyade git gide daha fazla dolaşımında olmasını sağlamıştır.

1.1.3.1. Sanayi Devrimi 1.0

Sanayi 1.0 olarak tanımlanan ve 19.yüzyılın ortalarına kadar süren bu dönemde, buhar ve kömürün fabrikalarda kullanılmaya başlanması ve mekanik dokumaya geçilmesi neticesinde üretim miktarlarında artış yaşanmıştır. Üretimin artması ise sermayenin artmasına ve sermayenin birikmesine neden olmuştur (Ege Bölgesi Sanayi Odası, 2015).

Bu dönemde talebin ve üretimin artarak karşılıklı birbirini beslemesi neticesinde artan talebe yanıt verebilmek adına mevcut üretim tarzlarının değiştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmış ve insan gücünden otomatik kullanımlı montaj hatlarına geçmek gibi çeşitli buluşlarla teknolojik ilk adımlar atılmıştır (Pereira ve Romero, 2017, s.1207)

Coleman’a (1956) göre, yeni makinelerin icadı ve üretimde kullanılması ile tekstil alanında yaşanan verimlilik artışı, buharlı makinelerin üretime katılması ve demir retilmesi Birinci Sanayi Devrimi için dönüm noktaları olmuştur.

1.1.3.2. Sanayi Devrimi 2.0

1900’l yıllara gelindiğinde elektriğin üretimde kullanılmaya başlanmasıyla küçük sanayileşmeden büyük oranlarda üretim yapan makinelere geçilmiş ve dünya, seri üretim tabiri ile tanışmıştır. Sanayi 2.0 olarak adlandırılan bu dönemde elik üretiminin artması ve çeliğin demiryollarının iyileştirilmesi için kullanılması sonucunda demiryolu taşımacılığı, ulaşımlar ve dağıtım hatlarında kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişme ile üretim, artık ticareti yapılacak bir boyut kazanmıştır (Küçükcalay 1997).

Bu dönemde başlarda üretimdeki süreçlerin aşama aşama ayrılması ve üretim aşamalarında uzmanlaşma anlamına gelen ve Taylorizm olarak tanımlanan bir üretim tarzı benimsenmeye çalışılsa da zamanla makineler arasında görev değişimi yapan işçilerin zaman kaybı yaşamaları ve dolayısıyla üretimde verimliliğin azalmasıyla seri üretimi simgeleyen ve montaj hattı uygulamasını üretime entegre eden Fordizm tarzında üretime geçilmiştir (Sandrone, 2005).

Hız kesmeden devam eden ve sermaye birikiminde büyük paya sahip olan iki endüstri devrimi ile üretimde yaşanan büyük gelişmelerin hızında, art arda gerçekleşen dünya savaşları sonucunda önceki dönemlere kıyasla yavaşlama yaşanmıştır. Savaşlara ek olarak 1929 Büyük Buhranı gibi küresel boyutta bir ekonomik krizde yaşanmasıyla birlikte sanayileşmede olumlu bir ivmenin yakalanabilmesi ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde mümkün olabilmıştır (Davutoğlu ve Akgül, 2019, s.2548).

1.1.3.3. Sanayi Devrimi 3.0

Sanayi 3.0 olarak adlandırılan dönem, İkinci Dünya Savaşı ile başlamış ve 1970 sonrası hız kazanmıştır. Bu dönemde üretimde niceliksel artışın yanında teknolojinin gelişmesi ile niteliksel iyileşmeler de yaşanmıştır. Üretim aşamalarında bilgisayar ve internetin kullanılmasıyla birlikte dönem, enformasyon devrimi olarak da adlandırılmaktadır (EBSO, 2015).

Bu dönemin ülkeler arasındaki hem ekonomik hem de stratejik dengeler açısından en önemli özelliği ise sanayileşmenin artmasıyla ticaretin küreselleşmeye başlaması yani küreselleşme kavramı ile tanışılmasıdır. Uluslararası ticaret engellerinin azalmasıyla orantılı olarak ticarete katılım payı artmış ve sermaye hareketliliği başlamıştır. Bu kapsamda sermayeyi takip edebilmek adına ülkeler yeni yasalar çıkarmış ve vergilendirme uygulamalarında değişiklikler yapmışlardır (Berktaş ve Oraklıbel, 2021).

1.1.3.4. Sanayi Devrimi 4.0

Sanayi 4.0 ifadesi ilk defa 2011 yılında Hannover Fuarı'nda dile getirilmiş ve 2013 yılı Hannover Fuarı'nda sunulan rapor neticesinde ise bir sanayi devrimi kimliği kazanmıştır. Raporda bu yeni devrimin başarıya ulaşabilmesi adına mevcut kaynakların rantabl kullanılması, haberleşme altyapısının hızlandırılması, iş gücü eğitimlerinin devamlılığı, donanımda standardizasyonun sağlanması ve tüm gelişmelerin uygulamadaki mevzuata uyarlanması gibi noktaların gerçekleşmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur (Landscheidt ve Kans, 2016).

Her sanayi devriminin klasik üretim faktörleri olan doğal kaynak, müteşebbis, emek ve sermaye, Dördüncü Sanayi Devrimi'nde de yer almaktadır ancak ana üretim faktörlerinin “Yapay Zeka”, “Dijital Çevre (Nesnelerin İnterneti)” ve “Bulut Bilişim Sistemi” gibi kavramlar etrafında şekilleneceği öngörülmektedir.

Sanayi Devrimi 4.0 beraberinde pek çok yenilik getirmekte olup, bu yeniliklere uyum sağlayamayarak işletme yapısını ve teknolojik imkânlarını yeniden tasarlayamayan ve bu yeni devrime ayak uydurmak adına eğitim, bilgi ve beceri altyapısını güncelleyerek yeni projeler üretemeyen işletmelerin, her geçen gün daha dezavantajlı bir konumda kalmalarına neden olacaktır (Dombrowski ve Wagner 2014).

1.1.3.5. Sanayi Devrimi 5.0

Sanayi Devrimi 4.0 üretimde makineleşmeyi ve dijitalleşmeyi en üst seviyelere çıkarmayı hedeflerken Sanayi Devrimi 5.0, üretimde emek faktörünün varlığını yeniden pekiştirmeyi ve makineler ile insanların uyum içinde çalışmasını hedeflemektedir. Çağın bu zaman diliminde esas önemli olan nokta, pazardaki ihtiyaçları kişiselleştirilmiş ürünler ile karşılayabilmek adına makine ve insanı işbirliği içinde koordine edebilmektir (Haaga, 2019:7).

Sanayi Devrimi 5.0 için iki önemli odak noktası üzerinde durulmaktadır. İlk olarak insan ve robotların bir arada çalışmasına yönelik geliştirmeler yapılacaktır. İnsan faktörü süreçlerde zekâsını ve yaratıcılığını kullanacak makineler ise üretecektir. İkinci odak noktası ise biyoekonomi kavramıdır. Endüstriyel ekonomide ekolojik dengenin gözetilmesini ve yenilenebilir enerji kullanımına ağırlık verilmesi gerekliliğini ifade etmektedir. Artan nüfusa ve ihtiyaçlara cevap verebilmek için hacmi genişleyen seri üretim süreçlerinde atıkların geri dönüştürülmesi için yine biyoekonomi kapsamında çalışılacaktır (Demir, ve diğerleri,, 2019:690).

1.2. Küreselleşme

Küreselleşme kavramı oldukça yaygın kullanılıyor olmasına rağmen tanımı üzerinde ortak bir karara varılamamıştır ancak unsurları için bir fikir birliğine ulaşıldığını söylemek mümkündür. Bu unsurlar; sermaye ve işgücü hareketliliğine ortam yaratarak ticareti uluslararası boyuta taşımak, üretimde teknolojiyi daha fazla kullanarak farklı yöntemler benimsemek, istihdam biçimlerinde yenilik ve çok uluslu şirketlerin sayısında artış olarak sıralanabilir (Ogul, 2005, 86).

1.2.1. Küreselleşme Kavramı ve Tanımları

Bir süreç olarak küreselleşme, mal ve hizmetler ile emek, sermaye ve bilginin uluslararası alanlarda dolaşımının artması olarak tanımlanabilir. Bu sayede hem yeni pazarlar keşfedilebilmiş hem de hâlihazırda var olan pazarlara daha ucuz girdiler temin edilebilmesi gibi fırsatlar doğmuştur (Jacoby ve Meunier, 2010, s. 229). 1960'lı yıllarda kullanılmaya başlanılan küreselleşme kavramı, günümüzde oldukça sık kullanılan kilit bir kelime olarak yerini almıştır (Bozkurt, 2000, s.18).

Dar manasıyla küreselleşme, yakın bölgelerde konumlanan ülkelerin ortak pazar çatısı altında birleşmeleri ve olumsuz ekonomik durumlar karşısında beraber bir duruş sergileyerek dünya ekonomisine uyumlanmalarıdır (Seyrek, 2002, s.169).

Geniş manasıyla küreselleşme ise, ülkelerin sadece ekonomik değerlerinin değil siyasi ve toplumsal özelliklerinin, dini inançlarının, kültürlerinin ya da piyasa alışkanlıklarının içinde bulundukları sınırların ötesine geçmesi ve bunlara yönelik düşüncelerin çok daha geniş çevrelere ulaşabilmesi olarak tanımlanabilir (Akgönül, 2001, s.135).

BM Küresel Yönetim Komisyonu, kavramı çok uluslu şirketlerin ekonomi sahnesinde güçlenmeleri, iletişim ağlarının artması ve OECD'ye üye olan ülkelerde serbestleşme hareketlerinin yaygınlaşması olarak tanımlamaktadır (Hablemitoğlu, 2004, s.35-36).

Küreselleşme, tüm ülkelerin, güçlü bir mücadeleyi gerekli kılan ve tam rekabeti savunan kapitalist pazarda bir araya gelmesidir. Henüz açık pazarlara alışık olmayan gelişmekte olan ülke ekonomileri ile gelişmiş kapitalist ülke ekonomilerinin entegrasyon sürecidir. Tek pazar anlayışı çerçevesinde gümrük tarifelerinin en aza indirilmesi ile uluslararası sınırların kalkması, özelleştirme kavramının yayılması, kredi ve yatırım imkânlarının gelişmesi gibi pek çok alanda birliğin sağlanmasıdır (Berk, 2010, s. 23-25).

Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan ekonomik, kültürel ya da siyasi bir gelişmenin sınırlar ötesi bambaşka bir ülkede ciddi sonuçlar doğurması ve etkilerinin hissedilmesi de küreselleşmenin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Keyman, 2013, s. 26).

Küreselleşme, neo-liberal ideolojinin bir düşüncesi olup, küresel ekonomiyi oluşturan sosyal ve ekonomik tüm parçaların birbirleriyle tam bir uyum içinde yer

almalarıdır. Rekabete açık pazar koşullarında devletin temel işlevi, piyasalarda güvenli bir ortam tesis etmek ve sermaye kârlılığını azaltan her türlü idari kısıtlamayı kaldırarak ekonomik verimliliği artırmaktır (Yeldan, 2003, s. 428-429).

Karluk (1996) çalışmasında küreselleşmeyi, ülkelerin birbirleri arasında var olan başta ekonomik olmak üzere her türlü ilişkilerinin zıt bakış açılarının varlığının yarattığı gruplaşmalardan sıyrılarak iyileşmesi, ülkelerin farklı beklentilerinin karşılıklı olarak daha iyi anlaşılması ve sahip olunan ekonomik, sosyal ya da kültürel tüm değerlerin kendi sınırlarını aşıp global bir hal alması olarak tanımlamıştır.

1.2.2. Küreselleşmenin Tarihsel Süreci

Batılı ülkelerde hâkim olan kapitalist düzen, küreselleşmenin ortaya çıkmasında ve yayılmasında büyük paya sahiptir. 1800’lü yıllardan 1.Dünya Savaşı’na kadar dünya tam anlamıyla kapitalist düzeni yaşamış ve ülkelerin ekonomik ilişkileri her geçen gün iyileşmiştir.

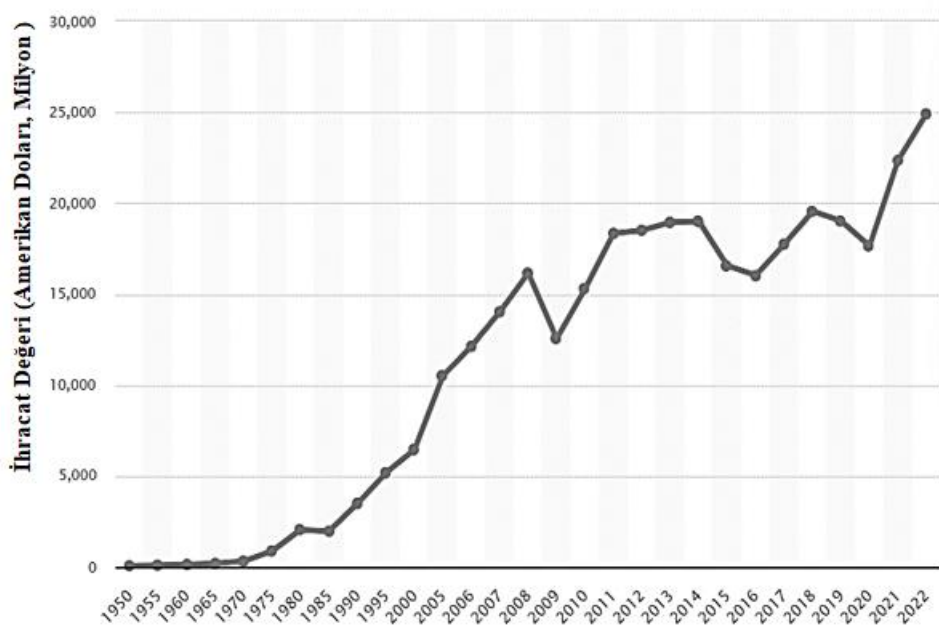
1.Dünya Savaşı, 1929 Ekonomik Buhan’ı ve sonrasında 2. Dünya Savaşı ile ülkeler, dış ticaret politikalarında korumacılığa yönelmiş ve sermaye hareketliliğine bazı sınırlamalar konmuştur. Kapitalizmin baskın olduğu ABD ve Avrupa ülkelerinde tarife ve kotaların oldukça yükselmesi ile dünya ticaret hacminde belirgin bir azalma yaşanmıştır.

2.Dünya Savaşı’nı takip eden yıllarda IMF, Dünya Bankası, GATT ve OECD gibi kurumların ortaya çıkmasıyla küreselleşme tablosunda yeniden iyileşme olmasıyla dünya ticaret hacminde artış yaşansa da 1970’li yıllarda ortaya çıkan petrol krizi ile piyasalarda talep azalmış, buna bağlı olarak enflasyon ve işsizlik oranları artmıştır. Yaşanan krizin etkisini en aza indirebilmek için ülkeler üretim biçimlerini ve teknolojik süreçlerini yeniden gözden geçirmek zorunda kalmışlardır (Elçin, 2012, s. 9).

Takip eden yıllarda öncelikle ABD ve İngiltere'nin ardından OECD üyesi diğer ülkelerin dalgalı kur rejimine geçmeleri ile uluslararası sermaye hareketlerine yönelik kısıtlamalar yeniden kaldırılmış ve finansal küreselleşme, tüm ekonomik işlemlerde kendini daha belirgin göstermeye başlamıştır. 1980'lerden sonra Doğu Bloğu'nun yıkılması ile de liberal ekonomiye duyulan güvenin artmasına ek olarak, teknoloji ve iletişim-ulaşım ağlarında yaşanan gelişmelerle yeni pazarlara erişmek kolaylaşmıştır (Gezgin, 2005, s. 10-11).

UNCTAD (2023) raporuna göre, Sanayi Devrimleri ve küreselleşme neticesinde artan üretim, dünya ticaret hacminde özellikle 2.Dünya Savaşı sonrası dönemde Grafik 1 de görülebileceği üzere belirgin bir artma eğilim göstermektedir.

Grafik 1: Dünya Ticaret Hacminin Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: UNCTAD, 2023, s.1-45

Grafik 1' de belirtildiği üzere 2022 yılında küresel çapta ihrac edilen malların uluslararası ticaret değeri yaklaşık olarak 24.9 trilyon dolar olarak hesaplanmıştır. Her

geçen yıl küreselleşmeye bağlı olarak artan küresel ticaretin ve ticarete teknoloji kullanımının artmasının bu artışta rolü olduğu söylenebilir (UNCTAD, 2023, s.1-45).

1.2.3. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu

Küreselleşmenin ekonomik boyutu, etkilediği diğer alanlara göre çok daha geniş çaplı değişikliklere neden olmuştur. Özellikle 1980 ve sonrasında hızlanan liberalleşme hareketleri ile kâr maksimizasyonu hedefleyen çok uluslu şirketlerin sayıca artması ve bu şirketlerin kârın yanında ulaşılan pazarları da en çoklama istekleri, küreselleşmenin ekonomik boyutunun önem kazanmasının sebeplerindendir. Ekonomik boyut; ticari küreselleşme, mali küreselleşme ve üretimin küreselleşmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.3.1. Ticari Küreselleşme

Ticari küreselleşme, mal ve hizmet hareketleri üzerine konan tüm engellemelerin iptalini ya da en aza indirilmesini amaçlamaktadır (Seyidoğlu, 2003, s.142). Ticari küreselleşme, mali ve üretim küreselleşmesine göre kısmen daha eski sayılabilir. Bunun nedeni 1947’de uygulanmaya başlanan GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşmaları) kapsamında gümrük vergi oranlarında ve kotalarında iyileştirme yapılarak ticaretin sınır ötesileştirilmesi yönünde yapılan çalışmalar olarak gösterilebilir. Yine ticaret üzerinde gerilemeye yol açacak her türlü engelin azaltılması amacıyla 1995 yılında kurulan WTO (Dünya Ticaret Örgütü) küreselleşme üzerinde oldukça etkili olmuştur (Seyidoğlu, 1999, s.189).

Uluslararası ticaretin geçmişi oldukça eskilere dayanmasına rağmen, ancak 19. Yüzyıl sonlarına doğru gelişen yeni iletişim ve ulaşım ağları sayesinde ekonomik bütünleşme küresel boyut kazanmaya başlamıştır. Savaşlar sonrası 1950-2000 yılları

arasında dünya çapında üretim yılda ortalama %4, dünya ticaret hacmi ise %6 oranlarının üzerinde bir artış göstermiştir (Yürekli, 2004, s. 60).

2000’li yıllardan itibaren bilişim teknolojilerinde yaşanan iyileşmeler neticesinde uluslararası şirketlerin teknoloji ile kazanılan yeni ticari alışkanlıklar edindiği ve e-ihracat, e-ticaret alanında büyük ilerlemeler kaydedildiği görülmektedir. Ticarete benimsenen yüksek verimlilik anlayışı çerçevesinde büyüme trendinin devamlılığı öngörülmektedir.

Tablo 1:Dünya Ekonomisi Büyüme Projeksiyonu

	Tahmin Edilen	Öngörülen	
Reel GSYİH, Yıllık Yüzde Değişim	2023	2024	2025
Dünya Üretimi	3,1	3,1	3,2
Gelişmiş Ekonomiler	1,6	1,5	1,8
Amerika Birleşik Devletleri	2,5	2,1	1,7
Euro Bölgesi	0,5	0,9	1,7
Almanya	-0,3	0,5	1,6
Fransa	0,8	1	1,7
İtalya	0,7	0,7	1,1
İspanya	2,4	1,5	2,1
Japonya	1,9	0,9	0,8
Birleşik Krallık	0,5	0,6	1,6
Kanada	1,1	1,4	2,3
Diğer Gelişmiş Ekonomiler	1,7	2,1	2,5

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Update January, 2024.

IMF tarafından yayınlanan ve dünya ekonomisinde hedeflenen büyüme projeksiyonun gösterildiği Tablo 1'in de yer aldığı raporda, küresel büyümeye yönelik olumlu bir tablonun öngörüldüğü belirtilmekte olup, arz yönlü sorunların çözülmesi ile küresel enflasyonun 2024 yılında %5,8'e, 2025 yılında ise %4,4'e düşmesi beklenmektedir. Enflasyonda yaşanacak olan düşüş, büyümede istikrarın ve güven ortamının sağlanmasına yönelik olumlu katkı verecektir ancak büyümenin etkilerinin sürdürülebilir olması için hükümetlerin maliye ve para politikalarını devamlı olarak güncellemeleri gereklidir (IMF, 2024).

1.2.3.2. Mali Küreselleşme

Finansal küreselleşme olarak da adlandırabilen mali küreselleşme, finansal piyasalar arasındaki sınırların kalkması, finansal piyasaların kontrollerden arındırılarak rekabete açılması, döviz kurlarında ve sermaye hareketlerinde serbestleşme olarak tanımlanabilir (Turan, 2011).

Mali küreselleşme, ekonomide liberalleşme ile paralel olarak ilerlemektedir. Kâr amacıyla hareket eden yatırımcıların serbestleşmeyi savunmaları ve bu yönde çalışmaları küreselleşme ile ticarette serbestleşme hareketlerinin karşılıklı etkileşimle ilerlemesini sağlamıştır (Karaçor, 2002, s.380-381).

Mali küreselleşmenin beraberinde getirdiği sermayenin serbest dolaşımının, dünya ticaretine etkileri göz önüne alındığında hizmet ve iş gücünün dolaşımına kıyasla çok daha hareketli olduğu görülebilmektedir (Güvenç, 1998, s.56).

Sonuç olarak mali küreselleşmeye neden olan faktörler; finans piyasaları üzerindeki kontrollerin kalkması, IMF çalışmaları sayesinde ülke paralarının dönüştürülebilir olması, finansal araçların çeşitlenmesi, bilgi ve iletişim ağlarındaki teknolojik ticarette serbestleşme ile kurların dalgalanma ile belirlenmesi, Dünya Bankası

ile yüksek sermaye gelişmelerle finans piyasalarından bilgi edinme kolaylığı olarak sıralanabilmektedir (DPT, 1995a, s.23).

1.2.3.3. Üretimin Küreselleşmesi

Üretimin küreselleşmesi ise ticari ve mali küreselleşmenin sonucunda karşımıza çıkmakta olup ülkelerin imalat faaliyetlerini kendi sınırları dışına taşımaları olarak tanımlanabilmektedir (Seyidoğlu, 1999, s.186). Bu noktada üretimde küreselleşmenin artması hususunda karını en çoklamayı hedefleyen ve tüm dünyayı global ve tek bir pazar olarak gören girişimcilerin rolünün ne denli büyük olduğunu söylemek gerekir (Balkanlı, 2002,15).

Üretimin küreselleşmesi noktasında çok uluslu şirketlere daha rahat hareket etme imkânı sağlayan ve özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni ekonomik düzenin aktörleri olan Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumların rolü oldukça önemlidir (Aydemir ve Kaya, 2007).

Temel hedefleri kâr maksimizasyonu olan çok uluslu şirketler, yüksek oranlı sermaye miktarları ve gelişmiş teknolojiye sahip üretimleri ile rekabet ortamına kolaylıkla yön verebilmektedirler. Bu şirketler, hammadde ve işgücü maliyeti gibi faktörleri kıyaslayarak yatırımlarını hangi ülkeye yapacaklarını seçmekte olup, istihdam ve refah düzeyi gibi birçok faktörün belirleyicisi olmaktadır (Aktan, 2002a, s. 3).

1.2.4. Küreselleşmeye İlişkin Yaklaşımlar

Küreselleşme tanımlarından ve farklı alanlara olan etkilerinden söz edildikten sonra kavrama yönelik yaklaşımlardan da söz etmek gerekmektedir. Küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve siyasal alanlardaki sonuçları belirginleşmeye başladıkça küreselleşmeyi savunanlar kadar karşı olanlar da görüşleriyle literatürde karşımıza çıkmaktadır.

1.2.4.1 Küreselleşme Taraftarları

Küreselleşme taraftarları, küreselleşme ile ekonominin farklı yönlerinin tek bir resimde birleşebildiğini ve bu yönlerin uyum yakalaması neticesinde ülke ekonomilerinin kendi dinamiğini yakaladıklarını düşünmektedirler. Dinamiğin güçlenmesi ile her geçen gün devlet müdahalesine olan ihtiyaç daha da azalacak ve denge sağlanacaktır (Adda, 2007, s.10).

Küreselleşme sonucunda insanlık tarihi boyunca alışlagelmiş ulus devlet anlayışının baskınlığı ve dünya ekonomik dengelerindeki işlevselliği azalmış ve buna ek olarak sınırların kalkmasıyla da ulusal pazarların etkisini yitirdiği yeni bir düzen ile tanışılmıştır (Vrasti, 2009, s. 2).

Çeken ve diğerleri (2008), analizlerinde küreselleşme ile birlikte kıt kaynakların çok daha verimli kullanılmasıyla dünya ticaret hacminde büyümenin yaşanacağını belirterek, ekonomik büyümenin ekonomik refahı da artıracığını ve serbest piyasa koşullarıyla birleşen refah artışının demokratikleşme süreçlerine de olumlu etkisinin olacağını ifade etmişlerdir.

1.2.4.2. Küreselleşme Karşıtları

Şüpheciler olarak adlandırılan küreselleşme karşıtları ise kavrama farklı bir açıdan yaklaşmışlardır. Giddens'a (2000), göre küreselleşme, özünde devlet harcamalarını kısıtlamak isteyen liberal ekonomistlerin ortaya attığı bir ideolojiden ibarettir. Ona göre refahı artıracığı iddia edilen küreselleşme tarafsız bir şekilde gelişemeyecek ve nihayetinde Avrupa ve Kuzey Amerika haricindeki birçok ülkenin aleyhine bir batılılaşma süreci yaşanacaktır.

Kennedy (1995) ve Bozkurt (2000) da farklı yıllardaki farklı çalışmalarında Giddens'ı destekler görüşler ortaya koyarak, küreselleşmenin belirli sınıflara yeni

fırsatlar sunarken görece daha düşük vasıflara sahip sınıftaki kimselerin önünde olan engelleri artıracaklarını belirtmiş ve yine az gelişmiş ülkelerin de gelişmiş ülkelere kıyasla küresel ekonominin faydalarından uzak kalacaklarını savunmuşlardır.

Benzer bir yaklaşımla küreselleşme, ulus devletin gücünü yitirmesiyle kontrol edilebilirliği azalan çok uluslu şirketlerin ve yatırımcıların sayıca arttığı bir ortamı beraberinde getirmektedir. Bu ortamda plansız büyüme çevresel problemlere yol açmakta ve sendikaların etkisi azaldığından işsizlik ve buna bağlı olarak sosyal dışlanma artışı yaşanmaktadır. Bireyler arasında hem ekonomik hem de sosyal yönden sınıfsallaşma ve haliyle çatışma örnekleri ile karşılaşılması kaçınılmaz olacaktır (Castles, 2000, s. 8).

1.2.4.3. Dönüşümcüler

Küreselleşmeye yönelik yaklaşımlarda, savunan ve karşı olan taraflarda güçlü düşünceler olduğu kadar her iki görüşünde savunduğu bazı değerleri kabul eden ama tam anlamıyla bir taraf olarak tanımlanamayan bir kesim de vardır. Dönüşümcüleri ayrı kılan, küreselleşmenin geleceğine dair olumlu ya da olumsuz bir fikir yürütmemeleridir. Küreselleşme ile ekonomik entegrasyon birbirini besleyen kavramlardır ve hızla değişen dünya dengelerinde sosyal, ekonomik ve siyasi alanları düzenlerler.

Dönüşümcülere göre ulus devlet işlev açısından şekil değiştirmektedir ancak aşırı küreselleşmecilerin savunduğunu gibi geleneksel ulus devletin sonu geldi tezine de tam anlamıyla katılmamaktadırlar. Ulus devletin yeni dünya düzeninde bürüneceği kimlik için Giddens şu yorumu yapmaktadır:

"Ulus devletler ve buna bağlı olarak ulusal siyasi liderler hâlâ güçlü müdürler, yoksa dünyayı şekillendiren güçler karşısında büyük ölçüde eli kolu bağlanmış bir konuma mı gelmişlerdir? Ulus devletler gerçekte hâlâ güçlüdür ve siyasal liderlerin de dünyada oynayacak büyük rolleri vardır. Ama aynı zamanda, ulus devletin gözlerimizin

önünde yeniden şekillenme sürecini de kimse yadsıyamaz. Ulusal ekonomik politika artık eskisi kadar etkili olamaz. Daha önemlisi, jeopolitiğin geçmişteki biçimleri eskidiğine göre, uluslar kimliklerini yeni baştan düşünmek zorundadırlar”(Giddens, 2000a, s. 29’dan aktaran Esgin, 2001, s. 189-190).

1.3. Sermaye Dolaşımı

Küreselleşme ile birlikte dünya pazarları her bir ülke için çok daha kolay ulaşılabilir olmuş ve ticarete yeni fırsat alanları olarak görülmüşlerdir. Özellikle mal ve faktör piyasalarında desteklenen serbestleşme hareketleri ile yapısal bir dönüşüm yaşanması hedeflenmiş, bu dönüşümün ekonomik gücün istikrarına olumlu yönde katkısı olacağı düşünülmüştür.

Gelişmiş ülkeler, sermaye birikimi sonucu artan arz miktarını başka piyasalarda değerlendirmek, ülke içinde edilebilecek kar oranından çok daha fazlasını elde etmek, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında itici rol oynamak amaçlarıyla yeni pazarlar arayarak bir anlamda uluslararası sermaye hareketlerinin nedenini sunmuşlardır.

1.3.1. Sermaye Hareketlerinin Tanımı ve Tarihçesi

Uluslararası sermaye hareketliliğinin tanımı kısaca, bir ülke sınırları içinde yerleşik konumda bulunan kişi ya da kurumların başka ülkelere yaptıkları fiziki yatırımlara ve ülke sınırları dışına aktarılan mali unsurlara (hisse senedi, tahvil ya da banka hesabı edinmek vb.) karşılık gelmektedir. Buna göre, ulusal sınırlar aşılaraq ülke sınırları içine giren ya da ülkeden çıkan tüm bu unsurlar sermaye hareketleri olarak tanımlanabilmektedir (Kaymakçı, 2007, s. 230).

Ülkelerin küreselleşme kavramı ile tanışmaları neticesinde özellikle 1970’li yıllar itibariyle neo-liberal görüşlerin dünya üzerindeki etkileri hız kazanmıştır. Yeni makro-

ekonomi politikalarının daha serbest piyasa daha az devlet müdahalesi ve ticaretle serbestleşme anlayışları çerçevesinde şekillendiği görülmüştür (Fırat, 2011).

Liberalizasyon, kredilere yönelik kontrollerin azalması, piyasalarda giriş-çıkış serbestliği, daha az müdahaleyi benimseyen özel bankacılık sektörünün gelişmesi ve uluslararası sermaye hareketliliğinin artması olarak tanımlanabilir olup temelde ticari ve finansal olmak üzere iki ana başlık etrafında incelenebilir (Onur, 2005, s. 129-130).

- Ticari liberalizasyon, dış ticareti azaltabilecek engellerin kaldırılıp aynı zamanda da kamunun piyasaya müdahalesini en az seviyede tutarak ihracat oranlarının artırılmasıdır. Devletin etkisi azalırken serbest ticaretin etkisinin artırılmasına yönelik teşvikler mevcuttur.
- Finansal liberalizasyon, sermaye hareketlerinde serbestlik, yatırımcıların çekimser davranmalarına yönelik kısıtlayıcı uygulamaların kaldırılması, bankacılık hizmetleri üzerindeki kontrollerin kaldırılması, faiz oranlarının serbest bırakılması olarak tanımlanmaktadır.

1971’de Bretton Woods sisteminin çökmesini takiben Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İsviçre, Kanada, Hollanda ve Almanya öncülüğünde 1973 yılında sermaye hesaplarına konan kontroller kaldırılmış ve bu ülkeleri 1979 yılında İngiltere ve Japonya takip etmiştir. Böylelikle dönemin gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerinde finansal piyasalarda serbestleşmeye yönelik güçlü adımlar atılmaya başlanmıştır. Yurt içi yatırımlarına kaynak sağlayabilmek amacıyla bu serbestleşme hareketine 80’li yıllarda Türkiye, Arjantin, Malezya ve Meksika gibi gelişmekte olan ülkelerde dâhil olmuştur (Söylemez ve Demirci, 2013, s.88).

Söylemez ve Demirci (2013), çalışmalarının devamında gelişmekte olan ülkelerin finansal serbestleşme hareketine dâhil oldukları yıllarda ekonomilerinin yüksek kamu

açıkları verdiği, fiyatta istikrarın yakalanamadığı ve en önemlisi finansal serbestleşmeyi denetleyebilecek etkinlikte kurumlara sahip olmadıkları gerçeğini de vurgulamışlardır.

1970’li yıllar sonrası ekonomilerde liberalleşme anlayışlarının önem kazanmasıyla birlikte hız kazanan sermaye hareketliliğinin, tasarruf açığı olan gelişmekte olan ülkelerde ve dünya genelinde sağlaması beklenen olası faydalar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2:Sermaye Hareketlerinde Serbestleşmenin Olası Faydaları

Mikroekonomik Faydalar	Makroekonomik Faydalar
Tasarruf Açığı Bulunan Ülkelerde	Tasarruf Açığı Bulunan Ülkelerde
Sermayenin Rantabl Olarak Kullanılması	Ülkeye Sermaye Girişi
Büyüme Sonucu Refahta Artış	Yatırımlarda Artış
	Ekonomik Büyüme
	Cari Açığın Finanse Edilmesinde Kolaylık
Tüm Ülkelerde	Tüm Ülkelerde
Portföy Yatırımlarında Çeşitlilik	Birbirine Yaklaşan Faiz Oranları

Kaynak: Karataş ve Söylemez, (2015, s.5)

Sermaye hareketleri daha ziyade tasarruf-yatırım dengesizliği nedeniyle yatırımlarını iç kaynaklarla finanse edemeyen gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleşmiştir. 1990’lı yıllarda sermaye hareketleri giderek spekülatif bir kimlik kazanmış ve ülkeler, resmi yollardan borçlanmak yerine uluslararası sermaye piyasalarından borçlanmayı tercih etmişlerdir. Bu değişimle beraber sermaye

hareketlerinin vadesi azalırken oynaklığı artmış ve bu durum pek çok finansal krizin yaşanmasına zemin hazırlamıştır (Karataş ve Söylemez, 2015).

Küreselleşme sonucu sermaye hareketliliğinde yaşanan artışla beraber sermaye kavramı yeni bir kimlik kazanmıştır. Sermaye yalnızca ülke sınırları içinde kalan yatırımların finanse edilmesinde kullanılan bir kaynak olmaktan çıkarak, risk-kazanç dengesi dâhilinde küresel çaptaki yatırımların finansmanı için de kullanılabilen bir unsur haline gelmiştir (Konya, 2015; Singh, 2013).

Literatürde sermaye hareketliliği analizlerinin temelinde genel olarak Feldstein-Horioka (1980) yaklaşımı yer almaktadır. Bu yaklaşım, en basit haliyle, sermaye hareketliliğinin analizinde yurt içi tasarruflar ile yurt içi yatırımlar arasında var olan ilişkinin kullanılması olarak tanımlanabilmektedir. Feldstein-Horioka (FH) yaklaşımına göre bir ülkedeki yurt içi yatırımların finansmanında tamamen yurt içi tasarruflar kullanılıyorsa o ülkede sermaye hareketli değildir.

Öte yandan yurt içi yatırımların finanse edilmesinde yurt içi tasarruflar kaynak olarak kullanılmıyorsa o ülkede sermaye tam hareketlidir denilebilmektedir. Buradan tasarruflardan oluşan ülke sermayesinin, risk-kazanç dengesi göz önünde tutularak uluslararası pazarda farklı bir ülkeye aktarıldığı sonucu çıkarılabilmektedir (Jamilov, 2013; Holmes ve Otero, 2014).

FH yaklaşımına göre, bir ülkede sermaye hareketliliğinin yüksek olması, o ülke ekonomisinin küresel sisteme olan entegrasyon sürecinin o ölçüde tamamlanmış olduğunun bir göstergesidir. Buna göre ülke, kendi yurt içi yatırımlarının büyük bir kısmını küresel piyasalardaki farklı ülkelerden sınırları içine giren fonlardan karşılamaktadır (Holmes ve Otero, 2014).

Kibritçioğlu ve Ninjbat’a (2006) göre, sermayenin küresel ekonomideki ülkeler arasında tam hareketli olduğu versiyonda her bir ülkenin yurt içi tasarruf oranlarındaki artış, dünyada da toplam yatırımda artış yaratacaktır. Yatırımlardaki artış ise ülkelerin ilk sermaye stoklarıyla orantılı olacak şekilde her bir ülkeye yeniden dağıtılacaktır.

Diğer taraftan Feldstein ve Horioka (1980), çalışmalarında kendi yaklaşımlarına bir eleştiri yöneltmek dikkate alınması gereken çelişkili sayılabilecek bir nokta üzerinde durmuşlardır. “Feldstein-Horioka Bilmecesi” olarak da adlandırılan bu noktaya göre, FH yaklaşımında, daha ziyade gelişmiş ülke ekonomileri esas alınmış ve küresel ekonomiyle olan bütünleşmelerinden dolayı bu ülkelerde sermaye hareketliliğinin daha yüksek olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Ancak kendi analizleri kapsamında gelişmiş pek çok ülkede yurt içi tasarruflar ile yurt içi yatırımların arasındaki ilişkinin hayli yüksek olduğu örneklerle de karşılaşmışlardır. Bu tespit neticesinde tasarruf ile yatırım arasındaki farkın cari açığı vermesi ve tasarruf-yatırım ilişkisinin sermaye hareketliliğinden ziyade cari açıktan etkilenmiş olabileceğine yönelik sorular, yaklaşıma karşı bazı eleştiriler ortaya çıkarmıştır.

FH yaklaşımına yukarıda bahsedilen kapsamda eleştiriler gelse de sermaye hareketliliği ile yurt içi yatırım-tasarruf arasındaki ilişkinin analizi adına literatürde hala kabul gören bir yaklaşım olma özelliğini korumaktadır.

1.3.2. Sermaye Hareketlerinin Çeşitleri

Geleneksel Keynesyen makroekonomi anlayışı çerçevesinde temel makro ekonomik denge ile sermaye hareketlerinin teorik zemini aşağıdaki basit denklemle açıklanabilmektedir;

$$I(\text{yatırım}) - S(\text{tasarruf}) = M(\text{ithalat}) - X(\text{ihracat})$$

Bu denkleme göre, bir ülkede büyüme ile yatırımların ülkeye giren yabancı fonlarla finanse edilmesi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu durum sermaye fazlası olan gelişmiş ülkelerin sermaye ihraç ederek sermaye açığı olan gelişmekte olan ülkelere yatırımları teşvik etmesiyle sonuçlanmaktadır (Tunca, 2005, s.19)

Sermaye hareketlerinin çeşitleri Tablo 3'te gösterildiği üzere literatürde özel sermaye hareketleri ve resmi sermaye hareketleri olmak üzere iki ana başlıkta açıklanmıştır.

Tablo 3:Uluslararası Sermaye Hareketleri Çeşitleri

Resmi Sermaye Hareketleri	Özel Sermaye Hareketleri
-Transferler -Krediler	-Portföy (Dolaylı)Yatırımlar -Doğrudan Sermaye Hareketleri -Diğer Yatırımlar -Kısa Vadeli Yatırımlar -Uzun Vadeli Yatırımlar

Kaynak: (Arslan & Çiçek, 2017).

1.3.2.1 Resmi Sermaye Hareketleri

En basit tanımıyla resmi sermaye hareketleri, gelişmiş ülkelerin doğrudan bağış ya da kredi şeklinde gelişmekte olan ülkelere yaptıkları yardımlardır. Bu sayede gelişmekte olan ülke ekonomilerinde dış finans kaynağı olan bu yardımlarla yatırımlar finanse edilebilmektedir. Bu tür sermaye hareketleri daha ziyade eğitim, altyapı veya

sağlık gibi uzun dönem borçlanma gerektiren alanlardaki yatırımlara kaynak sağlama amacıyla yönlendirilmektedir (Yıldırım ve Ülgen, 2010, s.12)

Genellikle sermaye açığı olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, IMF ya da Dünya Bankası gibi kurumlardan sağladıkları kredi ve hibelerle ülkelerindeki döviz ve dolayısıyla tasarruf açıklarında iyileşme yaşayarak ekonomik anlamda daha güçlü bir yapıya kavuşmaya çalışmaktadırlar (Seyidoğlu, 1999, s. 121).

Resmi sermaye akımları; bağışlar, hibeler, transfer ödemeler, serbest krediler, geri ödemesi uzun vadeli krediler ve mali kuruluşların karşılıksız ya da geri ödemeli yardımları şeklinde olabilmektedir (Acaravcı, 2000, s.6-8).

1.3.2.2. Özel Sermaye Hareketleri

Özel sermaye hareketleri, liberal ekonomi koşulları içerisinde bir ülkenin bireysel veya kurumsal olmak üzere çıkar gözetilerek ve esasen kâr elde etmek amacıyla başka ülkelere aktardığı parasal ve sermayesel varlıkları içermektedir. Özel sermaye akımları, doğrudan yatırımlar ve dolaylı yatırımlar olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir.

Dolaylı yatırımlar, portföy yatırımları olarak da adlandırılmakta olup sermaye sahiplerinin gelir elde etme amacıyla sermaye açığı olan ülkelerdeki para ve sermaye piyasalarına fon aktarmasıdır. Para piyasalarında yüksek faiz-yüksek getiri anlayışıyla yürütülen kısa vadeli bu işlemler geçici sermaye hareketleri olarak da kabul edilmektedirler (Çubuk, 2018, s.8).

Sermaye piyasalarında ise fon sahipleri, başka ülkelerin hisse senetlerini ya da tahvil, bono vb. gibi daha kısa vadeli kâğıtlarını alarak ve o ülkenin bankalarında mevduat hesapları açtırarak işlem yapmaktadırlar. Bu yatırım şeklinin tercihinde esas neden, en yüksek kazancı elde etmek amacıyla fonları tek bir değere bağlı kılmayıp farklı menkul kıymetler edinerek doğabilecek olası riskleri engellemektir (Eğilmez, 2016).

Görece kısa vadeli olarak kabul edilen fonları içeren portföy yatırımları, başlangıçta gelişmekte olan ülke ekonomilerine olumlu katkılar sağlarken, gelen sermayenin ülkeden çıkması çok da güçlü olmayan bu ülke ekonomilerinde çöküntülere yol açmıştır. Kırılgan ekonomilerdeki spekülasyon sermaye akımları, 1991’de Meksika’da, 1994’te Asya ülkelerinde ve 2001’de Türkiye’de olmak üzere etkileri güçlü hissedilen ekonomik krizlerin yaşanmasına neden olmuştur (Elbir, 2010, s.5).

Doğrudan yatırımlar kapsamına giren sermaye hareketliliğinde sermaye fazlası, sermaye açığı olan ülkelere yönlendirilerek o ülke içinde var olan kurumlara ortak olmak ya da sıfırdan kurulmalarına olanak sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Bu yöntemle diğer ülkeye sadece sermaye değil var olan bilgi ve teknolojiler de aktarılmaktadır (Karluk, 2014, s.100).

Doğrudan yatırım sonucunda sermaye sahipleri, diğer ülkede sarf edilen çaba ve zamanın fazlalığı ve kazancını maksimuma ulaştırma arzusuyla birlikte ülkenin yerleşik sermayedarlarına benzer davranışlar benimseyerek üretimin sürdürülebilir olmasını sağlamaktadırlar. Bu durumun uzun vadede ülkenin kalkınmasında oldukça olumlu etkiler yarattığı görülmektedir (Örnek, 2008, s.206).

Yıldırım’a (2010) göre, sermaye sahiplerinin sermayelerini bu yolla değerlendirmelerindeki en önemli neden, ülkelerinde yüksek maliyetli olarak gerçekleştirdikleri üretimi, gelişmekte olan ülkelere emek görece daha ucuz olduğundan çok daha az maliyetle ve daha az kanuni engelle karşılaşarak sürdürmek istemeleridir. Sağladıkları bu avantajla yabancı sermaye sahipleri ürettikleri mal ya da hizmetler için farklı piyasalara açılma ya da var olan piyasalarını genişletme imkânı yakalayabilmektedirler.

Diğer taraftan, yabancı yatırımcıların sermayeyi elinde bulundurmalarının yurt içi firmalar üzerinde kontrol hakkı doğurduğundan yurt içi yatırımcıların kendi mali ve teknolojik bilgilerine sahip çıkmaları gerekmekte olup, dezavantajlı bir konumda yer almamak adına piyasa yapılarını koruyucu önlemler almaları faydalı görülmektedir (Loungani ve Razin, 2001).

Diğer yatırımlar ise uzun vadeli sermaye hareketleri (UVSH) ve kısa vadeli sermaye hareketlerinden (KVSH) oluşmaktadır. UVSH, vade süresi bir yılı aşan sermaye hareketleridir. KVSH ise vade süresi bir yıldan daha az olan ve sıcak para hareketleri olarak da adlandırılan sermaye hareketleridir. Yurt dışı yerleşiklerin sahip olduğu hisse senetleri ve tahviller ya da yüksek faiz getirisinden faydalanmak için gelen dövizler sıcak para tanımına dâhil edilebilir (Özyıldız, 2017, s. 1283).

1.3.3 Sermaye Hareketlerinin Yönünü Etkileyen Unsurlar

Sermaye hareketliliğinin yönü her zaman sermaye sahibinin daha yüksek kâr elde edeceği alanlara doğrudur. Sermaye akımları pek çok faktörden etkilenmekte ama özellikle yurt içi faiz oranlarının, enflasyonun, ekonomik istikrar ve güvenilirliğin ve kamu kesiminin borç düzeyinin etkileri karar mekanizmasında çok daha etkilidir (Demir & Sever, 2009, s. 219).

Sermaye alan ülkelerde olumlu bir tablo çizen kredi ratingleri, faiz oranları, hisse senedi fiyatları, ülkenin yabancı sermaye girişine yönelik uyguladığı kuralların seyrekliği ve enflasyon oranı gibi faktörler o ülke için sermaye çeken faktörlerin başında gelmektedir (İnandım, 2005, s. 17).

Sermaye çıkışı olan ülkelerde ise sermaye kârlılığını azaltan bazı faktörler bulunmaktadır. Yurt dışı faiz oranlarında görülen artış, yurt dışı piyasalarda yaşanan

olumlu gelişmeler ile risk oranının azalması, yatırımcıların risk-iştah değişiklikleri ile Amerikan para politikaları bu faktörlerden bazılarıdır.

Tablo 4: Doğrudan Yabancı Yatırımların Çıkışı 2022 (Milyon Dolar)

Ülkeler	2022
ABD	373
Japonya	161
Çin	147
Almanya	143
Birleşik Krallık	130
Avustralya	117
Hong Kong, Çin	104
Kanada	79
Kore Cumhuriyeti	66
İsveç	62
Singapur	51
Fransa	48
İspanya	39
Brezilya	25
Birleşik Arap Emirlikleri	25
Belçika	24
Suudi Arabistan	19
Tayvan	16
Finlandiya	15
Hindistan	15

Kaynak: UNCTAD, 2023

Tablo 4’te görülebileceği üzere sermaye iten faktörler ile ekonomilerin gelişmişlik seviyeleri arasında her zaman bir paralellik söz konusu değildir. 2023 yılı Dünya Yatırım Raporu’ndan alınan verilere göre doğrudan yabancı yatırım çıkışının en fazla olduğu ülke Amerika Birleşik Devletleri olmuştur.

1.3.4. Türkiye’de Sermaye Hareketliliği ve Tarihçesi

1973 Petrol Krizinden sonra gelişmekte olan diğer ülke ekonomileri gibi Türkiye ekonomisi de olumsuz etkilenmiş ve serbestleşmeye yönelik politikalar uygulanmaya başlanmış ve kalkınma için yabancı sermaye gerekliliğinde karar kılınmıştır.

24 Ocak 1980’de alınan kararlar serbestleşmenin ilk adımı olarak anılmakta olup, ana maddeleri şu şekilde sıralanabilir (Tüleykan & Bayramoğlu, 2016, s. 405).

- Dış ticarete serbestleşme ve yabancı sermayeyi teşvik politikaları benimsenmiştir.
- Piyasaya devlet müdahalesine sınırlama getirilmiştir.
- İhracata yönelik vergi iadesi, faiz oranı düşük krediler ve ithal edilen ara malına yönelik gümrük vergilerinde muafiyet gibi konularda teşvikler sağlanmıştır.

29 Aralık 1983’te alınan 28 Sayılı Kararda ise Türk Lirasının yabancı ülke paraları ve altın karşısındaki değerinin uluslararası piyasalarda yaşanan gelişmeler dikkate alınarak Merkez Bankası tarafından belirleneceği açıklanmış ve Türkiye’de kişilerin döviz edinmeleri ile döviz ithali kontrollü olarak serbest bırakılmıştır (Resmi Gazete, 1983).

7 Temmuz 1984’te alınan 30 Sayılı Kararda döviz kurunda ciddi denilebilecek serbestleşme adımları atılmıştır. Türkiye’de hem kişilerin hem de bankaların döviz cinsinden işlem yapılmasına izin verilmiş, menkul kıymetlerin ithalat ve ihracat konusu

olması sağlanmıştır. Yabancı yatırımcılara döviz cinsinden yatırım yapmalarına yönelik kolaylıklar sunulmuştur (Adıgüzel, 2013).

1980-1989 yılları arasında serbestleşmeye yönelik adımlar atılmaya devam edilmiştir.

- 1982 yılında doğrudan sermaye piyasalarının kontrolüne ve yabancı yatırımcıların korunmasına yönelik bir adım olarak Sermaye Piyasaları Kurulu (SPK) kurulmuştur.
- 1983 yılında tasarruf mevduatının sigortalanması amacıyla Merkez Bankası temsili ve idaresi ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuştur (TMSF, 2024).
- 29 Haziran 1985 tarihinde bankalar arasındaki işlemlerde uygulanmak üzere kur serbestisi getirilmiştir (Oktayer, 2009)
- Menkul kıymetlerin (hisse senetleri, hazine bonoları, devlet-özel sektör tahvillerinin) alım-satım işlemlerinin yürütüleceği kurum olan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) 26 Aralık 1985'te kurulmuştur (Borsa İstanbul, 2024).
- 1986 yılında Bankalararası Para Piyasası'nın kurulmasıyla fon arzında veya talebinde fazlası veya eksiği olanların Merkez Bankası aracılığıyla karşılıklı olarak taleplerinin giderilmesi hedeflenmiştir.

1989 tarihli 32 Sayılı Karar Türkiye'de serbestleşme sürecini bir anlamda tamamlayan adım olarak karşımıza çıkmaktadır (TCMB).

- Vatandaşlar için döviz ithalat ve ihracatı serbestleşmiştir.

- Türkiye’de yaşayanların döviz bulundurmaları, bankalar ve yetkilendirilmiş müesseselerce yurt dışı ilişkili döviz alım satımı yapmaları ve dövizlerini döviz hesaplarında tutmaları serbesttir.
- SPK tarafından yetkilendirilmiş aracı kurumlar ile her türlü türev araçların alım ve satım işlemleri ile döviz transferlerinin bankalarda yapılması serbesttir.
- Türkiye’de yaşayanların SPK kontrol ve kuralları altında, yetkilendirilmiş aracı kurumlarla yurt dışı piyasalarında işlem gören kıymetli kağıtları ile farklı sermaye araçlarını alma ve satma işlemleri ile bankalar aracılığı ile yurt dışına alış bedeli aktarımı serbesttir.
- Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı yatırımcıların elde ettikleri kâr ve temettülerin bankalar kanalıyla yurt dışına aktarılmaları serbesttir.
- Türkiye’de yerleşik kimselerin, ticari faaliyetlerde değerlendirme amacıyla nakdi sermayelerini bankalar ile aynı sermayelerini ise gümrük mevzuatı çerçevesinde yurt dışına aktarmaları serbesttir.

Alınan kararlar neticesinde ihracata dayalı büyümenin sağlanması hedeflenmiş ve finansal serbestleşme adımları bu noktada önemli olmuştur. Serbestleşme sonucunda ithalat ve ihracat 1980 yılından itibaren artış göstermiş olup kalkınma için yabancı sermayenin ülkeye girişine imkân tanınmıştır.

Serbestleşmeye yönelik girişimler KVSH’de artışa neden olsa da doğrudan yatırımlarda aynı artış gözlemlenmemiştir. Kriz yılları olan 2001 ve 2008 yıllarında ciddi sermaye çıkışları söz konusu olmuş ancak 2008 yılı sonrasında zamanla ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması ile yatırımlarda yeniden artışlar yaşanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM: SERMAYENİN VERGİLENDİRİLMESİ

Sermaye birikiminin artması ve uluslararası pazarlara daha kolay ulaşılır olması, sermaye hareketliliğinde zamanla takip edilebilirliği zorlaştıran bir artış yaşanmasına neden olmuştur. Bu bölümde devletlerin önemli gelir kaynakları olan sermayenin üzerindeki vergileendirme uygulamalarını ve artan serbestleşme hareketleri ile sermaye sahiplerinin vergi yükünden nasıl kaçındıkları vergi rekabeti ve vergi cennetleri boyutuyla incelenecektir.

2.1. Vergi Kavramı

Tarihsel kayıtların yetersizliği nedeniyle verginin başlangıç noktası hakkında net bir zaman dilimi belirlenemese de vergi tarihinin en az insanlık tarihi kadar eskilere dayandığını söylemek mümkündür. Tarihi boyunca algılanma şekillerine bakıldığında verginin, sabit bir amaca ve anlama sahip olmadığı, kavram olarak zamanla içinde mali, sosyal ve hatta siyasi farklı yönler barındıran bir yapıya büründüğünü söylemek doğru olacaktır (Nadaroğlu, 1992:217-218).

Sermaye tanımlarında yaygın şekilde karşılaşılan ifadelerden biri de sermayenin, biriktirilmesi belirli bir zaman aralığını kapsayan değer ya da mal stokundan oluşmasıdır. Bu noktada birikmiş bu değerın miktarında azalmaya neden olan pek çok vergi nihayetinde sermaye vergisi olarak kabul edilebilir (Slemrod, 2005:7-8).

İlhan (2007), vergi tanımını yaparken devlet zoruyla bireylerden toplanan vergilerin, piyasa koşullarının çalıştığı günümüz ekonomilerinde kamuya ait gelirlerin neredeyse %95'ine yakın bir oranını karşıladığına değinmiştir. Ekonomik, siyasi ve hatta toplumsal boyutlara sahip olan vergi kavramına yakıştırılan özellikler, algılama ve kültür farklılıklarına göre değişebilmektedir. Örneğin; klasik işlevi kamunun sunacağı

hizmetleri finanse etmek olan vergi, Büyük Buhran dönemi ve sonrasında ise ekonomik dengeleri koruyabilmek adına piyasaya karşı bir müdahale aracı olarak kullanılmıştır. Ancak yine de tüm tanımlarındaki ortak nokta verginin mecburi ve karşılıksız alınacak olmasıdır (Şen ve Sağbaş, 2016, s.10).

Demokratik ülkelerde devlet, kamu giderlerini karşılayabilmek adına siyasi bir zorunluluk olarak vergilendirme yetkisini kullanmaktadır. Vergilendirme yetkisi; “devletin ülkesi üzerindeki egemenliğine dayanarak vergi alma konusunda sahip olduğu hukuki ve fiili güç” olarak tanımlanmaktadır (Çağan, 1982, s.3).

2.2. Sermayenin Vergilendirilme Amaçları

Verginin amaçları, dönemin hâkim iktisadi bakış açlarına ve küreselleşen dünya ticaretinde sermaye hareketlerinde meydana gelen artışa bağlı olarak farklı boyutlar kazanmasıyla beraber değişim göstermiştir.

2.2.1. Mali Amaç

Susam (2019), çalışmasında vergilendirmede mali amacın temelini, kamu hizmetlerini finanse etmek ve toplanan vergilerle kamusal mal ve hizmetlere yapılacak olan harcamalar için en yüksek oranda gelir elde etmek olarak tanımlamıştır. Pehlivan (1994), ise geleneksel tanımıyla vergilendirmenin mali amacını, toplumsal hayatın idamesi ve savunma, güvenlik ya da yargı gibi temel konularda düzenin devam etmesi için bireylerin ödeme güçlerine göre vergiye tabi tutulmaları olarak ifade etmiştir.

Adam Smith önderliğindeki klasik iktisadi bakış açısına göre piyasalarda kendiliğinden denge mekanizması çalıştığından devletin ekonomiye yoğun müdahalesi gereksizdir. Vergi, yalnızca temel kamusal ihtiyaçların karşılanması ve sonucunda da ekonomik verim alınması hedeflenerek toplanmalıdır. (Nadaroğlu, 1998, s.261)

Kamu maliyesi görüşünden bakıldığında devletler harcamalarını vergiler, para basımı ya da iç-dış borçlanma yollarından herhangi birini seçerek karşılayabilmektedir. Ancak vergiler bu kaynaklar arasında cebre dayalı olmaları ve süreklilik arz etmeleri nedeniyle daha baskındır ki bu da doğrudan verginin mali fonksiyonuna işaret etmektedir. (Işık, 2014, s.149).

Nihayetinde toplanan vergiler, diğer gelirlere kıyasla kamu hizmetlerinin finanse edilmesi noktasında ne denli yüksek bir orana sahipse o ekonomi için vergilendirmenin mali fonksiyonunun aynı oranda güçlü olduğu sonucuna varılabilir ki bu oran bire ne kadar yakınsa mali amaca o kadar ulaşılmış olunacaktır (Şen ve Sağbaş, 2017: 20).

2.2.2. Mali Olmayan Amaç

2.Dünya Savaşı ve sonrası dönemde ekonomik yapıları savaştan olumsuz etkilenen devletler, piyasaya müdahale etme noktasında var olan etkinliklerini artırarak vergileri iktisadi politikalara ek olarak toplumsal politikalarda da kullanmışlar ve kendiliğinden denge anlayışından uzaklaşmışlardır. Bu sayede vergiler, alışılmış temel mali fonksiyonunun ötesine geçerek çok daha farklı bir amaç edinmiştir (Şener, 2007, s.198).

Hükümetler için vergilendirmenin doğal amacı, iktisadi boyut kapsamında gelir sağlama olarak kabul edilebilir ancak zamanla ekonomik amaca ek olarak bireylerin devlet bilinci altında toplanmaları neticesinde sosyal alanlarda da vergi uygulamalarının kullanıldığı görülmektedir. Özellikle gelir dağılımını önemseyen noktalarda ve artan dünya nüfusuna paralel olarak yakın geçmişte gündeme daha çok gelmeye başlayan çevre sorunlarının çözümüne olan katkılarında verginin mali olmayan amacının rol aldığını söylemek mümkündür (Şaşmaz, 2019).

Sosyal devlet anlayışının günümüz dünyasında önem kazanması ile birlikte vergiye sadece ekonomik bir bakış açısıyla yönelmenin yetersiz kaldığı anlaşılmış olup vergilerin toplumda var olan sosyal ve kültürel dengelerin korunmasına ek olarak farklı gelir grupları arasındaki çatışmaların azaltılmasında da rol oynadığını söylemek doğru olacaktır (Öncel ve diğerleri, 2010, s.437). Yine vergilendirmenin mali özellik taşımayan amaçlarının hükümetlerce ekonomik istikrarı korumak, büyüme ve kalkınmayı eş zamanlı gerçekleştirebilmek ve kıt kaynakları etkin şekilde dağıtabilmek olarak sıralanabildiğini söylemek mümkündür (Ejder, 2022).

Günümüz ekonomilerinde uygulanan çoğu politikada verginin mali olmayan fonksiyonu ile kullanıldığı görülmektedir. Halk sağlığı açısından zararlı ürünlere ya da çevresel kirliliği artıran faaliyetlere yönelik vergiler caydırıcı olma amacıyla yüksek oranlarda belirlenirken; eğitim, kültür ya da sağlık açısından olumlu etkiler yaratabilecek faaliyetlerde ise teşvik edici olmaları açısından vergi oranlarında indirim yapılabilmektedir (Edizdoğan, ve diğerleri, 2011, s.154). Turhan (2020), çalışmasında hem nüfus planlaması gibi sosyal içerikli politikalarda hem de ülkeleri uluslararası yarışta başta enerji ve tarım gibi alanlar olmak üzere daha avantajlı bir konuma getirebilecek üretim dallarının geliştirilmesine yönelik politikalarda verginin mali olmayan amaçlarının rol oynadığını belirtmiştir.

2.3. Vergilendirmede Adalet İlkesi ve Ayırma Prensibi

Adalet nedir? sorusu süregelen tartışmalara rağmen net bir cevaba ulaşamamış olsa da adalet kavramının kendisi denkleştirici ve dağıtıcı adalet olmak üzere iki farklı temel anlayış etrafında şekillenmiştir. Denkleştirici adalet, bireyin özgürlüklerini esas alan ve değişen birey durumlarının etkisi altında kalmayan, herkese eşit yaklaşan bir anlayış iken; dağıtıcı adalet, bireylerin farklı durumlarına göre kavramın da farklı uygulamalara bürünmesine ılımlı yaklaşan bir anlayışı savunmaktadır. Bu durumda vergi

adaletin ne olduğu, özgürlüğü ne ölçüde koruduğu ile eşitsizlikleri ne ölçüde yok ettiğı sorularına verilen cevaplarda bulunacaktır (Yereli & Ata, 2011).

2.3.1. Vergilendirmede Adalet İlkesi

Sermayenin vergilendirilmesine yönelik çalışmaların kavranabilmesi için ilk olarak vergilemede adalet kavramının tanımlanması faydalı görölmektedir ancak adalet kavramı kişiden kişiye ya da toplumdan topluma değıştiğinden vergilendirmede adalet ilkesinin de herkesçe kabul edilen net bir tanımını yapmak mümkün değildir.

Gök ve diğerleri (2013), çalışmalarında toplam vergi yükünün bireylerce makul karşılanacak şekilde dağılım göstermesini, vergide adalet olarak ifade etmişlerdir. Bu noktada adalet kavramı ile herkesin ödeme gücüne göre vergi vermesi anlatılmak istense de çeşitli sosyoekonomik amaçları gerçekleştirme sebebiyle toplanan vergilerin gerçekten de o hedefler doğrultusunda kullanılması olarak da ifade edilmesi gerekmektedir. (Akdoğan, 2011).

Vergilendirmede adalet ilkesinin içeriğı de tanımı gibi net bir resme sahip değildir. Farklı görüşler olsa da ilkenin temel hatları fayda yaklaşımı ve mali güce göre vergi yaklaşımı etrafında tanımlanabilmektedir.

Fayda ilkesi, ödenen vergiler neticesinde sağlanan toplumsal hizmetlerden faydalanma oranı ile ödenen vergi arasındaki ilişki olarak tanımlanabilir. Ancak başka bir açıdan bakıldığında fayda kavramı ölçülebilen bir büyüklük olmadığından yalnızca bu ilke esas alınarak tasarlanan uygulamaların sosyal adaletle çelişmesi ihtimali olasıdır. (Peran ve Gümüş, 2017). Örneğın; toplumsal bir hizmete yönelik ödedikleri vergi oranı genelin hayli altında kalan kimseler aynı zamanda o hizmete en çok ihtiyaç duyan kimseler olabilir. (Durmuş, 2013).

Mali güce göre vergilendirme ise; demokratik ve sosyal devletin, bireyler arasında vergi yükünün adaletli dağıtılmasını ve yasaların, vergiye tabi olacakların mali gücünü baz alarak bir sistem oluşturmalarını gerektirmektedir (Şişman, 2009). Ancak yüksek gelire sahip bireylerden daha yüksek oranda vergi alınması anlayışına dayanan bu prensip ile vergide adalet ilkesi, yoksul kesim lehine seyrederken yüksek gelire sahip kesim için dezavantajlı bir hal almaya başlayabilir.

2.3.2 Vergilendirmede Ayırma Prensibi

Gelirin kesin bir miktarı temsil etmesi, geliri mali güce göre vergilendirmede doğrudan bir ölçüt olmaktan çıkarmış olup, farklı kaynaklardan oluşan gelirlerin farklı vergilendirme oranlarına tabi tutulmaları gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu durum ise *fedakârlıkların eşitliği* prensibi ile izah edilebilir.

Bu anlayışa göre, farklı kaynaklardan oluşan gelirler, farklı ödeme güçleriyle temsil edilmekte ve gelirler emek geliri ile sermaye geliri olmak üzere iki ana başlık olmak üzere net bir ayrıma sahiptirler. Emek gelirleri, çaba karşılığı kazanılmış ya da gayret gelirleri olarak ifade edilirken; sermaye gelirleri rant geliri ya da uyuşuk gelir olarak tanımlanmaktadır (Nadaroğlu, 1998, s.322).

Emek gelirinin sermaye gelirinden daha zor elde edildiği anlayışına bağlı kalındığında emek geliri vergilendirmesinin lehine ayrımcı uygulamaların geçmişte örnekleri İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde görülse de vergilendirme tarihinde uzun soluklu olamamışlardır (Slemrod, 2005:2). Bu uygulamaların temel prensibi ayırma kuramına dayanmaktadır.

Ayrım kuramı; emek geliri elde edenlerin mali güçlerinin sermaye geliri elde edenlere kıyasla daha az olacağı varsayımı doğrultusunda emek ve sermaye gelirlerinin vergilendirme rejimlerinin farklı tutulması gerekliliğini savunmaktadır. Burada dikkate

değer durum emek sahibinin beden çalışması son bulduğunda geliri de son buluyorken, sermaye sahibinin işsiz kalması durumunda gelirinin son bulmadığıdır (Budak, 2010).

Bu kapsamda ayırma kuramının temel aldığı görüşler şu şekilde özetlenebilir (Akdoğan, 2011):

- Sermaye geliri daha düzenli bir yapıya sahip olduğundan vergiye daha dayanıklı bir gelir kaynağıdır.
- Emek gelirinin elde edilmesi sermaye gelirine kıyasla daha fazla zahmet içermektedir.
- Sermaye geliri sahibi, toplumsal düzende kazandığı itibar sayesinde yeni gelir kaynakları bulma noktasında daha avantajlıdır.
- Emek geliri doğrudan kaynağından vergilendirmeye tabi olduğundan vergi kaçırma söz konusu olmazken, sermaye geliri beyan esaslı vergilendirildiğinden vergi kaçırma durumları daha sık yaşanmaktadır.

1980 ve sonrasında küreselleşmenin artması ile emek geliri vergilendirilmesinde daha makul olunması gerekliliğini savunan anlayışlar terk edilmiştir. Küreselleşme ile artan sermaye hareketliliği, ülkelerin sermayeyi daha fazla vergilendirmeye yönelik uygulamalarını yeniden gözden geçirmelerine yol açarken sermaye de daha az vergi yüküne maruz kalacağı yerlere doğru bir yönelim göstermiştir (Karakurt & Akdemir, 2010).

Küreselleşme her ne kadar emek faktörünün de mobilitesini artırmış olsa da emek faktörü göç yasaları ve dil gibi engellere takıldığından görece çok daha sınırlı bir alanda kalmıştır. Hareketliliği oldukça artan sermayenin ülke sınırları içinde tutulabilmesi adına ülkeler vergi oranlarını düşürerek vergi tabanlarını genişletmeyi hedeflemişlerdir. Yerli sermayeyi tutmak ve yabancı sermayeyi ülke sınırları içine dâhil edebilmek adına

sermaye üzerindeki vergi yükünün azalması ise emek faktörüne uygulanan vergi oranlarının artmasıyla sonuçlanmıştır (Kargı & Karayılmazlar, 2009).

Zamanla vergilendirmede elde edilen deneyimler optimal vergilendirmeye ulaşmayı ve vergilemede optimaliteyi benimseme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Vergi uygulayıcıları, vergi gelirlerini oluşturan mali kaynağa ulaşırken göğüslenen maliyeti en aza indirebilecek vergi sistemlerini ve bu sistemlerin hangi tür vergileri içereceği sorularına yanıt aramışlardır (Akkaya, 1988, s.344).

Sermaye, gelecekte yapılacak olan bir üretimin girdisi olabileceğinden sermayenin vergilendirilerek azaltılması üretimi ve uzun vadede büyümeyi olumsuz etkileyecektir. Bu nedenle vergi sistemlerinde optimalitenin sağlanabilmesi için özellikle sermaye faktörü üzerindeki vergi yükünün azaltılması yönünde uygulamalar planlanmalıdır (Mankiw ve diğerleri, 2009, s.20).

Tablo 5: Bazı OECD Ülkelerinde GSYH İçinde Gelir Vergilerinin Payı (%)

Ülkeler	1965	1975	1985	1995	2005	2015	2020
Almanya	31,67	35,3	36,09	36,31	34,42	37,3	37,91
ABD	23,56	24,65	24,66	26,55	26,1	26,22	25,75
Avustralya	20,61	25,34	27,73	28,23	29,85	27,79	28,55
Birleşik Krallık	30,1	34,17	35,07	29,25	32,51	31,59	32,11
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	34,5	34,23	33,13	34,73
Danimarka	29,13	37,1	43,91	46,5	48	46,06	47,11
Fransa	33,73	35,01	42,04	42,45	42,9	45,28	45,34
Hollanda	30,48	37,72	39,28	27,25	35,01	37,01	40
İsrail	-	-	-	34,14	32,76	31,04	29,56
İsviçre	16,02	21,82	23,1	24,95	25,81	26,65	27,53
Japonya	17,26	19,78	25,92	25,4	25,83	30,24	33,16
Kanada	24,98	31,14	31,61	34,63	32,66	32,82	34,26
Kolombiya	-	-	-	16,03	18,26	19,9	18,79
Litvanya	-	-	-	27,65	29,23	28,94	30,82
Macaristan	-	-	-	40,77	36,39	38,66	36,09
Meksika	-	-	14,85	10,11	11,36	15,9	17,76
Portekiz	15,67	18,86	24,13	29,28	30,94	34,38	35,26
Şili	-	-	-	18,18	20,84	20,51	19,38
Türkiye	10,59	11,6	11,21	16,38	23,14	24,96	23,86
Yeni Zelanda	24,5	29,99	31,21	35,57	36,09	31,49	33,8
Yunanistan	17,13	18,7	24,56	28,31	31,87	36,58	38,86

Kaynak: OECD (2023a).

Hem sermaye hem de emek gelirlerinden elde edilen verilerle oluşturulan Tablo 5 incelendiğinde görülmektedir ki bazı ülke ve yıllarda istisnalar yaşansa da genel olarak yıllar itibariyle GSYH içinde vergi gelirlerinin sahip olduğu oranın arttığını söylemek mümkündür. Türkiye özelinde de aynı durum söz konusu olup, 2020 yılı itibariyle bu payın %24 seviyelerine ulaştığı görülmektedir. Özetle, vergi tabanında yaşanan genişleme ve üretim faktörlerinin bazılarının vergilendirilmesinde yaşanan vergi kayıplarının, diğer üretim faktörleri üzerindeki vergi yükünde artış yaratarak telafi edilme yoluna gidildiği yorumu çıkarılabilmektedir.

2.4. Sermayenin Vergilendirilmesine Yönelik Yaklaşımlar ve Akademik Çalışmalar

Küreselleşmenin artmasıyla artan finansal sermaye hareketlerinde dolaylı yatırım olarak adlandırılabilir ve spekülasyon amaç barındıran kısa vadeli sermaye hareketlerinin doğrudan yatırımlara göre daha sık tercih edilmesi etkileri küresel boyutlara ulaşan ekonomik krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Ekonomik krizler beraberinde yüksek enflasyon, üretimin azalması kaynaklı ekonomik büyümede yavaşlama, gelir dağılımı dengesinde bozulma, dış borçlanmaya yönelim ve istihdam olanaklarının azalması gibi ekonomik tabloda olumsuzluklara yol açmıştır (Koç, 2018, s.207-208).

Koç (2018) çalışmasında, ülkeden sermaye kaçışlarının devletin vergilendireceği değerlerde ve dolayısıyla gelirinde bir azalmaya neden olmasının ekonomik sistemlerde hükümetlerin gelir kaybını önlemek için yeni vergilerin uygulamaya konmasıyla karşılık bulacağını ifade etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde küreselleşme ve kapitalizmin artmasıyla hızlanan uluslararası sermaye hareketliliği, ortaya çıkardığı yeni ekonomik koşullar nedeniyle pek çok akademik araştırmayı tetiklemiştir. Farklı alanlarda tanınmış

akademisyenlerin sermaye hareketlerinde artış ve buna bağlı olarak sermayenin vergilendirilmesi konusunda önemli çalışmaları bulunmaktadır. Küresel sermaye hareketlerine yönelik tartişmalarda özellikle gelir dağılımı üzerinde ortaya çıkardığı negatif göstergeler maliye ve ekonomi alanlarında çalışmalarını sürdüren ekonomistlerin aşağıdaki eserlerinde ve geliştirdikleri farklı modellerde kendine yer bulmuştur:

Tobin tarafından “Paraya Yönelik Likidite Tercihi” adlı çalışmayla ileri sürülen Tobin vergisi, temel hatlarıyla bir finansal politika aracı olarak kabul edilebilir. Tobin vergisi, özellikle döviz piyasalarında sıklıkla gerçekleşen spekülatif işlemleri en aza indirmeyi amaçlayan bir vergi türüdür. Tobin vergisi aynı zamanda döviz ticaretindeki kısa vadeli spekülatif hareketleri engellemeyi amaçlamıştır. Finansal piyasalardaki oynaklıkları kontrol altında tutabilmek için küresel çaptaki döviz işlemlerine % 0,1 ile % 0,5 arasında bir vergi uygulanmasını önermektedir. Bu uygulama ile ulaşılmak istenen hedef, yatırımcıları frekansı daha seyrek ve daha uzun vadede gerçekleşen işlemlere yönlendirmek ve bu sayede de sermaye hareketlerindeki yönelimi kontrol edebilmektir (Tobin, 1978, s.153-154).

Tobin vergisi, vergilendirme neticesinde küresel sermaye hareketlerinde büyümeyi yavaşlatabilecek herhangi bir olumsuz etkiye neden olabileceğinden uygulanma alanı olarak kendine geniş yer edinememiştir. Davidson (2000) alışmasında, uygulanması belirlenen küçük yüzdeli vergi oranlarının vergi kayıplarını engelleme noktasındaki başarı düzeyinin, küresel ticarete aktif rol oynayanları olumsuz etkileme derecesine göre hayli düşük olduğunu belirtmiştir. Ona göre kısa vadeli finansal sermaye hareketleri üzerindeki işlem maliyetlerinin, zaman kavramından kopuk olarak ilerlemesinin spekülatif amaçlı hareketler üzerinde de göz ardı edilebilir bir etkiye sahip olduğu görülecektir.

Stiglitz ise sermaye piyasaları, sermaye üzerinde vergilendirme, ekonomide küreselleşme ve gelir dağılımı gibi konuları 1982 yılındaki makalesinde incelemiş olup, çalışmasında artan vergilerin nominal ücretleri artırmasına ve dolayısıyla işçilerin üretkenlik seviyelerinin düşmesiyle beraber artan fiyatlar genel seviyesine dikkat çekmiştir. Stiglitz'e göre artan vergiler nominal ücretlerde bir artışa ancak işçi üretkenliğinde bir azalışa neden olmaktadır ve bu durum da ekonomideki fiyatlar genel seviyesini artırmaktadır (Duman, 2018, s.50).

Uluslararası boyutta ekonomide yaşanan küreselleşme üzerine çalışan Dani Rodrik'in "Küreselleşme Çok Mu İleri Gitti?" adlı kitabında küreselleşmeye yönelik eğilimlerinin geldiği nokta ve bu noktayı takiben aşırı esnek ve şeffaflıktan uzak finansal sermaye hareketlerin doğurabileceği sakıncalı durumları açıkladığı birçok kapsamlı çalışması bulunmaktadır (Rodrik, 1998, s.81-94).

Sermaye hareketliliğinde bir diğer yaklaşım, Piketty Yaklaşımı olarak ifade edilmektedir. Thomas Piketty "Kapital 21. Yüzyıl" adlı eserinde sermaye birikiminde yaşanan artışı, artan sermaye hareketliliğini ve gelir dağılımında ortaya çıkan negatif değişimleri aşağıdaki önemli maddelerde özetlemiştir (Piketty, 2014).

- Eşitsizliğin Artışı

Kapitalizm ve beraberinde getirdiği sermaye birikiminin küresel ekonomide sermaye sahiplerine olan getirisi, ekonomik büyüme oranlarının daha üstünde bir seviyeye ulaştığında gelir ve servetin adil olmayan dağılımına örnek bir tablo ortaya çıkmış olacaktır. Ekonomide belli bir gelir seviyesinin üstüne çıkıldığında aynı kalmaya başlayan vergi oranlarına tabi olan sermaye sahiplerinin sahip oldukları sermaye birikiminin daha da artacağı öngörülmektedir.

- R – G Modeli ve Servet Eşitsizliği

Sermaye getirisi (r) ve ekonomik büyüme (g) arasında var olan ilişki incelendiğinde sermayenin getirisinin artış hızı, ekonomik büyümenin artış hızını geçerse gelir dağılımında dengenin bozulacağı ifade edilmiştir.

- Toplumsal Sınıflar ve Mirasla Sermaye Aktarımı

Piketty çalışmasında gelir dağılımında yaşanan herhangi bir olumsuz değişimin sadece ekonomik alanda değil, sosyal sınıflaşma ve miras gibi nesilleri etkileyen kalıcı ekonomik eşitsizliklerin ortaya çıkabileceğini vurgulamıştır.

- Şeffaflık ve Veri Paylaşımı

Piketty, gelir dağılımında yaşanabilecek eşitsizliklerle baş etme noktasında ülkelerin elde ettikleri verileri paylaşma odaklı olmaları ve şeffaflığı destekleyen politikalar uygulamaya koyarak doğru verilere ulaşılmasını kolaylaştırmayı savunmaktadır.

- Gelirin Vergilendirmesine Dair Politikalar

Toplumda baş gösteren gelir dağılımı adaletsizliğini önlemenin en etkili yollarından biri, yüksek gelire ve servete sahip kimselerin vergilendirilmesinde kanun koyucuların daha yüksek oranlarda vergiler belirlemesinden geçmektedir.

Piketty, artan sermaye hareketliliğinin gelir dağılımında ortaya çıkardığı eşitsizliklerden en az oranda etkilenmenin yolunun uygulanan politikaların ve ülkeler

arası veri paylaşımının oldukça şeffaf yürütülmesinden geçtiğini çalışmalarında özellikle belirtmiştir.

Piketty, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 80'li yıllara kadar görece daha dengeli seyreden gelir dağılımının özellikle 90'lı yıllarda artan küreselleşme neticesinde sermaye hareketlerinin ve dolayısıyla sermaye yatırımlarının hızında yaşanan artış ile serbest piyasa ekonomisine karşı savunmasız durumda olan ülkeleri gelir dağılımı açısından olumsuz etkilediği sonucuna varmıştır (Piketty, 2014). Grafik 2 de bu analizi ABD özelinde gösterilmiştir.

Grafik 2: ABD'deki Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Yıllara Göre Değişimi (1910-2010)

Kaynak: Piketty, (2014, s.23).

2.5. Sermaye Hareketleri ve Yatırım Eğilimleri

Sermaye birikimi neticesinde tanımlanan bir kavram olan kapitalizm, mevcut ekonomik tabloda sermaye hareketlerini, sermayenin vergilendirilmesini ve hatta yatırım kararlarını etkilediğinden öncelikle kavramın tanımının verilmesi çalışmada önemli rol oynayacaktır.

Kapitalizm, sermaye birikimi neticesinde daha önce hayli ilkel olan üretim ve dağıtım süreçlerinin hemen her aşamasını yeniden inşa etmiş ve yeni üretim biçimleri ile yeni teknolojik gelişmelerin keşfinde itici güç olmuştur (Gençoğlu, 2020, s.2).

“Kapitalizm krizlerle doludur ancak hâlâ dinamik bir ekonomik, sosyal ve politik sistemdir” (O'Connor, 1987).

Kapitalizm; yetersiz kaldığı temel noktaları ve verimli çalışmadığı alanları ile genel yapı olarak zamanla meydana gelen her ekonomik krizde yeniden şekillenen ve kuralların yeniden koyulduğu uluslararası ekonomilerin önemli bir kısmının katıldığı küresel bir sistemdir (Aydın, 2003, s.7)

Krizler, ortaya ilk çıktıklarında ekonomik bir çöküş gibi görülseler de aslında mevcut kuralların yetersiz kaldığının ve sistem için yeni kurallara ihtiyaç olduğunun anlaşılmasını, yapılacak düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesini ve dolayısıyla ekonomik sistemle ilgili parametrelerin çok daha farklı bakış açılarıyla incelenmesi gerekliliğini ifade eden önemli dönüm noktalarıdır (Berksoy, 1995).

Uluslararası sermaye hareketlerinin artmasıyla küreselleşen dünya ticaretinde ülkeler, gelişen kurumsal yapılarını daha da artıran ve küreselleşmeye katılma oranlarını olumlu yönde destekleyen teknolojik ve iletişim odaklı gelişmeleri aynı zamanda bu olumlu tabloyu engellemeden sermaye hareketlerinde vergi yükünden kaçınmaya yönelik tüm hamleleri kısıtlayacak hareketlerde de kullanmaktadırlar.

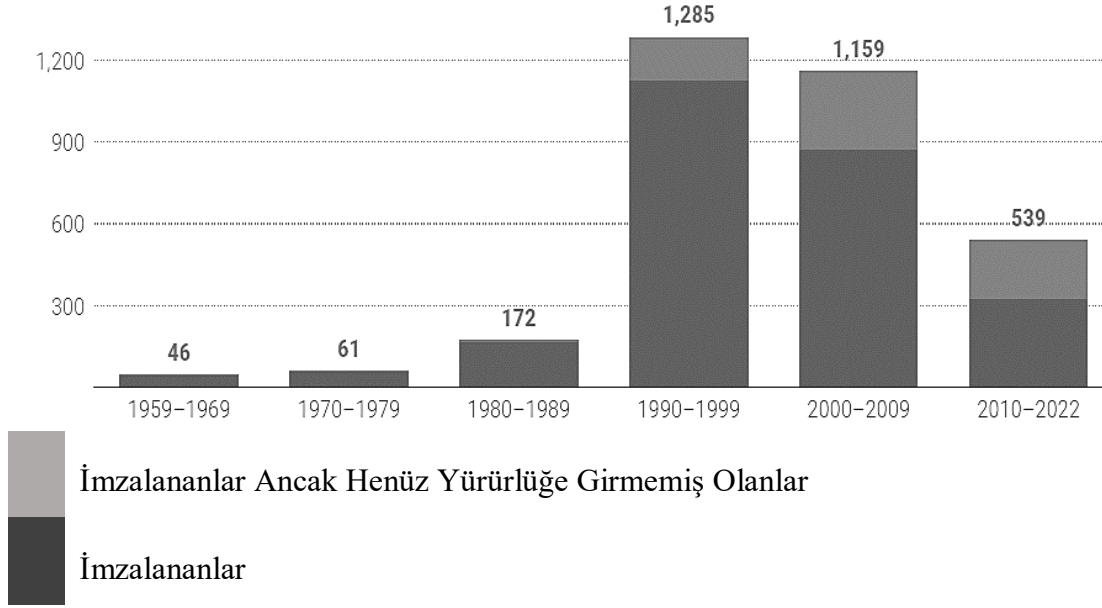
Küresel ticaretin artmasıyla beraber oldukça hızlı bir şekilde artan dijitalleşme, kripto varlık piyasaları ve gizli işlemler beraberinde yüklü sermaye transferlerini ve para hareketlerini getirmiş ve bu durum uluslararası alanda sermaye hareketlerinin takip edilebilirliği, vergiye tabi tutulma ve vergi yükünden kaçınmanın önlenmesi noktasında

alışıl gelmiş yöntemlerden ziyade çok daha teknolojik kararların alınmasını gerekli kılmıştır (OECD, 2018, s.3-174).

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), her yıl yayımladığı raporlarda küresel yatırımlarda ve sermayede meydana gelen hareketliliği incelemekte ve paylaşmaktadır. Raporların temel yayınlanma amacı, bölgesel ve küresel çapta gerçekleşen yatırım eğilimlerini analiz ederek, yatırımların hangi bölgelerde olumlu gittiğini ve hangi bölgelerde daha yüksek oranlarda yatırıma ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Yine temel amaçlardan bir diğeri, uluslararası sermaye hareketleri ile yatırımlarda sürdürülebilirliğin nasıl sağlanabileceği noktasında çıkarımlar yapmaktır. Esas odak noktası yatırım çekmekte yetersiz kalan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler etrafında toplanmaktadır (UNCTAD, 2023, s.1-45).

2023 yılında yayınlanan raporda, 2022 son çeyreği itibariyle küresel çapta doğrudan yabancı yatırımların yüzde 12 oranında bir düşüşle 1.3 trilyon dolara indiği ve özellikle yatırım çekebilme açısından olumsuz konumda kabul edilen ülkelerin yatırıma en çok ihtiyaç duyan ülkeler olmaları gerçeği eşliğinde ticari yarışın gerisinde kalmaları tehlikesiyle karşı karşıya oldukları belirtilmiştir. Raporda, 2021 yılında ılımlı bir toparlanma içinde olan doğrudan yabancı yatırımların düşme eğilimini sürdüreceği yönündeki tahminlerden de bahsedilmektedir (UNCTAD, 2023, s.5-20).

Grafik 3: Uluslararası Yatırım Anlaşmalarında Azalma Miktarı (1959-2022)

Kaynak: UNCTAD, (2023).

Grafik 3’te görüleceği üzere yabancı doğrudan yatırımların oranında yaşanan azalma ile ülkeler arası yapılan yatırım anlaşmalarının düşme eğilimlerinin dönem olarak paralel seyrettiği sonucuna varılabilir.

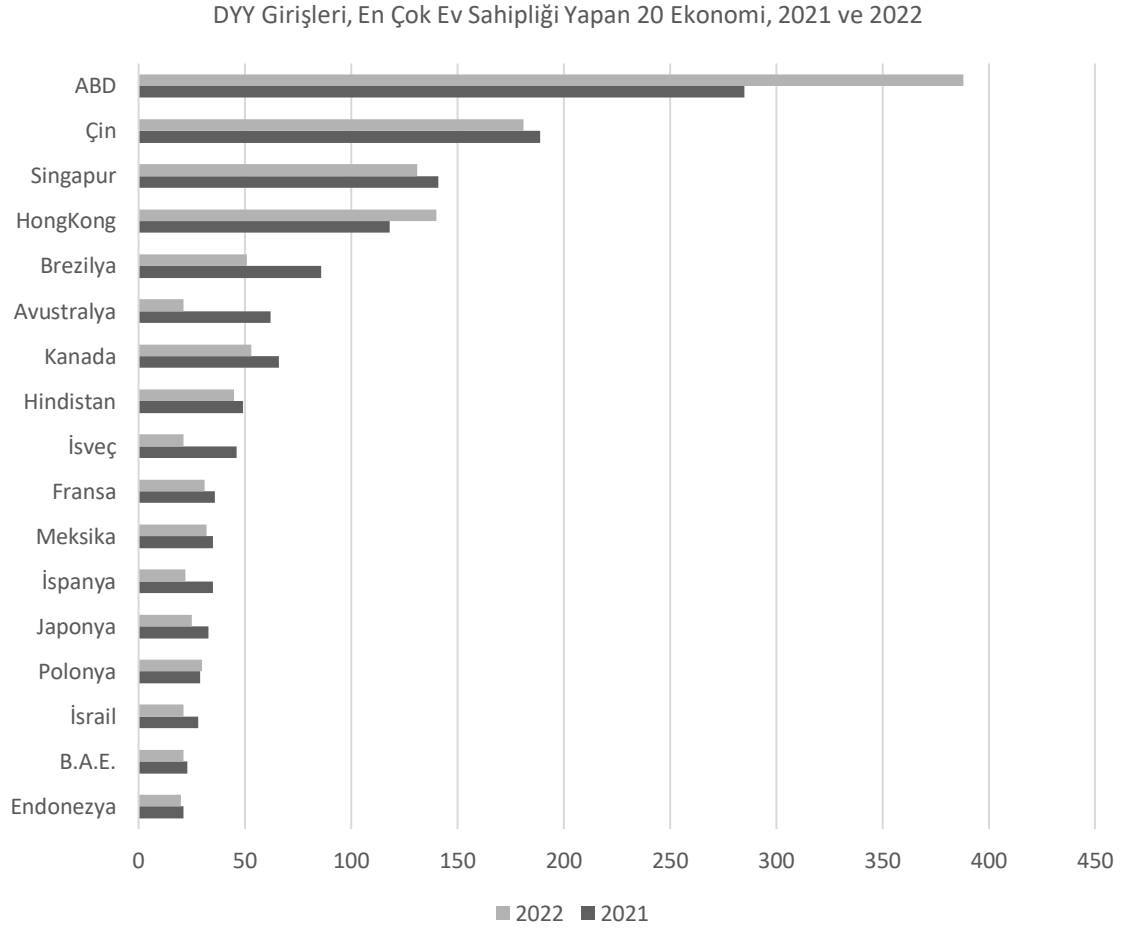
Doğrudan yabancı yatırımlarda sınır ötesi ülkelere yapılan yatırımlar esas alındığında ise 2.07 trilyon dolar ile Amerika Birleşik Devletleri birinci sırada yer alırken, listede sırasıyla 1.24 trilyon dolarla Birleşik Krallık, 1.01 trilyon dolarla Hindistan, 997 milyar dolarla Birleşik Arap Emirlikleri ve 984 milyar dolarla Almanya yer almaktadır (UNCTAD, 2023, s.5).

Raporda yatırımlara yönelik geri dönüşlerin özellikle doğrudan yabancı yatırımlarda geri kalmış ve olumlu bir yatırım havası sunamayan ülkelerde yatırımcıları çekme yöntemlerinde geleneksel sayılan vergi teşviklerine olan yönelimin hızlandığından söz edilmektedir. Daha yoğun olarak gelişmekte olan ülkelerde bilinen mali teşvikler

(dolaylı vergi indirimleri vb.) ile sermaye malı ithaline yönelik vergilerden muaf olma gibi temel yöntemler kullanılmaktadır (UNCTAD, 2023, s.39).

Grafik 4’te doğrudan yabancı yatırım çekme sıralamasında ilk yirmide yer alan ülkelerin 2021 ve 2022 yılı karşılaştırmaları yapılmıştır:

Grafik 4: Küresel Doğrudan Yabancı Yatırım Alan İlk 20 Ülke (Milyar \$)

Kaynak: UNCTAD, (2023).

2.6. Gelir Dağılımı

1990'lı yıllara kadar ekonomistler gelir dağılımındaki eşitsizliğin büyüme üzerinde negatif bir etki doğurabileceği bakış açısına sahip olmadıklarından eşitsizliğin nedenleri üzerinde de pek fazla durmamışlardır. Ancak ilerleyen yıllarda bu durum üzerinde durulması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

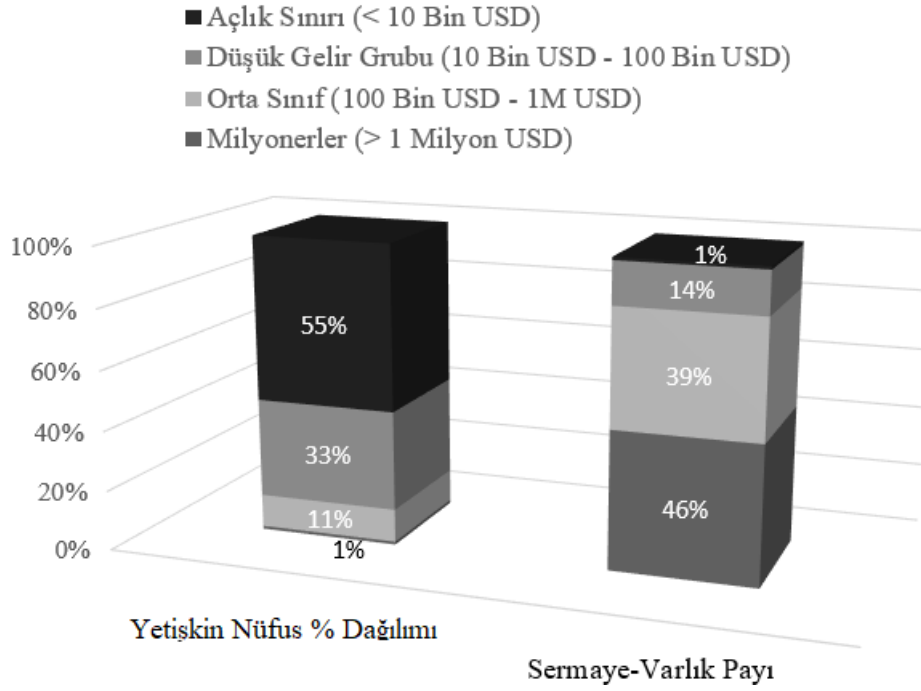
Birdsall (2006) çalışmasında, sermaye hareketliliğinde yaşanan artışın eşitsizliği üç şekilde artırdığını açıklamıştır. İlki, küreselleşme verimli kaynaklar barındıran ülkelerdeki bireylerin kazançlarını artırmaktadır. İkincisi, negatif dışsallıklar ekonomisi zayıf olan ülkeler için farklı alanlarda maliyet artışlarına yol açmaktadır. Üçüncü olarak, küresel ekonomilerde yerleşmiş kurallar ekonomik gücü elinde tutan ülke ve bireyleri lehinde ilerlemektedir.

Küreselleşme neticesinde artan zenginlik ve sermayenin paylaşımında ortaya çıkan eşitsizlikler her geçen gün derinleşerek güçlenmektedir. Yapılan akademik analizler ve uluslararası kuruluşların yayınladığı istatistikler, gelir dağılımındaki eşitsizliğin daha da ilerleyeceği yönünde bir tablo beklendiğini göstermektedir. Credit Suisse'nin 2019 yılında yayınlanan "Küresel Sahip Olunan Varlıklar (Zenginlik) Dağılımı" adlı raporunda dikkat çeken veriler paylaşılmıştır.

Credit Suisse raporuna göre, Y kuşağı 2005 ve sonrası dönemde artan gelir dağılımı bozukluklarının ortaya çıkardığı ekonomik olumsuzluklarla karşılaşmıştır. Mali krizler ve küresel ticarete yaşanan durgunluk atmosferi istihdamın yetersizliği ile daha da olumsuz bir hal almıştır (Credit Suisse, 2019, s.142).

Grafik 5'te sahip olunan servete göre küresel zenginliğin dağılımı gösterilmiştir.

Grafik 5: 2019 Yılı Verileri İle Servete Göre Küresel Zenginlik Dağılımı

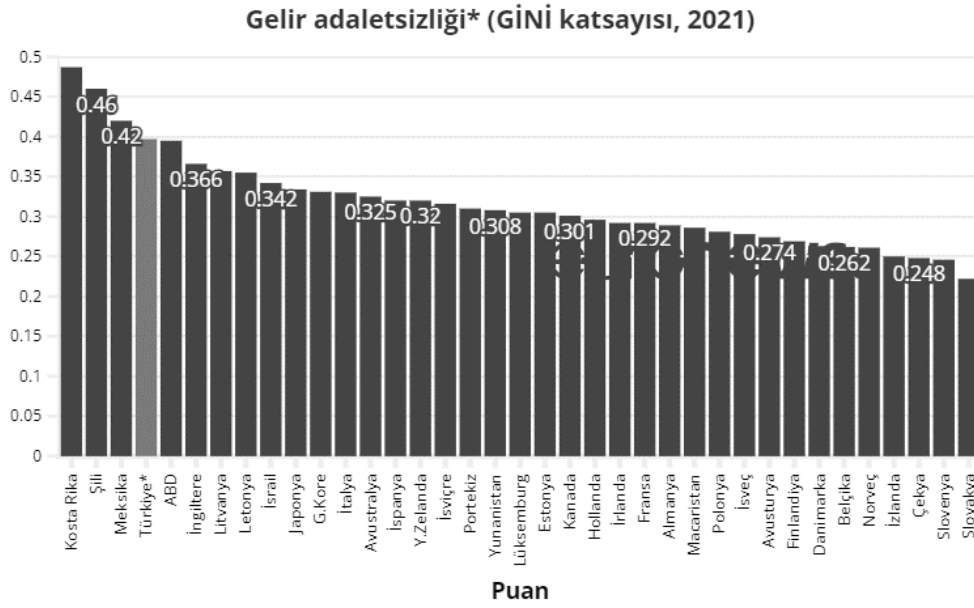
Kaynak: Credit Suisse, (2019, s.38).

Gelir dağılımında eşitsizliği ölçmek için kullanılan en standart metod Gini katsayısıdır. 0 ile 1 arasında değerler alan katsayı, tüm gelir herkese eşit olarak dağıtıldığında sıfıra, gelirin hepsi tek bir kişiye aktarıldığında ise bire eşit olmaktadır.

Gini katsayısı hiçbir zaman 0 ya da 1 değerine eşit olmayacaktır. Bunun nedeni, dünya üzerinde gelir dağılımının tam adaletli ya da tam adaletsiz olduğu bir ülkenin olamayacağıdır.

Aşağıdaki grafikte OECD verilerine göre gelir eşitsizliğinin 2021 ve yakın yıllarda ülkeler arası karşılaştırması gösterilmiştir.

Grafik 6: Yıllara Göre Gelir Dağılımı Eşitsizliği (2021 ve En Yakın Yıllar)

Kaynak: OECD, 2021 veya en yakın yıl verileri

Gini katsayısının sıfıra yakın olması gelir dağılımında hedeflenen senaryo olmakla birlikte, Grafik 6’da görüldüğü üzere en az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hala bire yakın bir oran görülmektedir. Buradan artan dünya üretiminden elde edilen gelirin yüksek olan yüzdesinin sayıca düşük gelişmiş ülkeler arasında, düşük olan yüzdesinin ise sayıca çok olan en az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasında paylaşılma eğiliminin devam ettiği ve Gini katsayısında tüm ülkeler için sıfıra yakınlaşmanın pek de mümkün olmadığı sonucu çıkarılabilmektedir.

2.7. Türkiye’de Sermayenin Vergilendirilmesi

Türk vergi sisteminde dolaylı ve dolaysız olmak üzere iki ana vergi türü bulunmakta olup, dolaysız vergileri gelir ve servet vergileri, dolaylı vergileri ise harcamalardan alınan vergiler oluşturmaktadır. Sermayenin vergilendirilmesi ile bağlantısı kurulacağından çalışmanın bu bölümünde gelir üzerinden alınan vergiler incelenecektir.

2.7.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

Gelir, en temel anlamıyla bireylerin alım güçlerinde yaşanan artış olarak tanımlanabilir. Gelir artışı üretim etmenlerinden kaynaklanacağı gibi, kişilerin varlıklarında meydana gelen bir artıştan da kaynaklanabilir (Atabey, 2014, s.15).

Gelirin dar anlamda tanımlanması kaynak teorisi ile ifade edilir. Alman ekonomist Freidrich von Hermann tarafından ortaya atılan kaynak teorisine göre gelir; üretim faktörlerinden biri ya da birkaçının üretim sürecine katılması sonucu elde edilen çıktılar toplamı olarak tanımlanmaktadır. Burada ayırıcı özellik, çıktının net bir kaynaktan düzenli olarak sağlanmasıdır. Bu kapsamda herhangi bir üretim faktörünün sürece dâhil olmadığı miras, bağış gibi çıktılar gelir olarak kabul edilemezler (Turhan,1998:117).

Geniş anlamda gelir tanımlanmasında ise net artış teorisi kullanılmaktadır. Alman ekonomist Georg van Schanz tarafından ortaya atılan net artış teorisine göre gelir; bir kimsenin mal varlığında meydana gelen her çeşit fiili artış olarak tanımlanmakta olup, herhangi bir üretim faktörü sürece dâhil olmadan elde edilen çıktılar olan miras, bağış gibi çıktılar da gelir kapsamında sayılmaktadır. Her iki tanım ve örnekleri ele alındığında Türkiye’de gelirin unsurlarının belirlenmesinde kaynak teorisinin kabul edildiği söylenebilir (Tosuner ve Arıkan, 2011: 13).

2.7.1.1. Gelir Vergisi

Bir değer geliri sayılabilmesi ve vergilendirme kapsamına dâhil edilebilmesi için bir kaynağa bağlı olma ve devamlı olma özelliklerini barındırması gerekir. Gelir; kazanç (zirai, ticari kazançlar ve serbest meslek kazançları, ücretler) ile menkul ve gayrimenkul sermaye iratları (kira, faiz getirisi, kâr payı vb.) toplamından oluşmaktadır. Gelir Vergisi Kanunu’na göre gelir unsurlarından sadece diğer kazanç ve iratlarda net artış teorisi kabul edilmektedir (Mutlu vd., 2014, s.58).

Temelleri 1880’li yıllara kadar dayanan gelir vergisi, yıllar içinde birçok değişikliğe uğrasa da halen 1961 yılında yürürlüğe giren 193 sayılı GVK’da açıklanmaktadır. GVK’da gelir vergisi dar anlamıyla sadece kişisel gelirin vergilendirilmesine karşılık gelirken, geniş anlamda bakıldığında kişisel gelir vergisine ek olarak kurumlardan alınan yani tüzel kişilerin elde ettiği gelirlerinde vergilendirilmesini ifade etmektedir.

GVK 1. Maddesinde gerçek kişi gelirlerinin gelir vergisine tabi olduğu belirtilmiş ve gelirin vergilendirilmesi için gerçek, kişisel, senelik, genel ve elde edilmiş olması gerekmektedir (Sarılı, 2016: 4).

Gelir vergisinde çifte vergilendirmeyi önlemek adına önceden ödenmiş olan vergilerin yeniden ödenmesinin önüne geçen vergi mahsubu uygulaması kullanılmaktadır. Yıllık gelir vergi beyannamesi esas alınarak uygulanan bu yöntemde, mükelleflerin ödeyecek oldukları gelir vergisinden, yurt içi ve yurt dışında ödemiş oldukları vergilerin düşülmesi esastır (Şenyüz vd., 2016: 138-139).

2.7.1.2. Kurumlar Vergisi

Kurumlar vergisi, Sanayi Devrimi ve küreselleşme neticesinde sayıları artan sermaye şirketlerinin vergiye tabi tutulabilmeleri için yapılan düzenlemeler ile ortaya çıkmıştır. Gerçek kişilerin tabi olduğu gelir vergisine ilaveten tamamlayıcı özellikte bir vergi olan kurumlar vergisi özellikle 2.Dünya Savaşı sonrasında vergi gelirinin kamu giderlerini karşılamada yetersiz kalması neticesinde ortaya çıkmıştır (İnan, 2010: 356).

Türkiye’de kurumlar vergisinin temeli 1950’li yıllara dayanmakta olup, yapılan son düzenlemeler ile 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kurumlar vergisinin konusu esas itibariyle kurum kazançlarıdır ve gelirin yedi unsurunun hepsi kurumlar vergisi için de geçerlidir (Sarılı, 2016: 157).

İşletme kazancına uygulanan vergi olarak karşımıza çıkan kurumlar vergisi, bir anlamda çifte vergilendirme örneği olarak görülmektedir. Çünkü bir işletmenin elde ettiği kazanç, kurumların hak sahiplerine dağıtılacak ve paydaşlar da bu gelirler ile gelir vergisi ödeyeceklerdir. Bu noktada çifte vergilendirmenin önüne geçilebilmesi adına gelir vergisinde olduğu gibi kurumlar vergisinde de mahsup yöntemi kullanılmaktadır.

Mahsup yönteminde beyanname esas alınarak hesaplanan kurumlar vergisi ile mahsup edilecek vergiler arasındaki fark mükellefe iade edilmektedir. Bu uygulamada elde edilen kazançlara uygulanacak olan kurumlar vergisinde çifte vergilendirme olmaması adına öncelikle yurt dışında ödenen vergiler sonrasında ise yurt içinde ödenen vergiler mahsup edilmektedir (Sarılı, 2016: 196).

2.7.2. Mali Piyasalar

Mali piyasalar, kısa vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasa olan para piyasası ile tasarruflarını orta ve uzun vadeli piyasalarda değerlendirmek isteyenlerin karşılaştığı piyasa olan sermaye piyasasından oluşmaktadır. Para piyasalarında araçlar para ve döviz iken, sermaye piyasalarında hisse senedi, tahvil ve özel kesim hisse senedi olarak çeşitlendirilebilir.

2.7.2.1. Sermaye Piyasaları

Vergi kanunlarımızda menkul kıymetlere yönelik düzenlemeler yer almakta ancak menkul sermaye tabiri kullanılmaktadır. Menkul kıymetlere yönelik esas tanım Sermaye Piyasası Kanunu'nda yer almakta olup, belirli bir tutara karşılık gelen, alacak ya da ortaklık hakkı sağlayan, yatırım aracı işlevi olan, aynı ibarelerle seri olarak çıkarılan ve dönemsel getiri sahip tüm kıymetli evraklar menkul kıymetler olarak tanımlanmıştır.

Gelir Vergisi Kanunu'nda menkul kıymetlerden elde edilen gelirler üç başlık altında toplanmakta ve vergilendirmeye tabi tutulmaktadır (www.hmb.gov.tr)

- 1) Doğrudan menkul sermaye iratlarının vergilendirilmesi.
- 2) Menkul kıymet satımıyla elde edilen gelirin değer artış kazancı kapsamında vergilendirilmesi.
- 3) Menkul kıymetlerden elde edilmesine rağmen gelirin elde edildiği yapı itibariyle ticari kazanç ya da kurum kazancı kapsamında vergilendirilmesi.

Türkiye’de menkul kıymet iradı gelirleri, gelir vergisi unsurları içinde oldukça önemli bir yere sahip olsa da kamusal giderlerin karşılanmasında dolaysız vergilerin azalan oranları dolaylı vergi payının artmasına neden olmuştur. Tablo 6 da oransal olarak vergi yükü yıllar itibariyle gösterilmiştir.

Tablo 6: Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Payı 2002-2022 (Bin TL)

	GSYH	VERGİ GELİRLERİ	VERGİ YÜKÜ
	(2009 BAZLI)	(*)	(%)
YILLAR	(1)	(2)	(2/1)
2002	362.109.648	65.188.479	18,0
2003	472.171.775	89.893.112	19,0
2004	582.852.799	111.335.368	19,1
2005	680.275.847	131.948.778	19,4
2006	795.757.109	151.271.701	19,0
2007	887.714.414	171.098.466	19,3
2008	1.002.756.496	189.980.827	18,9
2009	1.006.372.482	196.313.308	19,5
2010	1.167.664.479	235.714.637	20,2
2011	1.404.927.615	284.490.017	20,2
2012	1.581.479.251	317.218.619	20,1

2013	1.823.427.315	367.517.727	20,2
2014	2.054.897.828	401.683.956	19,5
2015	2.350.941.343	465.229.389	19,8
2016	2.626.559.710	529.607.901	20,2
2017	3.133.704.267	626.082.415	20,0
2018	3.761.165.557	738.180.401	19,6
2019	4.317.809.824	820.148.186	19,0
2020	5.048.567.945	983.258.493	19,5
2021	7.256.141.737	1.395.725.545	19,2
2022	15.011.775.979	2.709.130.767	18,0

Kaynak: GİB, (2024)

(*) Vergi gelirleri rakamları mahalli idare ve fon payları ile red ve iadeler dahil tutarlardır.

Yüksek vergi yüküne maruz kalan bireylerin tasarruf oranlarının da düşük olmasıyla birlikte sermaye birikiminin de yeterli seviyelere ulaşamaması ile gelişmekte olan ülkelerin genelinde görülen kısır döngü kavramı ortaya çıkmaktadır. “Az gelişmişliğin kısır döngüsü” teorisine göre, ekonominin güçsüzlüğünün temel nedeni düşük gelir, yüksek vergi oranları, düşük tasarruf, düşük yatırım ve tekrar düşük gelir olmak üzere bir döngü içinde kalınmasıdır (Nurkse, 1952, s. 571-583).

2.8. Vergiden Kaçınma

Vergilendirmede amaç ne olursa olsun vergi mükelleflerinin vergiye gönüllü uyum göstermekten ziyade, vergi yükünden kaçınma eğiliminde olduğu verginin uygulandığı ilk dönemlerden itibaren karşılaşılan bir durum olmuştur. Vergi cenneti ülkelerin ortaya çıkmasıyla vergiden kaçınmanın çok daha kolay ve görece yasal yollarla

yapılıyor oluşu, gelir vergisini tahsis edemeyen ülkeleri her geçen gün daha da zor durumda bırakmaktadır.

Vergiden kaçınma, vergi yükünü tamamen ortadan kaldırma, en aza indirme ya da bir süre erteleme olarak sayılabilecek her türlü düzenleme olarak tanımlanabilir (Freedman, 2004, s.335-336).

Dünya ticaretinde sermaye dolaşım hızının artması, sermaye sahiplerini daha az vergi yüküne maruz kalacakları alternatif pazarlara yöneltmiştir. Vergiye olan itaatsizlik ve kayıt dışı seyreden ekonomik faaliyetlerin artmasına ek olarak haksız vergi rekabeti yaşanması çoğu gelişmekte olan ülke ekonomisini derinden sarsmaktadır (Öz ve Yaraşır, 2009).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sermaye sahiplerinin vergiden kaçınmaya yönelik uygulamaları, ülke finansal kaynaklarında ciddi sızıntılara neden olmaktadır. Yapılan tahminlere göre gelişmekte olan ülkelerde 100 milyar dolar olarak belirlenen ve her geçen yıl artan bir vergi gelir kaybı söz konusudur (UNCTAD, 2015).

2.8.1 Vergiden Kaçınma Yöntemleri

John Campbell ve Kenneth Froot'a (1994) göre, finansal bir işlem üzerine konan vergiden kaçınmak için küresel ekonomilerde sergilenen üç farklı hareketten söz edilebilmektedir ve Tablo 7' de bu üç durum açıklamalarıyla birlikte gösterilmiştir.

Tablo 7:Finansal İşlemlerde Vergiden Kaçınma Türleri

Uygulanan Yöntem:	Açıklaması:
Parasal İşlemlere Uygulanan Vergi	Finansal işlemler üzerinden alınan doğrudan vergilerdir. Daha yoğun olarak döviz piyasalarında gerçekleşen

	uygulamalar şeffaf bilgi paylaşımı gerektirdiğinden, bu tür vergilerden farklı içerikte veriler sunarak kaçınmak mümkündür.
İşlevsel Sermaye Hareketliliği	Sermayeye özgü hareket esnekliği ile ilgili bir kavramdır. Yatırımcılar uygulanan vergi oranlarına göre ticari kararlarını oldukça hızlı değiştirebilmektedir.
Yedek Araçlara Akın	Yatırımcıların finansal işlemlere uygulanan vergilerden kaçınmak amacıyla birikmiş sermayelerini başka varlıklara yönlendirmeleridir. Alternatif kazanç yakalamak adına da bu tür hamleler yapılabilmektedir.

Kaynak: Watson, (2007, s.156-158).

Tablo 7’de özetle vergiden kaçınmaya yönelik uygulamalarda döviz ve para piyasası işlemleri üzerine konan vergilerin uygulanabilirliği tartışılrsa da esasen vergilendirmede mali amaç boyutunu da açıklar bir özellik de anlatılmıştır. İşlem maliyetlerinde olası bir artışın sermaye hareketliliğindeki artışı kısmen de olsa yavaşlatması ve böylelikle vergi yükünden kaçınmaya yönelik eylemlere yönelmeyi engellemesi amaçlanmaktadır.

2.8.2. Agresif Vergi Planlaması

Vergiden kaçınmanın görece yasal sayılabilecek bir yolu da agresif vergi planlamasıdır. Genel olarak agresif vergi planlaması, vergi sistemlerindeki boşluklardan ve uygulanan vergi politikaları arasındaki uyumsuzluklardan yararlanarak yapılmaktadır. Vergi idaresinden bilinçli olarak uzaklaşarak efektif vergi yükünün azaltılması veya

mümkünse tamamen ortadan kaldırması için yürütülen faaliyetler olarak da tanımlanabilmektedir (Harari, vd., 2003).

Özellikle çok uluslu şirketlerin yöneldiği agresif vergi planlaması, güçlü siyasi bağlantılar neticesinde vergi uyumsuzluklarından haberdar olma ve ona göre bir yöntem belirlenmesi ile veri paylaşımında gösterilen şeffaflığın yanıltıcı olması gibi durumların yaşanmasını sağlamaktadır (Kim ve Zhang, 2016).

Vergi sistemlerinde bozulmalar yaratan agresif vergi planlamasının önlenmesi için, OECD (2011) raporunda aşağıdaki yöntemlerin gerekliliği açıklanmıştır;

- Raporlama: Vergi mükelleflerinin mali bilgilerini vergi idareleriyle paylaşması
- Denetimler: Vergi idarelerinin vergi mükelleflerinin mali bilgilerini ve finansal faaliyetlerini çok daha aktif kanallarla kontrol etmesi
- Yerel ve ulusal işbirliği: : Devletlerin vergi idarelerinin tutukları mali bilgilerin gerekli görülmesi halinde karşılıklı olarak paylaşılması
- Veri Analizi: Elde edilen mali verilerin, güçlü stratejiler ile yorumlanması ve vergi sistemlerindeki boşluklarının bu analizler ile giderilmeye çalışılması.

Amazon, Google, Facebook, Starbucks ve Apple gibi şirketlerin agresif vergi planlamasını aktif olarak kullandıkları kurumsal veriler incelendiğinde ortaya çıkmış ve oldukça düşük vergilendirilmiş şirketler olarak kayda geçmişlerdir. Özellikle Avrupa ülkeleri olmak üzere pek çok ülkede bu durum hem şikayet konusu olmuş hem de yaptırımların daha yüksek sesli konuşulmasını sağlamıştır (Gravelle, 2019).

Pek çok ülke kendi vergi denetimleri neticesinde agresif vergi uygulamalarına karşı yaptırımlar uygulamış olmakla birlikte etkisi daha kapsamlı ve yüksek sayılabilecek

önlem OECD tarafından alınmıştır. OECD, hem 15 maddelik BEPS hareketinin bir parçası hem de OECD Model Vergi Sözleşmesi ile uyumlu olacak şekilde 12.eylem planını doğrudan agresif vergi planlaması ile ilgili yayınlamıştır. Plana göre, ülkelerin agresif ve vergi sistemlerine zarar veren negatif hareketlerinin önüne geçilebilmesi adına mali bilgilerin paylaşılması zorunluluğu getirilmesi öngörülmüştür.

2.9. Vergi Rekabeti

Serbestleşen dünya ticareti ile dolaşımda olan yatırımı kendi sınırları içine çekmek için ülkeler bir rekabet ortamı içine girmişlerdir. Özellikle kısa ve uzun vadeli sermaye yatırımları alabilmek adına oldukça cazip teşvik yöntemleri kullanılmaktadır. Bu kısımda vergi rekabeti kavramı ile çeşitleri anlatılacaktır.

2.9.1. Vergi Rekabetinin Nedenleri

- Vergi rekabetinin mali alanda disiplin sağlayacağına yönelik görüşler oldukça yaygındır ancak bunun sağlanabilmesi kamu kurumlarının etkinliği ve vergi oranları ile vergi türleri arasında dengenin sağlanması ile mümkün olacaktır.
- Vergi piyasalarının işleyiş düzeninde kendiliğinden var olan rekabet, sermaye sahiplerinin ülkelerdeki vergisel avantajları kıyaslayarak seçim ve yatırım yapmalarına yol açarak tüketici taleplerinin daha uygun süreçlerle karşılanmasını sağlayacaktır.
- Uzun dönemli etkileriyle vergi rekabeti, vergiye yönelik yasal düzenlemelerin zamanla doğal bir zemine oturmasını sağlayarak kamu hizmetlerinin finansmanı için alınan vergi yükünde denge yaratacaktır.

2.9.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dünya Ekonomisinde Vergi Rekabeti

Kavramı ve Çeşitleri

Vergi rekabeti, emek ve sermayenin dolaşım hızının artmasıyla beraber ülkelerin dolaşımında olan değerleri yatırım olarak kendi sınırları içine dahil etmek adına vergi uygulamalarına yaptıkları müdahalelerdir. Yereli (2005) çalışmasında vergi rekabetini, küreselleşen dünya ticaretinde ekonomik bütünleşmenin neticesi olarak vergi oranlarının düşürülmesi olarak tanımlamıştır.

Vergi rekabetinin uygulamadaki başarısı, ülkelerin ekonomik sistemlerinin sağlam temellere dayalı olmasıyla yakından ilgilidir. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerde vergi rekabetinden faydalanmak için uygulamaya konulan vergi teşviklerinin ekonomik büyümeyi tetikleyeceği beklenmektedir ancak hükümetlerin önemli gelir kaynakları arasında yer alan vergi gelirinden vazgeçilmiş olunmaktadır (OECD, 2011:1).

Vergi rekabetinin kabul görmüş tüm tanımları üç unsur etrafında şekillenmektedir. Bunlardan ilki, küreselleşme ile dolaşım hızı artan yatırımların uluslararası rekabet gücü kullanılarak ülkeye çekilmesi, ikincisi, küresel entegrasyon sayesinde vergi sistemlerinin ülkeler arası bir standart yakalaması ve sonuncusu ise vergi rekabetinin vergi avantajlarını kolaylaştırmasıdır (Giray, 2005).

2.9.2.1. Yararlı Vergi Rekabeti

Yararlı vergi rekabeti, temelde rekabet kavramının kendisinin sağladığı kazanımlar ile aşağıdaki başlıklar çerçevesinde açıklanabilir (Kılıçaslan, 2005).

- Sermaye hareketlerinde serbestleşmenin artmasıyla doğal bir rekabet ortamı doğmuş ve ülkeler rekabet baskısını daha çok hissetmeye başlamışlardır. Bunun sonucunda vergi uygulayıcıları, yabancı yatırımcıları ülkelerine çekmek ve ülke

içindeki sermayenin de çıkışını engellemek adına kurumlar vergisi oranlarını azaltarak vergi tabanını genişletmişlerdir.

- Vergiden kaçınma girişimlerinin nedeni yüksek vergi oranları olup, vergi oranlarının zaman içerisinde artması bir anlamda vergi kayıp ve kaçaklarını artırıcı bir etkiye sahiptir. Vergi kaçırma girişimleri, ülkenin vergi matrahını bozarak vergi gelirlerinin azalmasına yol açmaktadır. Düşük vergi oranları, bu gibi girişimleri en aza indirerek vergi tabanının genişlemesini sağlayacaktır.
- Ülkelerin uyguladıkları vergi politikaları aracılığıyla mevcut ulusal sermayelerini korurken uluslararası alandan doğrudan ya da dolaylı olmak üzere yeni yatırımları çekerek ülkenin sürdürülebilir büyüme sürecini ifade etmektedir. Burada ülkelerin gelişmişlik düzeyleri avantaj sağlamaktadır. Mal ve üretim faktörlerinin kaliteli olarak üstün olduğu ve sermayenin uluslararası piyasalarda yüksek hareketliliğe sahip olduğu ülkeler vergi rekabetinden olumlu sonuçlar ile çıkacaktır (Aktan ve Vural, 2004, s.251).
- Vergi rekabetinin bir diğer olumlu yönü de rekabet kavramının doğrudan kendisinin ülkelerin ekonomik davranışları için faydalı olduğu görüşüdür. Hükümetlerin vergi rekabetini önleyici politikalar üzerinde durmasının yerine direkt rekabet ortamına girmeye teşvik eden politikaları desteklemesi, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yerlerinde saymalarını mecburi olarak engelleyecektir. Süreç, yatırımları çekmek adına çok daha verimli yöntemlerin gelişmesine zemin hazırlanması ile sonuçlanacaktır (Teather, 2002).

2.9.2.2. Zararlı Vergi Rekabeti

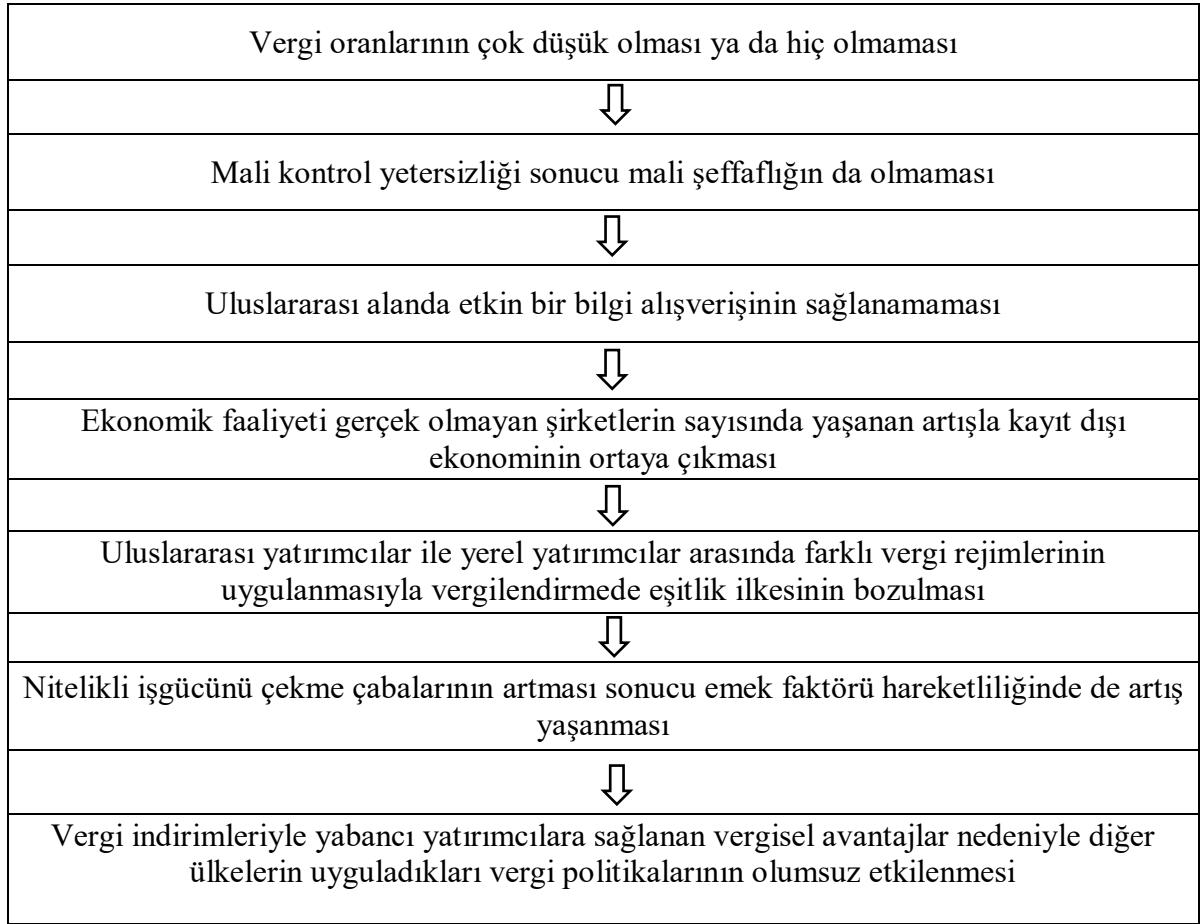
Bazı ülkeler, yabancı sermayeye uyguladıkları vergi oranlarını ya çok düşük seviyelerde tutarak ya da hiç vergilendirmeyerek uluslararası alanda yer alan diğer ülkelerin vergi tabanlarında bozulmaya sebep olmakta ve negatif dışsallıklar ortaya

çıkılmaktadır. Negatif dışsallıklar, sağlanan vergi avantajları ile yabancı sermaye sahiplerinin vergi yüklerinde oldukça fazla azalma yaşanmasından kaynaklanmaktadır (Doğan ve Kabayel, 2016).

Öz (2005) çalışmasında, ülkelerin kendi sınırları içinde vergi oranlarını belirleme noktasında özgür olmalarını savunmuş ancak vergi oranlarında uygulanması planlanan olası indirimlerin yalnızca yabancı sermaye sahiplerini kapsamasını zararlı bir etki olarak ifade etmiştir.

Slemrod (1995), vergi rekabeti kavramını “yıkıcı vergi korumacılığı” olarak nitelendirmiş ve vergi rekabetini vergi cenneti ülkelerin kazanan, dünyanın diğer ülkelerinin ise katlanacakları maliyetlerden dolayı kaybeden oldukları bir oyuna benzetmiştir. Vergiler arası uyumlaştırma ya da yatırımları vergi rekabeti ile çekmek yerine yatırım teşvikleri ile çekmek gibi yolların seçilmesi uzun dönemde çok daha kazançlı olacaktır.

Şekil 1: Zararlı Vergi Rekabetinin Oluşum Aşamaları

Kaynak: Arıkan & Akdeniz, İ.İ.B.F. Dergisi

Şekil 1’de süreci gösterilen vergi rekabeti, OECD tarafından da benzer bir tanımla ifade edilmiştir. OECD, amacın başka ülkelerin vergi tabanını daraltmak veya vergi uygulamalarını değiştirmeye zorlamak olduğu her türlü uygulamayı zararlı olarak tanımlamış ve 1998 yılında “Zararlı Vergi Rekabeti: Yükselen Küresel Bir Konu” adlı raporu yayınlayarak konuya dikkat çekmiştir. Raporda, yüksek katılımlı çok taraflı çalışmaların ve ülkeler arası bilgi paylaşımının önemi üzerinde durulmuştur.

Çok uluslu şirketlerin vergi yükünden en düşük seviyede etkilenmek adına finansal hareketliliklerini hızlandırmaları ve kâr aktarımı yapmaları, hem vergi sisteminin adaletli yapısını zedelemekte hem de mükelleflerin vergi sorumlulukları uyumuna

yönelik gönüllü tavırlarını zedelemektedir. Bu nedenle Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve G20 ülkeleri, elde edilen kârın vergi cennetlerine yönlendirilmesini ve çok uluslu şirketlerin düşük vergiler ödemesini önlemek adına yetersiz kalan vergi sistem ve politikalarını güncellemek için çalışmalar başlatmıştır. Bu noktada Matrahın Aşındırılması ve Kâr Aktarılması (Base Erosion and Profit Shifting-BEPS), bir eylem planı olarak karşımıza çıkmaktadır. BEPS Eylem Planı ve tüm maddeleri bölüm 3.8.1 de detaylandırılacaktır ancak planın vergi rekabetinin, vergi cenneti olmayan ülkelerde yarattığı zararlı etkilerini engellemek için uygulamaya konulacak olan maddeleri bu bölümde özetlenmiştir (OECD, 2015).

- Dijital ekonomiyle ilgili vergisel sorunları saptama
- Faiz ödemelerinde gider indirimi ve diğer mali ödemelerle oluşan matrah kaybını önleme
- Şeffaflık ve ticari ya da mali işlemlerde özün önceliği esasını dikkate alarak zararlı vergi politikaları ile etkili mücadele
- Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarının ülkeleri finansal açıdan zor durumda bırakacak uygulamalar için kullanmama
- Matrahın aşındırılması ve kârın aktarılmasına (BEPS) ilişkin analizler yapılması ve yeni yöntemler saptama
- Mükelleflere agresif vergi planlamalarına yönelik uygulamaları için bildirimde bulunma zorunluluğu koyma
- Vergisel anlaşmazlıkların çözümünde kullanılan uygulamaları (karşılıklı anlaşma usulü ve tahkime başvurma) daha etkin kullanma
- Çok taraflı bir enstrüman/yol haritası geliştirme

BEPS eylem planı ile ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği ülke sınırları içinde değerlendirilmesi ve kârların yine bu yerde vergilendirilmesi amaçlanmaktadır. Yine

uluslararası vergi anlaşmazlıklarını ve farklılıklarını en az seviyede tutmak amaçlardan biridir. OECD tarafından yapılan araştırmalara göre çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilen vergi kaçırma faaliyetleri, yıllık 100 ile 240 milyar dolar civarında bir vergi kaybına yol açmaktadır ki bu veriler de BEPS eylem planının uygulanma gerekliliğini net bir şekilde ortaya koymaktadır (Biçer ve Erginay, 2015).

2.10. Vergi Cennetleri

Sermaye sahiplerini ve özellikle kısa vadeli sermaye hareketlerini çekmek adına haksız vergi rekabeti yürüten vergi cenneti ülkeler, uluslararası kuruluşların önlem almaları gereken ana problemlerinden biri olmuştur. Yaşanan vergi kayıplarının ve yasal olmayan faaliyetlerin vergi cennetlerinde yürütülmesinin önüne geçilebilmesi adına vergi cennetlerine karşı yürütülen mücadele dünya ekonomisi adına giderek artan bir öneme sahiptir.

2.10.1 Vergi Cennetleri Kavramı ve Mali Krizlerle Olan İlişkisi

Vergi cennetleri, bazı hükümetlerin haksız vergi rekabetini kullanarak sınırları içine yatırım çekme amacıyla sermaye sahiplerine vergi avantajları sağladıkları ülkelerdir (Bilici, 2013).

Vergi cennetleri, vergi mükelleflerinin yükünü en aza indiren vergi avantajları ve yine yükümlülerin finansal verilerini idari kurumlarla paylaşmamaları nedeniyle kurumsal veya bireysel yatırımcılar için cazip bir finansal merkez haline gelmişlerdir. Bu durum, vergi yükünden kaçınmak isteyen yatırımcılar için yeni fırsatlar doğururken, matrah aşınması kaynaklı vergi geliri azalan ülkeler için problem olmaya başlamıştır (Edizdoğan ve Kızıler, 2015, s.199).

Finansal verilerin otomatik olarak paylaşılmasından önce bireylerin offshore bölgelerinde vergi kaçakçılığı faaliyetleri gerçekleştirdikleri ve çoğu mükellefin

varlıklarının gerçek değerini gizledikleri ortaya çıkmıştır. Örneğin 2007-2008 yıllarında finansal tahminler göstermektedir ki offshore bölgelerdeki finansal servetin yaklaşık %90-95 civarı vergi idarelerine hiç bildirilmemiştir. Bir anlamda vergi kaçakçılığı sayılan bu durum hükümetler için ciddi gelir kaybına yol açmaktadır (EUTAX, 2024).

OECD, haksız vergi rekabeti ile mücadele politikalarına ilk olarak vergi cenneti ülkeleri tanımlama ve ortak kriterlerini belirleme adımlarıyla başlamıştır. 1998 yılında yayınlanan “Zararlı Vergi Rekabeti: Yükselen Bir Global Konu” adlı raporda yer alan vergi cenneti ülkeler listesinde bu ülkelerin ortak zellikleri;

- Oranı hayli düşük vergilendirme veya hiç vergilendirmeme
- Yasalar ya da idarenin sermaye sahiplerine etkin veri paylaşımını zorunlu kılmaması
- Vergilendirme uygulama ve düzenlemelerinin şeffaflık içermemesi
- Yürütülen ekonomik faaliyetlerin bir aktivite barındırma zorunluluğunun olmaması

şeklinde özetlenmiştir.

Raporun devamında haksız vergi rekabeti doğuran vergi cennetlerinin uluslararası mali sistem üzerindeki zararları aşağıdaki maddelerde ifade edilmiştir.

- Vergi cennetleri, finansal ve paralel olarak fiziki yatırımların yönünü değiştirmektedir.
- Vergi uygulamalarında eşitlik ve adalet ilkesinin güvenilirliğini sarsarak mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu zedelemektedir.
- Vergi yükünün büyük kısmının, özellikle emek faktörü olmak üzere hareket kabiliyeti düşük olan diğer üretim faktörleri üzerinde haksız biçimde yoğunlaşmasına neden olmaktadır (OECD, 1998).

Vergi cennetlerinin finansal veri paylaşımı noktasında şeffaf olmamaları sermaye sahiplerinin kendi ülke vergilerinden kaçınmalarına ek olarak kara para aklama ya da kayıt dışı ekonomi gibi yasal olmayan faaliyetlerde bulunmalarının önünü açmaktadır (Özer, 2009).

İsviçre’de yer alan finans kurumlarında tutulan verilerden hareketle, küresel çapta faaliyetleri bulunan sermaye sahiplerinin yanı sıra hane halklarının da gelirlerinin bir kısmını vergilerden kaçınarak vergi cennetlerine aktardıkları açıklanmıştır. Hanelerin mali birikimlerinin %8 civarındaki bir kısmını vergi cennetlerinde büyük çoğunlukla da kayıt dışı olarak tuttukları saptanmıştır (Zucman, 2012, s.1-2).

Yatırımların vergi cennetlerine kayması son yıllarda yaşanan küresel ve bölgesel özellikli pek çok ekonomik krizin nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, 1997 yılında yaşanan Asya mali krizi, sermayedarların sermayelerini ekonomik olarak darboğazda olan bu ülkelere ani bir şekilde çıkarmaları neticesinde oldukça derin etkiler barındıran bir hal almıştır. Tayland bahtı, Endonezya rupisi ve Filipin pesosu vb. para birimleri dolar karşısında hızla değer kaybetmiş ve Doğu Asya ülkelerinde yoksulluğun artmasına yol açmıştır. Yaşanan bu durum yatırımcıların kısa vadeli hareketlerle sermayelerini başka ülkelere kaydırmalarının, ayrıldıkları ülkenin ekonomik sisteminde uzun vadeli tahribatlar ortaya çıkaracağını göstermektedir (Watson, 2007, s.117-130). Yaşanan krizler, Uluslararası Para Fonu’nun (IMF) serbest piyasa ekonomisi gereği sermaye hesaplarının serbestliğini savunma yönündeki bakış açısını, ülkelerin ortak rol alacakları düzenleyici ve denetleyici kurumlar ile sermaye hareketlerinin kontrol edilmesi gerekliliği yönünde değiştirmiştir.

Asya mali krizi, kimlik olarak ekonomik kriz niteliği taşısa da sermaye hesaplarındaki kontrolsüzlük ve aşırı serbestleşme neticesinde sermayenin takibinin

yeterli düzeyde yapılamamış olmasından da kaynaklandığından kurumsal yapıların eksikliğini de gözler önüne sermiştir (Watson, 2007, s.117-130).

Yaşanan tüm bu durumlar sonucunda, dünya ticaretinde küreselleşmenin artmasıyla bir yandan ülkeler arası kutuplaşmayı önlenmesi ve gelir dağılımında adaletin sağlanması gibi olumlu beklentiler söz konusu iken diğer yandan çoğu spekülâtif özellik taşıyan kısa vadeli ve ani sermaye hareketlerinin, esnek olmayan ekonomilerde kırılabilirliğe, istikrarsızlığa ve en önemlisi mali krizlere yol açabileceği gibi olumsuz beklentiler de vardır (Karacan ve Cengiz, 2017, s.1-18).

2.10.2. Vergi Cennetlerine Karşı Yaptırımlar

OECD, 1998 yılında yayınladığı “Zararlı Vergi Rekabeti” adlı raporda haksız vergilendirme uygulamalarına küresel anlamda bir tepki göstermiş ve 2013 yılında yayınladığı BEPS eylem planı ile vergilendirme faaliyetlerine yönelik detaylı analizler yapılması gerekliliğini vurgulamıştır (Harm, 2013, s.123).

2000 ve sonrası dönemde vergi cennetlerini tanımlama kriterleri değişerek ülkelerin sahip oldukları vergi mevzuatının yeterince şeffaf olup olmaması ve kişi ve kurumların hesap bilgilerinin gerekli görülen hallerde paylaşım paylaşılamaması şeklinde yeni bir hal almıştır (Ferhatoğlu, 2006:7).

Vergi cennetlerine sermaye ihraç eden birimlerden yapacakları her çeşit ödeme için stopaj vergisi alınmaktadır. Kişi ya da kurumları koyulan bu yeni vergi yoluyla sermaye aktarımlarından caydırmak ve bu sayede yaşanabilecek sermaye kayıplarını önleyerek vergi geliri sağlamak ulaşılmak istenen ana hedeftir (Armağan ve İçmen, 2012).

OECD ülkeleri iş birliğine davet etmiş ve her üye ülkeden vergi cenneti ülkeleri listesi yayınlamalarını talep etmiştir. Listelerin hazırlanmasında şeffaflık esas

alınacağından vergi kayıplarının önlenbilmesinde etkili bir yöntem olduğu düşünülmüştür (OECD, 2023, s1-3).

ABD'nin kendi özelinde uygulamaya koyduğu FATCA anlaşması, vergi cennetlerine karşı bir duruş sergilemek adına oldukça kabul gören bir uygulama olmuştur. Amaç, vergi cennetlerini de bilgi paylaşımı noktasında mecburi kılmaktır.

Kara para aklama faaliyetlerine yönelik olarak IMF, “Finansal Sektör Değerlendirme Programı” kapsamında belirlenen standartlara uyumlanmayan ülkelerin özellikle deniz aşırı ülkelere doğru yönelen sermaye hareketlerini oldukça yoğun bir kontrol altına almıştır (IMF, 2000, s.1-10).

Avrupa Birliği adına üye ülkelerce kurulan Europol ve Türkiye’de ise MASAK adlı kuruluşlar mali suçlar özelinde sermaye hareketlerini ve kara para aklama faaliyetlerini denetlemektedir.

2.10.3. Vergi Cenneti Ülkeler ve Mali Tablo

Avrupa Konseyi’nin 2021 yılında paylaştığı listede Panama, ABD Virjin Adaları, Seyşeller, Fiji, Trinidad ve Tobago, Guam, Umman gibi ülkeler kara listede yer alırken; Bosna Hersek, Tayland, Maldivler, Angola ve Moğolistan gibi ülkeler gri listede yer almaktadır. Türkiye’nin de dahil olduğu bir grup ülkeye mali verileri paylaşma noktasındaki standartlara ulaşmaları halinde listeden çıkarılacakları bildirilmiştir (Avrupa Konseyi, 2021).

Yukarıda örnekleri verilen vergi cenneti ülkelerde genellikle çok uluslu şirketlerin yoğun faaliyet kolları olduğu görülmüş olup yapılacak olan müdahalelerin mevcut durumdan çok daha fazla oranda vergi kaybına yol açmaması için uygulanacak olan politikaların iyi tasarlanmış olması gerekmektedir (Öz-Yaraşır, 2010, s.1-39).

Küresel boyutta bir kurum olan Vergi Adalet Ağı'nın 2023 yılında yayınladığı Rapora göre, önümüzdeki 10 yılda yıllık ortalama 472 milyar dolar olmak üzere 10 yıl sonunda toplam 4.7 trilyon dolarlık bir vergi geliri kaybı olacağı öngörülmektedir. Bu rakamın 300 milyar dolara yakın kısmını çok uluslu şirketlerin kendi sınırları içindeki vergilerden bir şekilde kaçınmaları oluşturmakta ve kalan kısım ise sermayeyi elinde tutan kesimin yatırımlarını direkt vergi cennetlerine yönlendirmelerinden kaynaklanmaktadır.

2023 yılı verilerine göre hazırlanan Raporda İngiltere, İsviçre, Hollanda ve Lüksemburg uluslararası boyutta vergi kayıp ve kaçaklarına en çok olanak sağlayan ülkeler olarak belirtilmiştir. Raporun devamında yer alan bir husus dikkat çekmektedir. İngiltere, Britanya Adası ve Kuzey İrlanda odaklı değerlendirildiğinde listede yer almamaktadır ancak finans merkezi Londra olan İngiliz Deniz Aşırı Hükümlerlikleri ve Kral Toprakları olarak adlandırılan bölgeler odaklı incelendiğinde global vergi kaçakçılığının %24 üne yakın oranının bu uydu bölgelerde gerçekleştiği ortaya çıkmıştır. Yani İngiltere ve kendine bağlı hükümlerlik bölgeleri, uluslararası vergi kaçakçılığının çeyrek kısmını tek başına üstlenmektedir.

Tablo 8: Anormal Mevduat Değerine Sahip İlk 20 Ülke

Ülke	Toplam Mevduat Oranı (Bin \$)	Anormal Mevduat Oranı (Bin \$)	Anormal Mevduat/Toplam Mevduat (%)
Cayman Adaları	1431	1431	99.97
Birleşik Krallık	1231	975	79.21
Amerika Birleşik Devletleri	2477	666	26.90
Lüksemburg	543	537	98.84
İrlanda	319	285	89.38
Hollanda	356	275	77.36
İngiliz Virgin Adası	175	174	99.93
İtalya	334	149	44.81
Fransa	385	139	36.14
Hong Kong	169	137	81.16
Jersey	104	104	99.48
Bermuda	89	88	99.28
Singapur	103	70	67.85
Panama	67	61	91.46
İsviçre	117	52	44.54
Belçika	99	51	51.96
İspanya	171	46	26.99
Guernsey	31	31	99.32
Marshall Adaları	26	26	99.93
Danimarka	57	25	44.90

Kaynak: State of Tax Justice, 2023 yılı raporundan derlenmiştir.

Tablo 8’de yer alan veriler göz önüne alındığında gizlilik esasının yer aldığı ekonomilerde mevduat bulundurma oranının hayli yüksek olduğu görülmektedir. Çoğu vergi cenneti sayılabilecek bu ülkelerde, gerçek bir üretim ya da faaliyet sonucu elde edilmemiş yüksek tutarların bulundurulduğu mevduat hesapları söz konusudur ve bu hesaplar anormal mevduat olarak adlandırılmaktadır. Politika yapıcıların BM çatısı altında resmi görüşmelerle çok daha kapsamlı standartlara sahip olan sözleşmeler düzenlemeleri ve vergi kayıplarının önüne geçmeleri, raporun bir sonucu olarak ifade edilebilir.

Aynı raporda Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı vergi kaybı ve kâr aktarımı tehlikesinde de söz edilmektedir. Türkiye’den yapılan kâr aktarımı 3.552 milyon dolar, kurumlar vergisinin kötüye kullanımı sonucu yaşanan vergi kaybı 781.4 milyon dolar ve kurumlar vergisinin kötüye kullanımı sonucu yaşanan vergi kaybının milli gelir içindeki payı %0.1 olarak kayıtlara geçmiştir (Tax Justice Network, 2023, s.1-78).

Tablo 9’da Türkiye’nin küresel çaptaki kıyı bankacılığı faaliyetlerden dolayı senelik olarak neden olduğu vergi kaybı gösterilmiştir.

Tablo 9:Türk Vatandaşlarının Kıyı Bankacılığı Faaliyetlerinin Yol Açtığı Vergi Kaybı

Kıyı Bankacılığı Faaliyeti Olan Ülkelerdeki Küresel Servetin İçerisinde Türk Vatandaşlarının Payı (%)	%0,23
Türk Vatandaşlarının Kıyı Bankacılığı Faaliyeti Olan Ülkelerdeki Toplam Servet Tutarı (Milyar \$)	22,9
Türk Vatandaşlarının Kıyı Bankacılığı Faaliyeti Olan Ülkelerdeki Varlıklarının Milli Gelire Oranı (%)	%3
Türk Vatandaşlarının Kıyı Bankacılığı Faaliyeti Olan Ülkelerdeki Servet ve Sermaye Birikimleri Sebebiyle Ülkenin Tahmini Vergi Kaybı (Milyon \$)	400,7

Kaynak: (Tax Justice Network, 2023, s.1-78).

2.10.4. Vergi Cennetlerinde Vergi Şeffaflığına Yönelik Düzenlemeler

Türk Dil Kurumu sözlüğünde şeffaflık, “saydamlık, saydam olma durumu” olarak ifade edilmiştir (TDK Sözlüğü, 2024). Kamu ihale hukukunda, ihale ve tekliflerin aleni yani kamuya açık bir biçimde ilan edilmesi, şeffaflık ilkesi olarak tanımlanmıştır (Gözler, 2009, s. 113).

OECD’nin İstatistiksel Terimler Sözlüğünde yer alan tanıma göre şeffaflık; “Yasal, kurumsal ve ekonomik sistemin, politik kararların ve bunların dayanaklarının, para ve maliye politikaları ile ilgili verilerin/bilgilerin, kurumların sorumluluk şartlarının, açık/anlaşılır ve zamanında erişilebilir biçimde kamuya açık olması amacını taşıyan bir ortam” olarak tanımlanmıştır (OECD, Glossary of Statistical Terms).

Vergi cenneti ülkelerin, yatırımcıların kimlik ve finansal bilgilerini paylaşma konusunda şeffaf olmayan yollara başvurmaları, vergiden kaçınma amacıyla gerçekleşen esaslı olmayan faaliyetleri teşvik ederken agresif vergi planlamasının önünü de açmaktadır (Kudrle, 2016: 1154).

OECD'nin 1998 yılında yayınladığı raporda ülkelerin vergi cenneti olarak tanımlanabilmeleri için sahip olmaları gereken özelliklerden birinin, şeffalıktan uzak vergi uygulamaları yürütmeleri olduğundan daha önce söz edilmiştir. OECD, 2015 yılında yayınladığı “şeffalık ve  z n Dikkate Alınması Suretiyle Zararlı Vergi Uygulamalarıyla Etkili Mücadele” adlı BEPS Eylem Planı ile şeffalık konusundaki hassasiyetini nihai bir raporla göstermiştir.

Rapora göre, bir ülkede özellikle belli başlı sektörlere daha düşük vergilendirme söz konusu ve bazı vergi uygulamaları yasaların çizdiği ereve dışında yürütülüyor ise o ülkede şeffalık ilkesinin ihlal edildiği belirtilmektedir. Bu durumda OECD'ye göre şeffalık kavramının, vergilendirme uygulamalarının eşitlik ve yasallık ilkeleri esasında kamuya açıklık ile ilişkilendirildiğini söylemek mümkündür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BİLGİ DEĞİŞİM ANLAŞMALARI

Haksız vergi rekabeti uygulamaları neticesinde sermaye hareketlerinin yönelimi için oldukça fazla tercih edilmeye başlayan vergi cenneti ülkelerin sayılarındaki artış, sermayeyi kaybeden ülkeleri bu noktada ortak bir motivasyonla harekete geçmeye itmiştir. Vergi kayıpları ile mücadele adına finansal veri paylaşımı git gide önemli hale gelerek ülkeler arası veri paylaşımında, standartları ve kuralları ile resmiyete dökülen bilgi değişim anlaşmalarını oldukça önemli bir konuma getirmiştir.

Bu bölümde kavram olarak bilgi değişim anlaşmaları ve tarihçesinden, hukuki dayanaklarından, OECD ve AB çerçevesinde uygulanma örneklerinden ve son olarak Türkiye'nin tarafı olduğu anlaşmalardan söz edilecektir.

Giderek küreselleşen dünya ekonomisinde, iktisadi aktörlerin de sürece hızla adapte olduğu görülmüş olup, ticari faaliyetlerde uluslararası ilişkiler artarak hızlanmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak vergi mükelleflerinin de ülke sınırları dışına kolaylıkla çıkabildiği ancak vergi idarelerinin sınırlarla engellendiği bir düzene geçilmiştir. Vergiden kaçınma ya da vergi kaçırma girişimlerinin sıklıkla yaşanmaya başladığı bu yeni düzende ülkeler çözümü uluslararası iş birliğinde ve koordineli bir bilgi paylaşımında bulmuşlardır.

3.1. Bilgi Değişim Anlaşmalarının Kavramsal Çerçevesi

Kavram olarak vergi odaklı bilgi değişimi, vergi mükelleflerinin gelirleri hakkındaki bazı bilgileri, kaynak ülkesinden ikametgâh ülkesine sistemli ve doğru şekilde rapor olarak sunmasıdır. İlerleyen süreçlerde otomatikleşen bu raporlamada vergi mükelleflerinin, vatandaşı oldukları ülkeye mali verilerini sistematik bir şekilde iletmeleri

beklenmektedir (Öner, 2008, s.71). 2024 yılı itibariyle bu beklentinin finansal kurumlar arasında mali verilerin paylaşılmasıyla gerçekleştiği görülmektedir.

BM'nin Uluslararası İşbirliği Hakkında Rehberinde yer aldığı üzere; “Vergi kaçakçılığına ve vergiden kaçınmaya yönelik düzenlemelerin ortaya çıkarılmasını sağlayacak şekilde, kişi ve kurumlarla ilgili verginin doğru miktarlarda tahakkuk ve tahsili için gerekli olan bütün bilginin bir vergi idaresinden diğerine aktarılması” bilgi değişimi olarak tanımlanmıştır (Soydan, 1995, s.321).

Sermayenin artan dolaşım hızı, sermaye üzerindeki kontrollerin ve sermayenin vergilendirilmesine yönelik takibin zorlaşmasına neden olmuş ve bu durum, vergi kayıplarını önlemek adına ülkeler arası karşılıklı anlaşmalar yapılarak çözüme ulaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak vergi gelirlerinde kaybın yaşanmaya devam etmesi, finansal verileri paylaşma noktasında gönüllü bir uyum olmadığı sürece tam bir başarı elde edilemeyeceğini ve çalışmaların bilgi paylaşımı üzerinde yoğunlaştırılması gerekliliğini göstermiştir (Özer, 2009:73-74).

Bilgi değişimi ile ulaşılmak istenen esas nokta, bireylerin farklı ülkelerdeki banka hesaplarında bulundurdıkları servetlerinin tam bilgisine ulaşmak ve kaçındığı herhangi bir vergisel sorumluluk olması halinde bir yaptırıma tabi tutarak vergi gelirlerindeki kaybın en aza indirilmesi sağlamaktır. Bilgi değişimini sağlamak için yapılacak olan anlaşmalar, vergi idarelerinin karşılıklı uyum ve şeffaflık anlayışı ile çalışmalarını ve vergilendirmedeki kontrollerin daha yüksek bir seviyeye ulaşmasını hedeflemektedir (Bilgin ve Yılmaz, 2019: 363).

Uluslararası faaliyet gösteren şirketlerin çoğalması ile birlikte bilgi toplumu kavramı önem kazanmıştır. Bilgi toplumunda üretim, tüketim ve dağıtımdan oluşan ekonomik sistemlerin temel dayanağı bilgi ve teknolojidir. Ekonomik faaliyetlerin

gerçekleşme sürecinde iletişim oldukça önemli olup kavramın ekonomiyle olan bağı, iletişimin politik ekonomisi olarak da ifade edilmektedir (Mosco, 2009).

Bilgi paylaşımı ile varılmak istenen nokta, vergi mükelleflerinin ülkelerin vergi idareleri tarafından bağımsız ama eşzamanlı olarak incelenmesi sonucunda elde edilen verileri karşılıklı olarak otomatik biçimde paylaşmaktır (Özer, 2009, s.103).

İfade edilen açıklamalar çerçevesinde bilgi paylaşımı ile uluslararası alanda vergi idarelerinin sağlayacağı avantajlar aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

- Vergi idarelerinin, vergi mükellefleri ile ilgili doğru bilgiye erişmesi
- Vergi yükünden kaçan mükellefler ile vergi ödeme sorumluluğunu yerine getiren mükellefler arasındaki eşitsizliğin en aza indirilmesi
- Vergilendirmede adaletin sağlanması ile gönüllü uyumun artması
- Vergi ödeme ve vergi toplama süreçlerinde maliyetlerin azalması
- Haksız vergi rekabeti faaliyetlerinin önüne geçilmesi
- Vergi uygulamalarında uluslararası diyaloglarda şeffaflığın artması (OECD, 2000, s. 11).

3.2. Vergilendirmede Bilgi Değişim Sürecinin Gelişimi ve Tarihçesi

Vergi cennetlerinin yatırımcılara sunduğu vergisel avantajlar, ülkeler arasında sermaye ve yatırımcı çekmeye yönelik bir mücadele ortamı yaratmış ve ülkeleri daha rekabetçi vergi sistemleri uygulamaya mecbur bırakmışlardır. Zararlı vergi rekabetiyle yerel vergi tabanı aşınacak ve ülkelerin uyguladıkları vergisel rejimler karşılıklı olarak birbirlerini olumsuz etkileyecektir (Pehlivan ve Öz, 2011, s.89).

Vergi gelirlerinin elde edilme sürecinde şeffaflığı tehdit eden vergi cennetleri, zararlı vergi rekabeti, transfer fiyatlandırma yöntemiyle örtülü kazanç dağıtılması ve elektronik ticaretin artmasıyla takibi zorlaşan uluslararası ekonomik faaliyetler gibi unsurlar farklı kavramlar gibi görünseler de vergisel şeffaflığın tam anlamıyla sağlanabilmesi adına bu konuların beraber ele alınması bir gerekliliktir (Aktuğ ve Öz, 2021: 118).

Bilgi değişim anlaşmalarının temelinde OECD ve BM kapsamında yapılan Model Anlaşmalar ile ülkelerin kendi aralarında yaptıkları uluslararası anlaşmalar yer almaktadır. Anlaşmaların sayısı arttıkça süreç içinde otomatikleşen bilgi değişimi mekanizması ile vergi mükelleflerinin finansal bilgileri vatandaşı olunan ülkeye iletilmektedir. Bu sürecin dayanağı ise OECD'nin hazırladığı “Vergi Konularında İdari Yardım Anlaşması”nda yer alan 6. Madde olup, vergi idarelerinin karşılıklı olarak bilgi paylaşımı mümkündür (Bilgin ve Yılmaz, 2019, s.372).

Daha eski yıllarda bilgi değişimi sayılabilecek örnekler var olsa da net ifade olarak bilgi değişiminin yer aldığı ilk taslak metin 1963 yılı Model Anlaşmasının 26. Maddesi olup, 1. ve 2. fıkralarında konudan şöyle bahsedilmiştir:

Birinci Fıkra: Âkit Devletlerin yetkili makamları, bu Anlaşma hükümlerinin ve Âkit Devletler dâhil mevzuatlarında öngörülen vergilendirme Anlaşma'ya uygun olduğu ölçüde, anlaşma konusuna giren vergilerle ilgili âkit Devlet'ler mevzuatı hükümlerinin uygulanması için lüzumlu bilgileri teati edeceklerdir. Bu suretle teati edilen bütün bilgiler gizli tutulacak ve ancak, bu Anlaşma'da belirtilen vergilerin tahakkuk veya tahsilleriyle veya bu hususlardaki şikâyet ve itirazlara bakmakla görevli kişi veya makamlara ve söz konusu vergilere ilişkin cezai kovuşturmalar için adli makamlara verilebilecektir”.

İkinci Fıkra: 1 inci fıkra hükümleri hiçbir surette âkit Devletlerden birini;

a) Kendi mevzuatında veya idari tatbikatına veya diğer âkit Devlet'in idari tatbikatına aykırı idari tedbirler almaya;

b) Kendi veya diğer âkit Devlet'in mevzuatına dayanılarak veya olağan idari tatbikatı çerçevesinde edinilmesi mümkün olmayan bilgiler sağlamaya;

c) Ticari, sınai, mesleki bir sırrı veya ticari usulü ifşa edecek bilgileri veya bildirilmesi kamu düzenine aykırı düşecek bilgileri vermeye zorlayacak şekilde yorumlanamaz”(Bişgin, 2012, s.5).

Temeli 1963 yılı Model Anlaşmasına dayanan bilgi değişim anlaşmaları yıllar içindeki gelişimi ve farklı model örnekleri itibariyle çalışmanın ilerleyen kısımlarında detaylandırılmıştır.

3.3.Vergi Uygulamalarında Şeffaflık Kavramı

2. Bölümde kavram olarak açıklanan ve vergi cennetleri ile ilişkisi üzerinde durulan şeffaflık kavramı, çalışmanın bu bölümünde vergisel bilgi değişim anlaşmalarındaki rolü esas alınarak incelenecektir.

3.3.1. Vergi Odaklı Şeffaflık Kavramı

Finansal bilgilerin gizliliği konusundaki görüşler yıllar içinde oldukça değişmiştir. Geçmişte hangi bilginin ne sebepten gizlendiği konusunda devlet halkı ikna ediyorken, günümüzde vatandaşlar devleti ikna eder bir pozisyona gelmişlerdir. Savunulan görüşe göre, vatandaşın bankacılık ve finans verilerini gizlemesinin hiçbir meşru dayanağı yoktur ve “bu düşünce bir yerde gizlilik söz konusu ise o yerde dolandırıcılık da vardır” anlayışına dayanmaktadır (Sharman, 2009, s.718).

Vergi uygulamalarında şeffaflık kavramı; mükelleflerin kendi vergi uygulayıcılarına karşı şeffaflığı, mükelleflere ait kazançların ve ödedikleri vergi

miktarlarının kamuya açıklanması ve vergi yöntemlerinin uluslararası şeffaflığı olmak üzere üç boyutuyla açıklanabilir (Stewart, 2018, s.12). Tezin konusu ile bağlantılı olarak çalışmanın devamında uluslararası vergilendirmede şeffaflık boyutu incelenmiştir.

Gelirin nerede vergilendirilmesi gerektiği ile ilgili “kaynak ilkesi” ve “ikametgah ilkesi” olmak üzere iki ana yaklaşım vardır. Kaynak ilkesi gelirin doğduğu, olduğu ülkede vergilendirilmesini savunurken, ikametgah ilkesi gelirin nerede elde edilmiş olduğuna bakılmaksızın ikamet edilen yerde vergilendirilmesini savunmaktadır. Aynı mükellef için bir ülkenin ikametgah ilkesi ile diğer ülkenin kaynak ilkesi ile vergilendirme yapmak istemesi durumunda çifte vergilendirme problemi ile karşılaşmış olunacaktır. Ülkeler, bu durumun olumsuz etkilerini en aza indirmek için çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları yapmış ve bilgi değişiminin temelleri atılmıştır. Anlaşmaların amacına ulaşması için ülkeler, mükellefler hakkında tam ve doğru bilgiye sahip olmalıdır (Aktuğ ve Öz, 2021, s.122).

Farklı örnekleriyle birlikte Finlandiya, Norveç gibi ülkelerde mükelleflerin yükümlü oldukları ve ödedikleri ya da ödemedikleri vergiler şeffaflık esasıyla kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Buna karşın pek çok ülkede ise mükelleflerin vergisel durumları, vergi mahremiyeti kapsamında gizlilik esasıyla güvenceye alınmıştır. Her iki durumda da ortak nokta, modern hukuk sistemi yerleşmiş olan her ülkenin mükelleflere yönelik vergisel bilgilerin güvenlik ve gizliliğini vergi mevzuatı ile koruma altına almış olmalarıdır (Stewart, 2018, s.17).

Diğer taraftan vergi kaçakçılığı sonucu vergi geliri kaybı yaşayan çok uluslu şirketlere sahip gelişmiş ülkelerin, ellerinde bulundurdukları mali verileri paylaşma noktasında ne derece şeffaf olacakları üzerinde endişelerin bulunduğunu söylemek gerekmektedir. Çünkü aynı çok uluslu şirketler bulundurdukları sermaye miktarları ve

ticaret hacimleri ile yerleştiği oldukları ülkelerin finansal tablolarında artı değer yaratmaktadırlar.

Benzer bir örnekle AB tarafından yayınlanan vergi cennetleri ülke listelerinin adil olmadığına yönelik görüşler vardır. Yapılan eleştiriler vergi sistemlerinde köklü bir değişiklik yapmayan bazı ülkelerin listeden çıkarılırken, hangi gerekçenin esas alındığını net bir şekilde ortaya koyamayan Avrupa Konseyi hedef almaktadır (Hansen ve Urtasun, 2022).

Beer ve diğerleri (2019), bilgi değişimi üzerine yapılan anlaşmaların off shore bölgelerinde var olan mevduat tutarlarında bir azalmaya yol açıp açmadığını çalışmalarına konu edinmişlerdir. Yapılan tespitler neticesinde görülmüştür ki, her ne kadar bilgi değişim anlaşmaları ile vergisel şeffaflık artırılmaya çalışılsa da aynı zamanda vergi kaçakçılığına yönelik alternatif yollar üzerinde de yeni yöntemler denenmektedir. Anlaşmanın yapıldığı off shore bölgesinde ortalama %25 civarında bir mevduat kaybı yaşansa da bu mevduatın merkez ülkeye dönmediği aksine bir başka off shore bölgesi aktarıldığı tahmin edilmektedir. Çalışma neticesinde bilgi değişim anlaşmalarının off shore bölgesindeki mevduat tutarlarını etkilemediği sonucuna varılmıştır.

Her ne kadar yukarıda örnekleri verildiği üzere bilgi değişim anlaşmalarında şeffaflığa yönelik eleştirel yaklaşımlar da olsa bu tarz yaklaşımların sayısı, anlaşmaların gerekliliği ve öneminin daha da artacağını savunan ekonomistlerin olumlu görüşleri yanında oldukça azdır.

3.3.2. Vergi Uygulamalarında Şeffaflığı Azaltan Unsurlar

Küreselleşme, ülkelerin ticaret hacimlerinin artmasını ve çok daha fazla gelir elde etmelerini sağlamış ancak vergi şeffaflığını ve ilişkili olarak vergi uygulamalarını zedeleyen gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Vito Tanzi, vergisel uygulamalara zarar

veren bu etkenleri “*mali termitler*” olarak adlandırmıştır. Vergi kaybına neden olan bu faktörlerin bazıları aşağıda sıralanmıştır (Tanzi, 2000:4).

- *Elektronik ticaret*: Ticaretin küreselleşmesi ve internet kullanımının 2023 yılı itibarıyla 5,16 milyar internet kullanıcısına (www.wearesocial.com) ulaşması sonucu artan elektronik ticaret, işlem hacminin her geçen gün artmasıyla vergi idarelerinin kontrol ve takibinde boşluklara neden olmaktadır.
- *Elektronik Para*: E-cash olarak da adlandırılan elektronik paranın kullanımı her geçen gün artarak reel para kullanımının yerini almaya başlamıştır. Tanzi’nin analizlerine göre bu unsur, bitcoin vb. kripto para piyasalarının henüz mevcut olmadığı dönemde bile belirtilmişse bugün için daha etkili önlemler almak kaçınılmaz olmuştur. Her ne kadar ülkelerin katı tutumları ile kripto para hacmi azalsa da kayıtdışı ekonomideki yeri vergi gelirlerini olumsuz etkilemeye devam etmektedir.
- *Offshore Finans Bölgeleri ve Vergi Cennetleri*: Vergi cennetleri, sermaye hareketliliği ile ortaya çıkan ve çoğu sanal olan pek çok ticari faaliyetin yürütüldüğü bölgelerdir. Kendi vatandaşı olmayan yatırımcıları çekmek adına yapılan finansal kolaylıklar vergi kaçakçılığıdır ancak bu ülkeler vergi sistemlerini “ılımlı tercihli vergi rejimi” olarak adlandırmaktadır (Palan ve diğerleri,, 2010:23). Ancak bilinmektedir ki bu iyimser tanım gerçeği yansıtmamakta ve vergi cennetlerinde mobil olan her türlü kıymeti ülke sınırları içine çekmek adına haksız vergi uygulamaları yürütülmektedir.
- *Şirket İçi Alışveriş*: Küreselleşme ile birlikte iyileşen ulaşım ve nakliye koşulları, çok uluslu şirketlerin sayısında artışa neden olmuştur. Farklı ülkelerde faaliyet gösteren bu şirketler, vergisel avantajlara sahip

olabilmek adına aynı kuruluş çatısı altında ticari işlemler gerçekleştirmekte ve bu durum emsallere uygunluk esasını ihlal etmektedir.

BEPS Eylem Planında da bahsedilen şeffaflığın bir gereği ve doğal sonucu olarak ülkelerin, mükelleflere özgü finansal bilgileri spontane ya da zorunlu olacak şekilde paylaşımları vergi odaklı bilgi değişimi için oldukça önemlidir (Liebman vd, 2016: 103)

3.4. Bilgi Değişimi Yöntemleri

Bilgi değişimi yöntemleri zaman içinde değişse de ana hatlarıyla OECD (2006) tanımlarıyla üç yöntem etrafında şekillenmektedir:

3.4.1 Talep Üzerine Bilgi Değişimi

Talep üzerine bilgi değişimi, anlaşmaya taraf olan ülkelerin aynı konumdaki mali kurumlarının mükelleflere yönelik bilgi talep etmeleridir. Süreç; istenecek bilginin belirlenerek iletilmesi, talebin alınıp kontrol edilmesi, talep edilen bilginin derlenmesi, isteğe cevap verilmesi ve geri bildirim aşamalarından geçilerek yürütülmektedir.

İdari Yardımlaşma Anlaşmasının 5. Maddesinin 1. fıkrasında “*Kendisinden bilgi talebinde bulunulan devlet, başvuruda bulunan devlete 4’üncü maddede belirtilen kişi ve işlemelerle ilgili her türlü bilgiyi sağlayacaktır*”. Aynı maddenin 2’nci fıkrasında, “*Kendisinden bilgi talep edilen devletin kayıtlarındaki bilgi, ricacı devletin talebini karşılamakta yeterli değil ise, bu devlet, ricacı devletin talep ettiği bilgiyi temin etmek için gereken tüm önlemleri alacaktır*” denilmektedir (Aktuğ ve Öz, 2021, s.131).

Yapılan talepte mükellefe dair tüm detaylar belirtilmeli, gerekçeli talep vergi idaresi yetkililerince ve resmi kanallar aracılığıyla yapılmalıdır. Karşı ülke tarafından talebin yasallığı ve gerekliliği onaylandığında bilgiler, sözleşme ve fatura gibi resmi

belgeler de sunularak bir rapor halinde iletilmelidir. Süreç sonunda verilmesi beklenen karşılıklı geri bildirimlerle bilgi değişiminin kalitesinde iyileşmeye yönelik düzenlemeler yapılmaktadır (OECD, 2006a, s. 2-8).

3.4.2. Kendiliğinden (Spontane) Bilgi Değişimi

Kendiliğinden (spontane) bilgi değişimi, anlaşmaya taraf ülkelerden birinin vergi sistemlerine yönelik yaptığı herhangi bir incelemede başka diğer bir ülkeyi ilgilendirebilecek olan veri ya da verileri paylaşmasıdır. Bu yöntemde erişilen bilgiler detaylı vergi incelemeleri sonucunda elde edildiğinden ülkenin iyi bir vergi denetleme sistemine ve denetleme ekiplerinin de hızlı aksiyon alabilen yetkin kimselerden oluştuğu sonucuna varmak mümkündür.

Vergi idarecilerinin dikkat ve çabasına bağlı olarak yapılan bu paylaşımda vergi kaçırma kaynaklı olarak diğer ülkede bir vergi kaybı yaşanması, raporlanmamış şüpheli ödemelerin olması, orantısız bir vergi muafiyeti ya da vergi indirimi uygulanması gibi örneklerin meydana gelmesi halinde ilave bir talebe gerek olmaksızın bilgi değişimi yapılmalıdır (Bişgin, 2012, s. 40).

OECD (2006), el kitabında kendiliğinden bilgi değişimi, anlaşmaya taraf diğer ülkeye ait ve öngörü olarak ilgisi olduğu düşünülen bilginin talep edilmeden iletilmesi olarak tanımlanmıştır. Bu yöntemle yapılan bilgi değişimleri, vergi incelemeleri ya da denetlemeleri sırasında ortaya çıkan bilgiler olup seçkin detaylardan oluştuğundan oldukça etkili sonuçlar doğurmaktadır.

3.4.3. Otomatik Bilgi Değişimi

Otomatik bilgi değişimi, kaynak ülkesi ile ikametgâh ülkesi arasında mükelleflere yönelik kimlik ve adres bilgilerine ek olarak faiz, temettü ya da emeklilik gelirleri gibi

konuları içeren bilgilerin standart haline gelerek sürekli biçimde aktarılmasını ifade etmektedir.

Bu yöntem, vergi mükelleflerinin ikamet ettikleri ülkelerdeki yerel vergi idarecilerine mükellefin farklı ülkelerdeki gelirlerini tutarlı bir şekilde bildirip bildirmediğini kontrol etme fırsatı sunduğundan diğer bilgi değişim yöntemleri arasında daha önemli olarak kabul edilmektedir (OECD, 2012, s.1).

Otomatik bilgi değişim yönteminde standardizasyon, teknoloji, verinin büyüklüğü ile türü ve veri kapsamı olmak üzere dört ana başlık üzerinde durulmalıdır (Gueydi & Abdellatif, 2019, s. 790).

- *Standardizasyon:* Bilgilerin derlenmesi ve rapor haline getirilmesinde uygulanacak olan kural ve prosedürlerin bir standarda bağlı kalmasıdır. Bilgi edinilmesine yönelik sürenin ve maliyetin azalması için örneğin CRS ve FATCA gibi düzenlemelerle ABD ve OECD ülkelerinde bu kapsamda bir çaba söz konusudur.
- *Teknoloji:* Verilerin toplanması ve işlenmesinde yüksek teknoloji kullanımı gerekli olmaktadır. Teknolojik gelişmeler yakından takip edilmelidir.
- *Veri Büyüklüğü:* Ülkelerin daha sıklıkla tercih ettiği bir yöntem olduğundan otomatik bilgi değişimine konu oldukça fazla veri bulunmaktadır. Veriler, tek bir firma ya da kişi üzerinden değil binlerce kayıttan elde edilip aktarıldığından kontrolü, daha sistemli bir yapıyı gerekli kılmaktadır.
- *Veri Kapsamı:* Paylaşılan verilerin büyük çoğunluğu mükelleflerin finansal bilgilerini içerdiğinden kullanımları beraberinde vergi idarelerine çeşitli yükümlülükler getirmektedir.

Şekil 2’de otomatik bilgi değişimi süreci akışı şematize edilmiştir.

Şekil 2:Otomatik Bilgi Değişimi Akış Şeması

Kaynak: OECD, “Automatic Exchange of Information What It Is, How It Works, Benefits, What Remains To Be Done”, (2012), s. 11.

3.5. Bilgi Değişim Anlaşmalarının Hukuki Dayanakları

Vergi uygulamalarında bilgi paylaşımının hukuki dayanakları, yerel ve uluslararası olmak üzere iki boyutta incelenmektedir. Yerel boyut; mükellefin finansal bilgilerinin toplanması, işlenmesi ve diğer ülkelere iletilmesi için vergi idarelerine çeşitli yetkiler tanıyan içi hukuk işlemlerini kapsamaktadır. Örneğin Türkiye’de idareler arası vergi odaklı bilgi paylaşımı, Vergi Usul Kanunu’nun 148 ve 152’nci maddeleri arasında yer almaktadır. Uluslararası boyut ise iki ya da daha çok ülkenin aralarında kabul ettikleri standartlara yönelik bir sözleşmeyi yasal zemine oturtmalarını ifade etmektedir (Aktuğ ve Öz, 2021, s.123).

OECD Model Anlaşması’nın 26.Maddesi haricinde vergi odaklı bilgi değişiminin temelinde yer alan hukuki dayanaklar şu şekilde sıralanabilir (Balcı, 2010, s.35):

- OECD ya da BM modelini esas alan Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları
- Bilgi Değişim Anlaşmaları
- AB Karşılıklı Yardımlaşma Direktifi
- Kuzey Avrupa İdari Yardımlaşma Anlaşması,
- OECD/Avrupa Konseyi 2002 Model Vergisel Bilgi Değişimi Anlaşması
- Amerika Kıtası Vergi İdarelerince (CIAT) geliştirilen Bilgi Değişimi Model Anlaşması
- Rusya Federasyonu çalışmalarıyla geliştirilen Vergi Mevzuatı ile İlgili Konularda İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Model Anlaşması

3.6. Bilgi Değişiminde Sistemsel Yaklaşımlar

Ülkelerin bilgi paylaşımı noktasında yaptıkları anlaşmaların maddeleri, farklı sistemsel yaklaşımlar esas alınarak hazırlanmaktadır. Yalnızca iki tarafın olduğu

sistemler ile birden fazla ülkenin tarafı olduğu ve genellikle ekonomik açıdan birlik oluşturan ülkelerin yer aldığı sistemler, sistemsel yaklaşımların iki ana başlığını oluşturmaktadır.

3.6.1. İki Taraflı (Bilateral) Sistemler

İki taraf ülkenin çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları ve bilgi değişim anlaşmaları ile işbirliği kurmalarıdır. Bu anlaşmalar doğrudan çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları, çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarının bilgi değişimi ile ilgili maddelerinin revize edilmesiyle yeni bir kimlik kazanan anlaşmalar ve doğrudan bilgi değişim anlaşmaları olmak üzere üç şekilde yapılmaktadır (Keen & Ligthart, 2004, s. 12-13).

İlk anlaşma türünde OECD model anlaşmasının 26. maddesi kapsamında çifte vergilendirmeyi önleme amacıyla yapılan bilgi değişimi söz konusudur. Diğer anlaşmada, vergi kaçaklarını önlemede zaman kazanılması amacıyla daha önce uygulanmış ve sonuç alınmış bir anlaşmanın maddeleri üzerinde güncellemeler yapılmaktadır. Son anlaşma türünde ise özellikler vergi cenneti ülkelerle haksız vergi rekabetini önlemek adına bilgi değişimi yapılması öngörülmektedir. Anlaşmaya taraf vergi cenneti olmayan ülke için yapılan bu bilgi değişimi, vergi gelirlerinin kontrolü açısından önem arz etmektedir (Özer, 2006, s. 90-91).

3.6.2. Çok Taraflı (Multilateral) Sistemler

Vergi kayıpları ile mücadelede başarı oranının, işbirliği yapan ülke sayısının çokluğu ile paralel olduğu düşüncesinin güçlenmesiyle ülkeler, ikili anlaşmalar yerine bilgi paylaşımını artıracığından çok taraflı anlaşmalar yapmayı tercih etmeye başlamışlardır. Ortak ekonomik amaçlar doğrultusunda bir araya gelinmesi ve genellikle

güçlü ekonomik sisteme sahip ülkelerin anlaşmaya taraf olması bu sistemlere ekonomik birlik kimliği kazandırmaktadır (Keen & Ligthart, 2004, s. 15).

Siyasi ve ekonomik bir örgütlenme sayılan Avrupa Birliği, üye ülkeler arasında İdari İşbirliği Direktifini uygulamaya alarak çok daha hızlı ve etkin bir bilgi değişim ağını hayata geçirmeyi hedeflemiştir.

Dolaylı vergilerin neredeyse tamamında uygulanan ve OECD tarafından tasarlanan Karşılıklı Anlaşma Modeli çok taraflı yaklaşıma örnek olarak verilebilir. ABD, Kanada, Hollanda ve Norveç gibi ülkelerde uygulanan bu modelde her ülke kendi özelinde ancak diğer taraf ülkelerle aynı anda vergi odaklı incelemelerini yapar ve mükelleflere yönelik bilgiler eş zamanlı olarak paylaşılır (Keen & Ligthart, 2004, s. 15-16).

3.7. Bilgi Değişim Modelleri

OECD, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği vergi odaklı bilgi değişim anlaşmaları için güçlü çalışmalar yürütmüş ve modeller geliştirmişlerdir. Bilgi paylaşımında etkinliğin artmasına öncülük eden bu kurumlara destek olma amacıyla Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konseyi, Dünya Bankası, Ortak Pazar Vergi İdareleri Birliği, Asya-Pasifik Ekonomik İş Birliği Forumu, Karayip Adaları Vergi İdareleri Birliği gibi kurumlar da araştırma ve uygulamalar gerçekleştirmektedir (Günaydın ve Benk, 2004).

3.7.1. Bilgi Değişiminde OECD Modeli

Ülkeler arasında bilgi değişimine yönelik düzenlemelerin temelinde çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları bulunmaktadır. Vergiye tabi bir gelirin birden fazla kez vergilendirilmesini önlemeye yönelik yapılan anlaşmalarda bilgi değişimi ifadesi ilk kez yer almıştır.

Bilgi değişiminin temeli, 1963 yılı “Gelir ve Servet Vergilerinde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşma Taslağı”na ve 1977 yılında doğrudan anlaşma modelinin kendisine dayandırılmaktadır. OECD Model Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları’nın 26. maddesi bilgi değişimini belirten madde olarak tanımlanmaktadır.

Madde 26’da yer alan ve bilgi değişim anlaşmalarının temeli sayılabilecek ifadeler şu şekilde sıralanabilir (OECD, 1963:56):

- Taraf devletlerin yetkilileri, iç mevzuat gereklerinin yürütülebilmesi için gereken bilgiyi değişime tabi tutabileceklerdir.
- Elde edilen bilgiler, devletin kendi bilgisi gibi kabul edilerek yasalar gereği gizli tutulacaktır.
- Bu bilgiler sadece vergi yetkilisi olan kişi ve makamlarla paylaşılabilir ve sadece aynı amaçla kullanılacaktır. Gerekli hallerde mahkemeler ve idari kuruluşlar, vergi idareleri gibi konum alabilir.
- Bir taraf devletin, mevzuatı ile çelişen bir ticari, sınai ya da mesleki sırrı ya da işlem sürecini ifşa eden bilgilere ek olarak açıklanması kamu düzeninde sorun teşkil edecek bilgiler paylaşılmayacaktır.
- Taraf ülkeler birbirlerinin bilgi değişim talepleri karşılamak için kendi bilgi toplama yöntemlerini kullanabileceklerdir.

1998 yılına gelindiğinde OECD zararlı vergi rekabetine yönelik yürüttüğü çalışmalara resmîyet kazandırmak adına Zararlı Vergi Uygulamaları Forumu’nu kurmuş ve “Zararlı Vergi Rekabeti: Yükselen Küresel Bir Sorun” isimli raporu yayınlarak etkin bir bilgi değişimi sisteminin yerleşmemiş olmasının yarattığı problemleri dile getirmiştir. 2002 yılında ise “Vergi Konularında Bilgi Değişimi Anlaşma Modelinin” ilk kez açıklanmasıyla bilgi değişim kavramı yüksek sesle ifade edilir olmuştur (OECD, 2002).

OECD tarafından 2000 yılında “Vergi Meselelerinde Bilgi Paylaşımı ve Şeffaflık Küresel Forumu” kurulmuş ve 2002 yılında “Vergi Konularında Bilgi Paylaşım Anlaşması Modeli” (Model Agreement on Exchange of Information in Tax Matters, TIEA) yayınlanmıştır.

Bilgi değişim anlaşmalarının temeli, OECD Model Anlaşmasının 26.maddesinde tanımlanmış olmakla birlikte, 2002 yılında yürütülen Küresel Forum çalışmaları neticesinde, vergisel konularda uluslararası bilgi değişimini sağlayan Vergi Konularında Bilgi Değişim Anlaşması Modeli (Tax Information Exchange Agreements) ile de resmiyet kazanmıştır.

2002 yılında yürütülen çalışmaların devamı olarak, 2008 krizi ve sonrasında oluşan bütçe açıklarının giderilmesinde vergi gelirlerinin önemi artmış ve vergi kayıplarının önlenmesi çok daha gerekli bir hal almıştır. Bu kapsamda 2009 yılında “Vergi Amaçlı Bilgi Değişimi ve Saydamlık Küresel Forumu” kurulmuştur. Küresel Forum oldukça geniş üye potansiyeli barındırmakta olup bilgi değişimi konusunda şeffaflık odaklı vergi uygulamalarının yürütülmesinde ve OECD’ye üye olmayan ülkeler ile diyalog kurulmasında çalışmalar yürüten önemli bir kurumdur (OECD, 2013b).

Küresel Forum kapsamında bilgi değişimine yönelik temel küresel standartlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (OECD, 2010a: 4).

- Talep üzerine bilgi değişiminde, taraf devletlerin iç hukuk mevzuatlarının uygulanması
- Finansal ya da ulusal sınırlar öne sürülerek bilgi değişiminde şeffaflığı zedeleyecek uygulamalardan kaçınılması
- Tarafların güvenilir bilgiye ulaşabilme imkanı ve gücünün devamlılığı
- Vergi mükelleflerinin yasal haklarına saygı gösterilmesi

- Bilgi değişim sürecinde gizlilik esasının korunması.

Ocak 2024 itibariyle Küresel Forumda Türkiye'nin de içlerinde yer aldığı 171 üye ülke bulunmaktadır (OECD,2024).

2005 yılında OECD Model Anlaşması'nın 26.maddesi, Vergi Konularında Bilgi Değişim Anlaşması (TIEA) ile uyumlanması için kapsamı genişletilerek güncellenmiştir. Paylaşımı yapılacak bilgilerin tanımına “*ilgili olduğu öngörülen*” ifadesinin eklenmesiyle, talep edilmesi halinde iletilecek bilgilerin içeriğinde vergiyle alakalı olmayanların da yer alması ihtimali, bu ifadeye karşı eleştirilere neden olmuştur. Bu ifade ile banka bilgi gizliliğini kaldıran uygulamaların yaşanabileceği öngörülmüştür (Aktuğ ve Öz, 2021, s.127).

OECD Model Vergi Anlaşması'nın 26'ncı maddesi 2012 yılında soru işareti doğurduğu düşünülerek “*ilgili olduğu öngörülen*” ifadesinin anlamının netleştirilmesi amacıyla bir kere daha düzenlenmiştir. Talep edilen bilginin vergiyle olan ilgisinin esas alınması gerekliliği üzerinde durularak, talebin bu kapsam dışında sayılması halinde reddedilebileceği belirtilmiştir (OECD, 2012a).

3.7.2. Bilgi Değişiminde BM Modeli

1970 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tasarlanan Birleşmiş Milletler Model Anlaşması, OECD model anlaşması ile benzer maddelere sahip olsa da gelirin kaynak ilkesi esas alınarak vergilendirmesi hususunu savunması yönüyle farklılaşmaktadır. BM modelinde kaynak ülkesinin daha fazla desteklenmesi gerekliliği işaret edilerek gelişmekte olan ülkeler lehine maddelere daha fazla yer verilmektedir (UN, 2017, s. 3).

BM Model Anlaşması'nın da temeli OECD Model Anlaşmalarının 26.maddesini esas almakta olup, taraf ülkelerin zaman ya da prosedürleri bahane ederek bilgi değişimini

aksatacak uygulamalarının doğru olmayacağını belirtilmiştir. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin vergi idarelerinin daha az yetkin olması nedeniyle, bu ülkelerden gelen bilgi taleplerinin reddedilmeyeceği yönünde karar alınmıştır (Ring, 2013, s. 346-347).

3.7.3. Bilgi Değişiminde ABD Modeli

Bu modelde, OECD ve BM Model Anlaşmalarından farklı olarak bilgi değişimi sorumlulukları kapsamında sayılabilecek yaptırımlar daha açık ifade edilmiştir. ABD’de uygulanan vergilerin çoğu beyan esasına dayalı olduğundan mükelleflerin tabi tutuldukları incelemeler, AB ülkelerine kıyasla daha esnek olmaktadır ve bu nedenle bilgi değişimine her türlü vergi konu edilebilir (Öner, 2008, s. 106-107).

3.8. Bilgi Değişim Anlaşmalarına Yönelik Uluslararası Düzenlemeler

Çalışmanın bu kısmında bilgi değişim anlaşmalarının uygulanmalarını destekler nitelikteki uluslararası düzenlemelerden bahsedilecektir.

3.8.1. Matrah Aşındırması ve Kar Aktarımı Eylem Planı (BEPS)

Çok uluslu şirketlerin vergi yükünden mümkün olan en az seviyede etkilenmek adına finansal hareketliliklerini artırmaları ve kâr aktarımı yapmaları, hem vergi sistemindeki adalet kavramını zedelemekte hem de mükelleflerin vergiye uyumuna yönelik gönüllü tavırlarını azaltmaktadır. Bu nedenle OECD ve G20 ülkeleri, elde edilen kârın vergi cennetlerine aktarılmasını ve çok uluslu şirketlerin düşük vergiler ödemesini engellemek adına zayıf kalan vergi sistemlerini güncellemek için çalışmalar başlatmış ve çalışmaların ana teması da vergide adaletin sağlanması olmuştur. Bu noktada Matrahın Aşındırılması ve Kâr Aktarılması (Base Erosion and Profit Shifting-BEPS), 15 farklı eylemi içeren bir eylem planı olarak karşımıza çıkmaktadır (Biçer ve Erginay, 2015).

OECD, “Çok uluslu işletmelerin vergi kurallarından kaçmak için boşluklardan ve uyumsuzlıklardan yararlanarak vergi planlama stratejilerinin oluşturulmasıdır. Ekonomik faaliyetlerin az olduğu ya da hiç olmadığı yerlere kârların yapay bir şekilde kaydırılması veya faiz, telif hakkı gibi indirilebilir ödemeler yoluyla vergi tabanlarını aşındırmak için uygulanan vergi planlama stratejileri”ni BEPS olarak tanımlamaktadır (OECD, 2019d).

BEPS Eylem Planının tüm maddeleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Eylem 1: Dijital ekonomiye ilişkin vergisel sorunları tespit etme
- Eylem 2: Ülke vergi mevzuatları arasındaki farklılıklara yönelik hibrid uygulamaların etkilerini en aza indirme
- Eylem 3: Kontrol edilen yabancı kurum kazancı rejimlerini iyileştirme
- Eylem 4: Faiz ödemelerinin gider olarak gösterilmesi ve diğer mali ödemeler neticesinde oluşan matrah kaybını engelleme
- Eylem 5: Şeffaflık ve ticari ya da finansal işlemlerde özün önceliği ilkesini dikkate alarak zararlı vergi uygulamaları ile daha etkin mücadele
- Eylem 6: Çifte vergilendirmeyi önlemeye yönelik anlaşmaların hak kaybı yaratmasını engelleme
- Eylem 7: Daimi işyeri statüsünden kaçınılmasını engelleme
- Eylem 8: Transfer fiyatlandırması kuralları ile gayri maddi varlık yoluyla yaratılan değer uyumlu sonuçlar vermesini sağlama
- Eylem 9: Transfer fiyatlandırması kuralları ile risk ve sermaye transferi yoluyla yaratılan değer uyumlu sonuçlar vermesini sağlama
- Eylem 10: Transfer fiyatlandırması kuralları ile yüksek riskli işlemler yoluyla yaratılan değer uyumlu sonuçlar vermesini sağlama

- Eylem 11: Matrahın aşındırılması ve kârın aktarılmasına ilişkin verilerin derlenmesi ve analizi ile bunları tespit etmek için gerekli yöntemleri saptama
- Eylem 12: Mükelleflere agresif vergi planlamalarına yönelik bildirimde bulunma zorunluluğu getirme
- Eylem 13: Transfer fiyatlandırmasında belgelendirme işlemlerine yönelik yükümlülüklerinin gözden geçirilmesi
- Eylem 14: Vergisel uyuşmazlıkların çözümünde kullanılan yöntemleri (Karşılıklı anlaşma usulü ve tahkime başvurma) etkin hale getirme
- Eylem 15: Çok taraflı bir enstrüman geliştirme

BEPS Projesinin başarılı şekilde hayata geçirilmesi için ülkesel bazda atılacak adımlar şu şekilde özetlenebilir:

- İlgili uluslararası düzenlemeleri yerel vergi mevzuatına uyarlama
- İki taraflı vergi anlaşmalarını BEPS'e uygun hale getirme
- Çok taraflı vergi anlaşmalarının (ÇTA) uygulanması
- OECD'nin yayınladığı kılavuzların kabulü ve takibi
- OECD Kapsayıcı Çerçeve kapsamında vergi idare uzmanlarının eğitimi

BEPS'in 5 numaralı eylem planı, şeffaflık ve özün önceliği esas alınarak zararlı vergi uygulamalarına yönelik daha etkili mücadele etme amacıyla açıklanmıştır. Zorunlu ya da kendiliğinden olmak üzere vergi idarelerince bilgi değişimi, planın kapsamı içindedir ve bilgi değişiminin OECD'nin öncülüğünde yapılması şeffaflığın gelişmesinde önemli rol oynayacaktır (Çamurcu, 2017, s. 232-234).

3.8.2. Çok Taraflı Anlaşma -ÇTA (Multilateral Instrument -MLI)

Tam adıyla “Matrah Aşındırma ve Kâr Aktarımını Önlemek İçin Vergi Anlaşmalarıyla Bağlantılı Tedbirlerin Uygulanması Hakkındaki Çok Taraflı Anlaşma” ve kısaca MLI olarak adlandırılan Çok Taraflı Anlaşma, 7 Haziran 2017 tarihinde Türkiye’nin de aralarında bulunduğu 68 ülke tarafından imzalanmıştır. Anlaşmanın tam anlamıyla yürürlüğe girebilmesi için her bir ülkenin iç mevzuatı kapsamında kanunla onaylanmış olması şartı mevcuttur.

15 numaralı eylem planını esas alan ÇTA’nın amacı, BEPS uygulamalarında uluslararası bir standart oluşturmak ve sayıca 3000’in üzerinde olan çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarını revize etmektir ancak yürürlükte olan anlaşmaları geçersiz kılmak gibi bir özellikleri yoktur daha ziyade tamamlayıcı bir işlev üstlenmektedirler. ÇTA imzacısı bir ülke mevcuttaki ikili anlaşmaların hükümlerinde değişiklik yapma hakkına sahip olmaya devam edecektir (www.vergiport.com).

Tablo 10: ÇTA Anlaşma Maddeleri İçeriği

İçerik	Madde
Anlaşma Terimlerinin İçeriği ve Açıklaması	1-2
Karma Uyumsuzluklar	3-5
Anlaşma Maddelerinin Kötüye Kullanımı	6-11
İşyeri Konumundan Kaçınma	12-15
Uyuşmazlıkların Çözümü İçin Geliştirme	16-17
Tahkim	18-26
Son Hükümler	27-39

Kaynak: vergi.net.com

Tablo 10’da görülebileceği üzere BEPS ÇTA, BEPS’in 15 numaralı eylem planı ile gerçekleşmesi beklenen hedeflerin mevcut vergi anlaşmaları ile bir uyum

yakalanmasını sağlayacak olup, aynı zamanda anlaşmaların kötüye kullanımını engelleme (Eylem 6), uyuşmazlıkların çözümünü kolaylaştırma (Eylem 14), daimi iş yeri statüsünden yapay yolla kaçınılmasını önleme (Eylem 7) ve hibrit uyumsuzluk düzenlemelerinin etkilerini en aza indirme (Eylem 2) gibi amaçlarıyla da farklı eylem planlarını da dikkate almaktadır (OECD, 2024c).

ÇTA pozisyonları farklılık gösterebilmekte olup, tarafların BEPS ÇTA kapsamına dâhil etmek isteyecekleri vergi anlaşmalarında seçenekler ve anlaşma hükümlerine yönelik çekinceler bulunması doğal karşılanmaktadır. ÇTA pozisyonu onaylanan imzacılar pozisyonlarını kısmen de olsa hükümler ve çekinceler bağlamında değiştirebilirler (OECD, 2024c).

Şubat 2024 verilerine göre, 102 yargı alanı BEPS ÇTA'ya dâhil olmuş, 85'i ÇTA'yı onaylamış ya da kabul etmiş ve yürürlükteki yaklaşık 1900 ikili vergi anlaşması kapsama alınmıştır. Ulaşılan bu rakamlar küresel vergi anlaşma ağlarının güçlenmesi adına oldukça önemli görülmektedir (OECD, 2024c).

Tablo 11: Şubat 2024 İtibariyle ÇTA Kapsamındaki Yargı Bölgeleri

Arnavutluk	Almanya	Yeni Zelanda
Andorra	Yunanistan	Nijerya
Arjantin	Guernsey	Kuzey Makedonya
Ermenistan	Macaristan	Norveç
Avustralya	İzlanda	Umman
Avusturya	Hindistan	Pakistan
Bahreyn	Endonezya	Panama
Barbados	İrlanda	Papua Yeni Gine
Belçika	İsrail	Peru

Belize	İtalya	Polonya
Bosna Hersek	Jamaika	Portekiz
Bulgaristan	Japonya	Katar
Burkina Faso	Jersey	Romanya
Kamerun	Jordan	Rusya Federasyonu
Kanada	Kazakistan	San Marino
Şili	Kenya	Suudi Arabistan
Hong Kong	Kore	Senegal
Kolombiya	Kuveyt	Sırbistan
Kosta Rika	Letonya	Seyşeller
Fildişi Sahili	Lesoto	Singapur
Hırvatistan	Lihtenştayn	Slovak Cumhuriyeti
Kıbrıs	Litvanya	Slovenya
Çek Cumhuriyeti	Lüksemburg	Güney Afrika
Danimarka	Malezya	İspanya
Mısır	Malta	İsveç
Estonya	Mauritus	İsviçre
Fiji	Meksika	Tayland
Finlandiya	Monako	Tunus
Fransa	Moğolistan	Türkiye
Gabon	Fas	Ukrayna
Gürcistan	Namibiya	Birleşik Arap Emirlikleri
Uruguay	Hollanda	Birleşik Krallık
Man Adası	Vietnam	

Kaynak: (OECD, 2024c)

Her ülkenin kendi iç mevzuat hükümleri doğrultusunda anlaşmayı onaylaması ile anlaşmanın yürürlüğe girmesi neticesinde, yürürlükte olan çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları ve her bir ülkenin ÇTA kapsamında çekince koyduğu maddeler beraber ele alındığında vergi mükellefleri açısından karmaşık durumların ortaya çıkabileceği öngörülmektedir. Bu kapsamda ortaya çıkabilecek karışıkların önlenmesi için OECD “*Matching Data Base*” ve “*Tool Kit*” olmak üzere iki farklı yöntem geliştirmiştir.

Matching Data Base yöntemi ile anlaşmaya taraf iki devlet karşılaştırmalı olarak ÇTA’nın uygulamadaki durumunu inceleyeceklerdir. Karşılıklı olarak hazırlanan tablolarda ülkelerin kabul ettiği ve çekince koyduğu anlaşma maddeleri bir arada görülebilecektir. *Tool Kit* yöntemi ise ÇTA’nın uygulanabilirliğini kolaylaştırmak adına yol gösteren kılavuzların hazırlanması gerekliliğini göstermektedir.

ÇTA kapsamında yapılan anlaşmalar, hüküm ve çekinceler itibariyle karşılıklı olarak eşleşmeyi zorunlu kılmaktadır. Yani ancak devletlerin karşılıklı kabulü ile süreç başlayabilecektir. Her bir ülkenin ÇTA hükümlerini, iç mevzuatları ve yürürlükteki anlaşmaları göz önünde bulundurarak değerlendirmesi ve yabancı yatırımları engelleyerek olumsuz bir konuma düşmeyecekleri maddeleri belirlemeleri önem arz etmektedir.

3.8.3. Yabancı Hesaplar Vergi Uyum Yasası (FATCA)

Bilgi değişimde ilerleme kaydedilmesini sağlayan önemli adımlardan bir diğeri de ABD Hazine Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan Yabancı Hesap Vergi Uyum Anlaşması (FATCA) olarak kabul edilebilir. Vergiye tabi mükelleflerin, beyan etmediği menkul değerlerinin yabancı mali kurumlarca ABD gelir idaresine bildirilmesi zorunluluğu anlaşma ile kabul edilmiştir (Kahrıman ve Tepekule, 2014: 98).

2008 krizi sonrasında vergi kaçakçılığında yaşanan artış, ABD’de vergilendirmede şeffaflık ve etik ilkelerini esas alan yeni yasal düzenlemelerin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. ABD kendi vatandaşlarının, Amerika sınırları dışında kalan finansal varlıklarının bilgisini Amerikan Gelir İdaresine (IRS) sistemli bir şekilde raporlanması sağlayacak sistem olan FATCA’yı tasarlamıştır.

FATCA kapsamında bilgi değişimi, Model 1 (hükümetler arası anlaşmalar) ve Model 2 (ikili işbirliği anlaşmaları) olmak üzere iki model etrafında şekillenmektedir.

3.8.3.1. Hükümetler Arası Anlaşmalar

26 Temmuz 2012 tarihinde yayınlanmış olan Model 1, ABD ve anlaşmaya taraf diğer ülkelerin vergi idarelerince imzalanmaktadır. Bu model kapsamında ABD vatandaşı olarak tespit edilen mükellefin finansal bilgileri, yerel vergi idarelerinde toplanır ve doğrudan IRS’ye iletilir. Model 1 karşılıklılık ilkesi barındırabilir ya da anlaşma hükümleri gereği tek taraflı devam edebilir ve yükümlülüklerin yerine getirilmediği durumlarda yasal yaptırımlar söz konusu olacaktır(Gedikli, 2018).

3.8.3.2. İkili İşbirliği Anlaşmaları

Model 2’de ABD Hükümeti devreden çıkmakta ve anlaşmalar yabancı vergi idareleri ile doğrudan IRS arasında imzalanmaktadır. Model 2, anlaşmaya taraf ülkelerin vergi idarelerinin kullandıkları yöntem bazında IRS standartlarına uygun olması gerekliliği içerdiğinden Model 1’e göre daha maliyetli olmaktadır. Model 2 kapsamında, ABD ile çifte vergilendirmeyi önleme ya da bilgi değişim anlaşması imzalanmış olması durumunda bilgi talep etme ya da anlaşmaların her ikisinin de olmadığı durumlarda bilgi talep etme söz konusu olabilir (Başaran, 2015).

3.8.4. Ortak Raporlama Standardı (CRS)

FATCA'ya paralel olarak 2014 yılında OECD tarafından “Finansal Hesap Bilgilerinin Otomatik Değişimi Standardı” kabul edilmiştir. Bu standart doğrultusunda OECD, özellikle G20 ülkelerinin de talebi ile FATCA'yı kendi sistemine uyarlayarak uluslararası bilgi paylaşımını sağlayan yeni bir kurum olan GATCA olarak adlandırmıştır. GATCA'nın esas amacı ortak raporlama standardının küresel anlamda sağlanabilmesidir. Uygulamada bu işlev zamanla CRS sistemi ile anılmaya başlanmıştır.

CRS, OECD tarafından tasarlanan Ortak Raporlama Standartıdır. CRS'de, bir ülkenin sadece kendi mükellefi değil o ülkenin tüm mükellefleri dikkate alındığından FATCA'ya göre çok daha kapsamlı bilgiler söz konusu olmaktadır. Finansal kurumlar, anında kontrol gerektiren işlemler için müşterilerin finansal verilerine ulaşarak ilgili birime otomatik iletmektedirler. Bu şekilde vergi kayıplarının önlenmesi hedeflenmektedir (Jude, 2019, s. 130-131).

CRS'de esas takip edilecek hesaplara ulaşmayı kolaylaştırmak adına 1 milyon dolardan daha az mevduata sahip hesaplarda, finansal veri kontrolü vardır ancak ekstra bilgiler içeren sistem takibinin dışında bırakılmıştır. 1 milyon dolardan daha yüksek hesaplar ise yapılan incelemeler neticesinde vergi kaçakçılığına yönelik herhangi bir iz bulunması halinde detaylı incelemeye tabi tutularak raporlama yapılması zorunlu olan hesaplar arasında sayılacaktır. Bu hesaplar ilave kontrollere tabi tutulmaktadır. (OECD, 2017, s. 121)

Bazı mükelleflerin varlıklarını CRS kapsamı dışında kalan gayrimenkul vb. diğer varlıklara kaydırarak boşluklardan yararlanmaya çalıştıkları bilinse de CRS kapsamında 2022 yılında offshore bölgelerindeki yaklaşık 12,6 trilyon dolarlık servet, yabancı vergi idarelerine bildirilmiş ve bu bölgelerdeki hesapların gizlenme alanı oldukça

sınırlandırılmıştır. Bu veriler, otomatik bilgi değişiminin vergi kaçakçılığı ile mücadele noktasında oldukça etkili olduğu ve ilerleyen dönemlerde de bu etkinin artacağını göstermektedir (EUTAX, 2024).

Vergi Konularında Finansal Hesap Bilgilerin Otomatik Değişimi Hakkındaki Standart dört unsurdan oluşmaktadır ve bu dört unsur aşağıdaki şekilde sıralanabilir: (OECD, 2018, s. 8)

- *Model Yetkili Makam Anlaşması (CAA), CRS kapsamında ulaşılan bilgilerin, bilgi değişimi kapsamında raporlanmasına yönelik yasal zemin sağlayan bir modeldir*
- *Ortak Raporlama Standardı, bilgi değişiminde uyulması gereken prosedürleri içermektedir*
- *CAA ve CRS Hakkındaki Hükümler, vergi idarelerince yapılan yorumlarda tutarlılığı sağlamak adına getirilen açıklamalardır*
- *CRS XML Şema Kullanıcı Kılavuzu, CRS kapsamında ulaşılan bilgilerin elektronik ortam üzerinden aktarımında uygulanacak prosedürleri içermektedir.*

3.8.5. Diğer Uluslararası Düzenlemeler

2016 yılında BEPS standartlarının iyileştirilmesi ve izlenmesine yönelik çalışmalara sağlanan katılımlarda mevcudu artırmak adına “OECD/BEPS Kapsayıcı Çerçevesi” kurulmuştur. Çerçevede yer alabilmek için ülkelerin BEPS standartlarını uygulayacaklarını taahhüt etmeleri gerekmekte olup, 2021 yılı sonunda Türkiye’nin de aralarında olduğu 141 üye ülke bulunmaktadır. Kapsayıcı Çerçeve doğrultusunda dijital ekonomilerin vergilendirilmesi konusu iki sütunlu yapı modelini oluşturan *Pillar One* (Sütun 1) ve *Pillar Two* (Sütun 2) yapıları OECD (2021) raporunda açıklanmıştır.

3.8.5.1. İki Sütunlu Model: Pillar One (Sütun 1)

Günümüzde küreselleşme ile birlikte çok uluslu şirketlerin sayıca artması ve faaliyet alanlarının genişlemesi, vergi kaçırma durumlarının yeni bir forma bürünmesine yol açmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ise global dünyamıza “dijital ekonomi” adı verilen yeni bir kavramı dahil etmiş ve hızla gelişen bu alanın vergilendirilmesi de şu an için tartışılan diğer önemli bir konu haline gelmiştir.

Sütun 1, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte tanışılan bir kavram olan dijital ekonomi kavramının vergilendirilmesinde uluslararası gelir vergisinin uygulanmasını öneren yapıdır. Amaç çok uluslu şirketlerin kazançlarının ülkeler arasında adil şekilde paylaşılması ve kârlarının üzerinden yeni bir vergi almayı uygun hale getirmektir.

OECD ve G20, 8 Ekim 2021 tarihinde BEPS eylem planının 1. Eyleminden yola çıkarak, 140 üye ülkeden 136 üye ülkenin kabulü ile Dijital Ekonominin Vergilendirmesine dair iki yapı taşlı yaklaşımı içeren bildiriye yayımlamıştır. Küresel GSYİH'nın %90'ından fazlasını oluşturan 136 ülkenin ortak bakışı ile dijital şirketlerin işyeri olmaksızın vergilendirilmesine ve çok uluslu şirketlerin 2023 yılından itibaren %15 oranında küresel asgari kurumlar vergisine tabi olmasına imkân veren uluslararası vergilemede yeni kurallar kabul edilmiştir (KPMG, 2021).

3.8.5.2. İki Sütunlu Model: Pillar Two (Sütun 2)

Sütun 2, çok uluslu şirketlerin faaliyetlerinin nerede yürütüldüğünden bağımsız minimum bir vergilemeye tabi tutulmalarına ilişkindir. Uygulanacak bu verginin, çifte vergilendirmeye yol açmaması ve şeffaflığın sağlanması dikkate alınacak önemli hususlardır (OECD, 2021b).

Sütun 1 modeline rağmen vergi kapsamına dahil edilemeyen bir kazanç olması durumunda Sütun 2 uygulanacaktır. 750 Milyon Euro ve üzeri GSHY bulunduran çok

uluslu işletmelere yönelik düzenlemeler içeren modelde, bu işletmelere minimum %15 oranında olacak şekilde efektif vergi oranı uygulanması hedeflenmiştir (KMPG, 2021).

Şubat 2024 tarihinde Brezilya’da gerçekleşen G20 zirvesinde kâr aktarımı konusunda etkili bir çaba olarak tanımlanan Sütun 2 odaklı olarak gerçekleşen toplantı kapsamında BEPS ve küresel foruma yönelik son güncel verilerin de yer aldığı sonuç raporu yayınlanmıştır. Yayınlanan rapora göre;

- Sütun 2 kapsamında 2024 yılı itibarıyla 35’ten fazla yargı bölgesinde küresel asgari vergilendirme uygulanmaktadır. %15 oranında belirlenen efektif kurumlar vergisi oranı, vergi rekabetinde ülkelere avantaj sağlamak ve vergi tabanlarındaki aşınmayı engellemektedir. 2025 yılına kadar çok uluslu şirketlerin %90 civarında küresel asgari vergi ödeme sorumluluğunu yerine getirecekleri öngörülmektedir.
- Kapsayıcı Çerçevenin gelişmekte olan 71 üye ülkesinden 48’i 2017-2021 yılları arasında Eylem 5 kapsamında vergi odaklı olarak en az bir kere bilgi paylaşımında bulunmuştur.
- Kapsayıcı Çerçevenin gelişmekte olan üye ülkelerin 71’i dahil olmak üzere 168 ülkesi, Eylem 11 kapsamındaki Kurumlar Vergisi İstatistikleri kapsamında değerlendirilmiştir.
- BEPS’in MLI (Multilateral Instrument) olarak da adlandırdığı Çok Taraflı Vergi Anlaşması, 42’si gelişmekte olan ülke olmak üzere 102 ülke tarafından imzalanmış ve bu ülkelerden 28’inde resmi olarak yürürlüğe girmiştir.
- Küresel Forum, üye sayısının artmasıyla etki alanını genişletmiştir. Bu kapsamda 2022 yılında sayısı 123 milyondan fazla ve değeri 12 trilyon Euro’yu aşan finansal hesaba yönelik bilgiler otomatik bilgi değişimi

kapsamında paylaşılmıştır. Bilgi zenginliğinin artması ile offshore vergi kaçakçılığına karşı mücadelede avantaj sağlanmaktadır.

- Gelişmekte olan ülkeler, 2009 yılından bu yana otomatik ve talep üzerine bilgi değişimi yöntemlerinin kullanımı ve etkinliği neticesinde offshore bölgelerinde 41 milyar Euro'nun üzerinde kısmı gelişmekte olan ülkelere olmak üzere 126 milyar Euro'dan fazla bir gelir tespit etmiştir. Bu rakam sadece 2022 yılında Afrika'da 76 milyon Euro, Asya'da 3,9 milyar Euro ve Latin Amerika'da 708 milyon Euro olarak kayıtlara geçmiştir.
- 2021 yılından itibaren Latin Amerika, Afrika, Asya, Orta ve Doğu Avrupa ve Orta Doğu'daki 65 farklı yargı bölgesinde 6.000'den fazla vergi idari yetkilisine vergi odaklı bilgi değişimi kapsamında eğitimler verilmiştir.
- 2022 yılı itibariyle 130'dan fazla yargı bölgesi vergi odaklı bilgi değişimine katıldığını duyurmuş ve sadece geçen yıl devam eden vergi soruşturmaları kapsamında 27.000 civarında bilgi değişimi gerçekleşmiştir (OECD, 2024a.).

3.8.5.3. İki Sütunlu Model Kapsamında Dijital Ekonominin Vergilendirilmesi

Dijital ekonomi, üretim süreçlerinin sabit bir konuma bağımlı olma koşulunu kaldırarak ağırlıklı özgürlük imkanı sunmaktadır. Kavram her ne kadar yeni gibi görünse de Üçüncü ve Dördüncü Sanayi Devrimlerinde yaşanan teknolojik gelişmelerin doğal bir sonucudur. IMF dijital ekonomiyi, süreç ve ürünleriyle tüm üretim faaliyetinin, yeni tüketim alışkanlıklarının ve sınır ötesi finansal akışların olduğu bir alan olarak tanımlamaktadır (IMF, 2018, s.6). OECD tanımına göreyse dijital ekonomi, e-ticaret

yöntemiyle mal ve hizmet alışverişini kolaylaştıran ve temeli dijital teknolojilere dayalı pazarlar olarak ifade edilmektedir (OECD, 2012, s.5).

Dijital ekonomi ile gelişen e-ticaretin payı, dünya ticaret hacminde oldukça dikkate değer bir artış göstermiştir. Dünya genelinde 2023 yılı verilerine bakıldığında e-ticaret satışlarının 2 trilyon dolar seviyesinde gerçekleştiği görülmüştür (Statista, 2023). Aynı şekilde Türkiye’de de e-ticaret satışları hızla artış göstermekte olup, 2021 yılında 380 milyar TL olarak gerçekleşen rakamın, 2023 yılı itibariyle 800 milyar TL bandını aşması beklenmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2024).

Dijitalleşme ile ekonominin yaşanan bu gelişmelerle her geçen gün iç içe girmesiyle beraber dijital ekonominin nasıl vergilendirileceğine yönelik sorular daha sık sorulmaya başlanmıştır. Dijital değerın nasıl ortaya çıktığı, dijital ekonomiye yönelik işletmelerin hangi kaynaktan nasıl kâr elde edecekleri ve elde edilen değerın hangi gelir kapsamında değerlendirileceği bu sorulara örnektir (Yüce ve Akbulut, 2018, s.113).

Ekonomide dijitalleşme ile kişi ve kurumların ve özellikle çok uluslu şirketlerin, klasik vergilendirme yöntemlerinden kaçarak agresif vergi planlaması yolunu seçmeye yöneldikleri görülmektedir. Apple ve Amazon gibi büyük hacme sahip şirketlerin kârlarını Lüksemburg’a aktararak vergi yükünden kaçındıkları Lux Leaks Skandalı olarak kayıtlara geçmiştir. Yine Apple ve Starbucks şirketlerinin gelirlerinin yarısından çoğunu vergi cenneti ülkelere aktardıkları bilinmektedir (Biasco, 2016, s. 27-28).

Bölüm 3.8.5.1 ve 3.8.5.2 de açıklandığı üzere, dijital ekonomide yaşanan vergi kayıplarını önlemek için BEPS eylem planının 1. Maddesi esas alınarak Sütun 1 ve Sütun 2 geliştirilmiştir. Ulaşılmak istenen amaç, dijital şirketlerin fiziksel konumuna bakılmaksızın elde edilen kârın, vergi idarelerinin yetki alanları içinde vergiye tabi tutulmalarıdır. Bu noktada uygulamaya "*belirli bir dijital mal veya hizmet setinden elde*

edilen geliri içeren veya bir ülkedeki dijital kullanıcı sayısına dayanan bir vergi matrahına sahip brüt gelir vergisi" olarak tanımlanan dijital hizmetler vergisi dahil edilmiştir (Bunn ve diğerleri, 2020).

Tüm bu uygulamalarla dijital ekonominin vergilendirilmesinde de uluslararası bir standarda sahip, adil vergilendirme yönteminin belirlenmesi hedeflenmekte olup, Türkiye’de de dijital ekonomi vergilerine yönelik aşağıda sıralanan düzenlemeler söz konusudur (Yayman, 2023):

- OECD ve AB çalışmalarına uyum sağlanması amacıyla çıkarılan “7194 sayılı Dijital Hizmet Vergisi Kanunu” ile düzenlemeler yapılmıştır. Sütun 1 ve Sütun 2’nin uygulanmaya başlanmasıyla Türkiye dâhil olmak üzere pek çok ülke dijital hizmet vergilerini kaldıracağını taahhüt etmiştir.
- Vergi mükellefiyeti olmayan gerçek kişilere, sunulduğu alan elektronik ortam olan hizmetlere yönelik KDV mükellefiyeti getirilmiştir.
- İnternet ortamında bulunan reklam ve tanıtım hizmetlerine yönelik yurt dışı yönelimli ödemeler üzerinden %15 stopaj vergisi alınması, 476 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile kesinleşmiştir.

3.8.5.4. Vergi İdaresi Forumu

Vergi İdaresi Forumu (FTA), vergi idarecilerinin vergi sistemleri ve yönetimini geliştirmek adına bir araya gelerek görüşlerini paylaştığı forumdur. 2022 yılında oluşturulmuş olan FTA genel kurulunda aşağıda sıralanan konular üzerinde durulmaktadır (OECD).

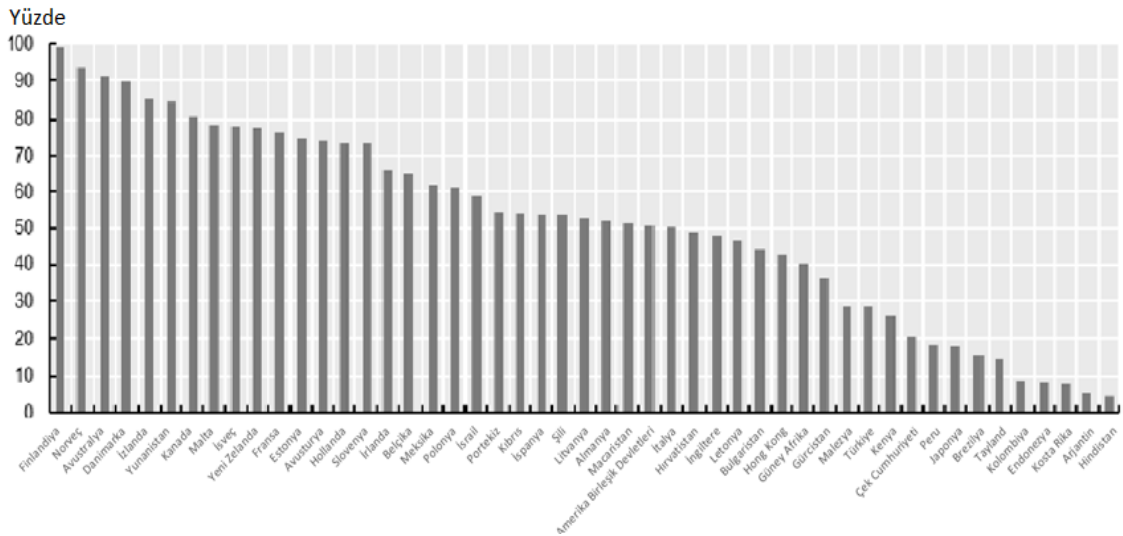
- Küresel çapta yaşanan ya da yaşanabilecek zorluklar ile karşılaşılabilecek yeni fırsatları FTA işbirliği stratejileri doğrultusunda tartışmak,

- Uluslararası bilgi paylaşımında yeni ve çok daha pratik araçların geliştirilmesi adına forum üyesi idarecilerin uzmanlıklarından faydalanmak,
- Hem vergi mükellefi temsilcileri ile vergi idarecileri arasında hem de FTA ile OECD arasında var olan diyalogları güçlendirmek.

Şubat 2024 tarihli G20 zirvesi sonucu açıklanan rapora göre Vergi İdaresi Forumu, vergi idarelerinin etkinliğini ve vergi kontrolüne karşı dayanıklılığını artırmak adına tüm dünyada 53 farklı vergi idaresinden komisyon üyelerini ve vergi idaresi yetkililerini bir araya getirmektedir (OECD, 2024a).

Aynı Raporda, 2022 yılı küresel GSYH içinde neredeyse 710 milyar Euro'luk bir kısmın vergilendirilmiş olması gerektiği ancak vergilendirilemediği açıklanmıştır. Veriler göstermektedir ki, pek çok ülkede vergi geliri olarak tahsil edilememiş milyarlarca Euro bulunmaktadır.

Grafik 7: Kayıtlı Kişisel Vergi Mükelleflerinin Toplam Nüfusa Oranı (2021)

Kaynak: OECD, (2021).

Grafik 7’de, kayıtlı vergi mükelleflerinin toplam nüfusa olan oranı verilmektedir. Vergi kayıt sisteminde kayıtlı vergi mükellefi sayısı arttıkça hem FTA’nın başarısı artacak hem de vergilendirme adına yapılan kontroller amacına ulaşmış olacaktır.

Türkiye’nin de üye ülkeleri arasında bulunduğu FTA, 2023 yılında yapılan son genel kurulunda toplantının ana konusu, Sütun 1 ve Sütun 2 kapsamında vergi idarelerinde dijital dönüşümün önemi olarak kayıtlara geçmiştir (OECD, 2023).

3.8.5.5. OECD Analizleri

OECD, bilgi değişim anlaşmalarının uygulamadaki etkilerini 2022 yılında yayınladığı raporda genel hatlarıyla ülkelerin yüksek düzeyde uyum gösterdiklerini ifade ederek belirtmiştir. OECD tarafından tanımlanan farklı listeler bulunmaktadır. Karşılıklı anlaşmalar ile ortak paydada buluşan ülkeler, ortak paydada buluşma sözü veren ülkeler ve hiç beyanda bulunmayan ülkeler listelerden birinin sınıflarıdır (OECD, 2022: 28-34).

Tablo 12 de ise yasal mevzuatı hiç olmayan, yasal mevzuatı olan ama henüz standartlara yaklaşamayan ve yasal mevzuatı geliştirebilir bulunan olmak üzere ülkeler sınıflar altına listelenmektedir.

Tablo 12:OECD Genel Ülke Değerlendirmeleri (2022)

Uyumsuz ve Yasal Çerçevesi Bulunmayan	Uyumsuz	Kısmen Uyumlu
Aruba	Antigua ve Barbuda	Anguilla
Belize	Bahamalar	Arjantin
Çuraçao	Cook Adaları	Brunei
Kosta Rika	Dominika	Cebelitarık
Trinidad ve Tobago	Grenada	Estonya
	Hırvatistan	Faroe Adaları
	Montserrat	Güney Afrika
	Panama	İngiliz Virjin Adaları
	Saint Martin	İsrail
	Saint Vincent ve Grenadinler	Malta
	Seyşeller	Marshall Adaları
	Şili	Meksika
	Turks ve Caicos Adaları	Pakistan
	Vanuatu	Romanya
		Türkiye

Kaynak: OECD, (2022).

2022 yılında yayınladığı raporunda OECD, özellikle ülkelerin iyileşme oranı ve çabası üzerinde durmuştur. Son yıllarda paylaşılan verilerin kalitesinde ve bilgi toplamaya yönelik sorumluluk bilincinde artış görülmüştür. Ülkelerin üçte ikisinin yasal mevzuatlarının standartlara uyumu noktasında hızlı aksiyon aldıkları tespit edilmiştir (OECD, 2022: 34).

22 Mart 2023 tarihinde Vietnam'ın da anlaşmaya taraf olması sonucunda OECD'nin yayınladığı en güncel listeye göre toplam 147 ülke vergi konularında idari yardımlaşma hususlarını içeren bu anlaşmaya dâhil olmuştur (OECD, 2023).

3.8.5.6. Avrupa Birliği Analizleri

AB, 2011 yılından itibaren üye ülkeler arasında vergi ve hesap detayları ile ilgili veri paylaşımını içeren bir sistem kullanmaktadır. Vergi kaçırmanın önüne geçilmesi adına da özellikle vergi denetim süreçleri üye ülkeler arasında oldukça sıkı takip edilmektedir (ECA,2019).

Tablo 13'te görülebileceği üzere, AB ile bilgi değişim anlaşmaları kapsamında veri paylaşmayı doğrudan reddeden ülkeler kara listede, AB tarafından yapılan uyarıları dikkate alarak gelişim taahhüdü veren ülkeler ise gri listede yer almaktadır.

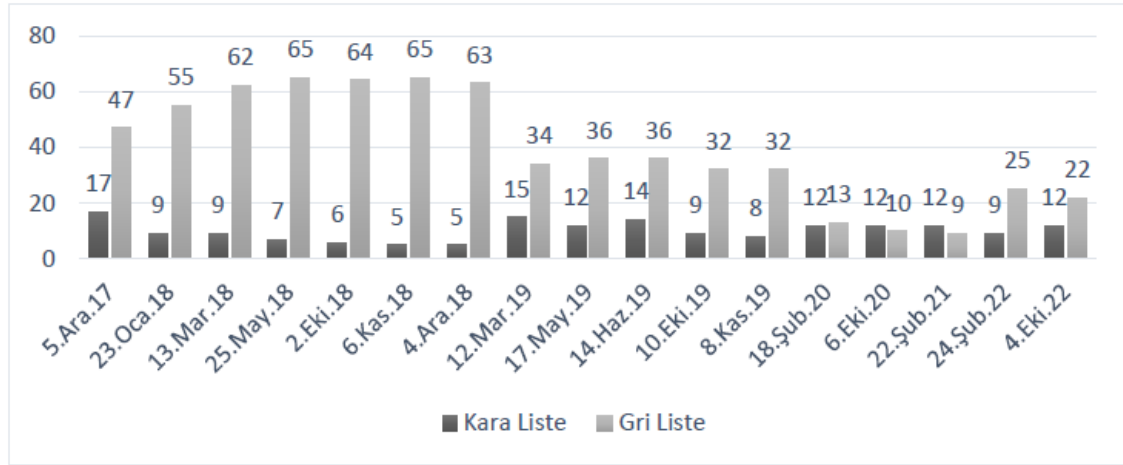
Tablo 13: AB Genel Ülke Değerlendirmeleri (2022)

Ek 1 –Kara Liste	Ek 2 – Gri Liste
Amerikan Samoası	Barbados
Amerikan Virjin Adaları	Belize
Anguilla	Botsvana
Bahamalar	Dominika
Fiji	Ermenistan
Guam	Esvatini
Palau	Hong Kong
Panama	İngiliz Virjin Adaları
Samoa	İsrail
Trinidad ve Tobago	Jamaika
Turks ve Caicos Adaları	Katar
Vanuatu	Kosta Rika
	Kuzey Makedonya
	Malezya
	Montserrat
	Rusya
	Seyşeller
	Tayland
	Türkiye
	Uruguay
	Ürdün
	Vietnam

Kaynak: EC, (2022).

Grafik 8 de AB tarafından oluşturulan kara ve gri listelerin içindeki ülkeler zamanla değişebileceği gösterilmiş olup kara listede yer alan bir ülke işbirliği içine girmeye hazır bir tavır sergilediğinde gri listeye geçiş yapabilir ya da gri listede bulunan ve konseye çeşitli sözler veren ancak yerine getirmeyen bir ülke ise gri listeden çıkarılarak kara listeye dahil edilebilir.

Grafik 8: AB Tarafından Yayınlanan Kara ve Gri Ülkeler Listelerinde Ülke Sayıları Değişimi

Kaynak: EC, 2022.

Avrupa Birliği, hem AB çerçevesinde hem de küresel çapta vergi kaçakçılığı ile mücadele amacıyla vergilendirme uygulamalarında güçlü yönetim süreçlerini, adil vergilendirmeyi ve vergilendirmede şeffaflığı sağlamak ve teşvik etmek adına çalışmalar yürütmektedir.

Avrupa Konseyi yürüttüğü çalışmalar neticesinde 20 Şubat 2024 tarihli raporda vergi amaçlı işbirliği konusunda gönüllü uyum sağlayan ve sağlamayan ülkelerin listesini yayınlamıştır. Liste yayınlanmasının amacı ülkelerin olumsuz konumlarını işaret etmek değil, vergi mevzuatlarında iyileştirmeye yönelik düzenlemeler yapmaları adına harekete geçirmektir.

Tablo 14: AB ile İşbirliği Yapmayan Ülkeler

Amerikan Samoası	Anguilla	Antigua ve Barbuda	Fiji
Guam	Palau	Panama	Rusya
Samoa	Trinidad ve Tobago	Virgin Adaları	Vanuatu

Kaynak: EU, (2024).

Tablo 14’te gösterilen ülkeler konsey tarafından AB vergi mevzuatına uyum standartlarında ve vergisel amaçlı bilgi değişimi yapma noktasında yetersiz bulunarak işbirliği yapmayan ülkeler kategorisine dâhil edilmişlerdir. Bahamalar, Seyşeller, Turks ve Caicos adaları son verilere göre bu listeden çıkarılmışlardır.

Tablo 15: AB ile İşbirliği Yapan Taahhütlü Ülkeler

Ermenistan	Belize	Britanya Virgin Adaları
Kosta Rika	Curacao	Esvatini
Malezya	Seyşeller	Türkiye
Vietnam		

Kaynak: EU, (2024).

Tablo 15’te gösterilen ülkeler, AB vergi mevzuatlarına uyum noktasında hala yetersiz olan ancak gönüllü uyuma yönelik düzenlemeler yapacakları yönünde taahhüt veren ülkelerdir. Bu listedeki ülkelerin konumları net olmamakla birlikte Konsey tarafından vergi mevzuatları kapsamlı bir takip altındadır. Verilen taahhütlerin tamamının yerine getirilmesi sonucunda ülkeler listeden çıkarılacaktır.

Tablo 16: AB ile İşbirliği Yapan Ülkeler

Arnavutluk	Andorra	Arjantin	Aruba
Bahamalar	Bahreyn	Barbados	Bermuda
Bosna Hersek	Brezilya	Kanada	Cayman Adaları
Çin	Kolombiya	Dominika	Gürcistan
İzlanda	Hindistan	Endonezya	Man Adası

Jamaika	Japonya	Ürdün	Lihtenştayn
Meksika	Moğolistan	Fas	Norveç
Katar	Umman	Sırbistan	Suudi Arabistan
İsviçre	Güney Kore	Tayvan	Tayland
Uruguay	Amerika Birleşik Devletleri	Birleşik Arap Emirlikleri	Singapur
Avustralya	Botsvana	Şili	Hong Kong
İsrail	Maldivler	Peru	Güney Afrika
Tunus	San Marino	Cook Adaları	Grönland

Kaynak: EU, (2024).

Tablo 16’da gösterilen ülkeler AB ile vergisel mevzuatlar çerçevesinde işbirliği yapan ve özellikle bekleyen taahhüdü bulunmayan ülkelerdir. Her bir ülkenin konumu takip ve değerlendirmeler neticesinde değişebilir (EU,2024).

3.9. Türkiye’de Bilgi Değişim Anlaşmaları

Türkiye’nin tarafı olduğu anlaşmalara ve kabul ettiği hükümlere bakıldığında, OECD Model Bilgi Değişim Anlaşmalarını temel aldığını söylemek mümkündür. Ülkemiz, bu kapsamda çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları ve bilgi değişim anlaşmalarına ek olarak finansal hesap bilgilerin otomatik bilgi değişimine yönelik anlaşmalarla da sürece dâhil olmuştur (Öner, 2016, s. 41-42).

3.9.1. Hukuki Dayanaklar

3.9.1.1. İç Hukuk Hükümleri

Türk Hukuk Sistemi’nin vergi odaklı bilgi paylaşımına yönelik hükümlerinden Vergi Usul Kanunu’nun (VUK) 148, 152 ve 152/A maddelerinde söz edilmektedir (Aktuğ ve Öz, 2021, s.139).

VUK Madde 148’de “*Kamu idare ve müesseseleri, mükellefler veya mükelleflerle muamelede bulunan diğer gerçek ve tüzel kişiler, Hazine ve Maliye Bakanlığı’nın veya vergi incelemesi yapmaya yetkili olanların isteyecekleri bilgileri vermeye mecburdurlar. Bilgiler yazı veya sözle istenilir. Sözle istenen bilgilerin verilmemesi durumunda keyfiyet yazı ile te’kit edilerek cevap vermeleri için kendilerine münasip bir mühlet tayin olunur*” hükmü ile bilgi edinmenin yasal zemini oluşturulmuştur.

VUK Madde 152’de ise toplanan bilgilerin devlet arşivlerinde saklanarak gizli tutulacağı bu arşivlere kimlerin erişebileceğine yönelik kararın Hazine ve Maliye Bakanlığı’nca belirleneceği hükmedilmiştir.

Devlet arşivlerinde gizli tutulan bilgilerin uluslararası finansal kurumlar ile paylaşımı noktasında var olan eksikliği gidermek adına VUK’a Madde 152/A eklenmiştir.

VUK Madde 152/A’da “*Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı veya vergi incelemesi yapmaya yetkili olanlar, usulüne uygun olarak yürürlüğe girmiş uluslararası anlaşmalarda yer alan bilgi değişimi hükümleri çerçevesinde, Hazine ve Maliye Bakanlığı’nca tespit edilecek usullere göre bu Kanunu’n 1’inci maddesinde belirlenen şümulle sınırlı olmaksızın bilgi toplayabilir*” hükmü verilmiştir.

Yukarıdaki maddelerle bilgi değişim anlaşmalarının hukuki dayanakları ifade edilmiştir ancak vergi mükelleflerinin finansal bilgilerinin paylaşılması zorunluluğu, vergi mahremiyetinin ihlaline yönelik soruları da beraberinde getirmiştir. Vergi mahremiyeti, her ne amaçla olursa olsun mükellefin finansal durumu ile ilgili elde edilen bilgilerin yalnızca vergi idareleri sınırları içinde kalacağı ve saklı tutulacağı olarak tanımlanabilir.

Her ne kadar vergi mahremiyetine yönelik düzenlemeler temel hak ve özgürlükler kapsamında sayılsa da ülkeler arası bilgi paylaşımı Anayasa'nın 90.maddesi ile yasal zemine oturtulmuştur.

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz” denmiş olup, aynı maddenin devamında *“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır”* hükmü verilmiştir (AY, md.90).

Vergi usul kanununda yer alan ilkelerden vergi mahremiyeti ilkesi ülkeler arası bilgi değişiminde göz ardı edilmeyecek ilkelerden de olsa, vergi kaçakçılığına yönelik ortak mücadele noktasında iç hukuk düzenlemelerinin, uluslararası anlaşma hükümlerinin gerisinde kalacağı Anayasada yukarıda belirtilen madde ile ifade edilmiştir.

3.9.1.2. Uluslararası Hukuk Düzenlemeleri

Ülkeler, vergi odaklı bilgi paylaşımında bulunmak için çeşitli yöntemlere başvurmakta ve sözleşmeler ile de bu yöntemleri yasal çerçeve içine almaktadırlar. Bu yöntemlerden ilki ve en eskisi çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarıdır. Türkiye’de yapılan ikili ve çok taraflı tüm uluslararası anlaşmalar, Anayasanın 90. Maddesi esas alınarak yürürlüğe girmektedir.

Tablo 17: Türkiye'nin Bilgi Değişimi Amaçlı Yaptığı İkili Anlaşmalar

Ülke	Anlaşma Türü	Ülke	Anlaşma Türü	Ülke	Anlaşma Türü
A.B.D.	Çifte Vergileme	Gürcistan	Çifte Vergileme	Moğolistan	Çifte Vergileme

Almanya	Çifte Vergileme	Güney Afrika	Çifte Vergileme	Moldova	Çifte Vergileme
Arjantin	Çifte Vergileme	Hırvatistan	Çifte Vergileme	Nijerya	Çifte Vergileme
Arnavutluk	Çifte Vergileme	Hindistan	Çifte Vergileme	Norveç	Çifte Vergileme
Avustralya	Çifte Vergileme	Hollanda	Çifte Vergileme	Özbekistan	Çifte Vergileme
Avusturya	Çifte Vergileme	Irak	Çifte Vergileme	Pakistan	Çifte Vergileme
Azerbaycan	Çifte Vergileme	İran	Çifte Vergileme	Polonya	Çifte Vergileme
Bahreyn	Çifte Vergileme	İrlanda	Çifte Vergileme	Romanya	Çifte Vergileme
Bangladeş	Çifte Vergileme	İspanya	Çifte Vergileme	Portekiz	Çifte Vergileme
Belarus	Çifte Vergileme	İsrail	Çifte Vergileme	Rusya	Çifte Vergileme
Belçika	Çifte Vergileme	İsveç	Çifte Vergileme	Ruanda	Çifte Vergileme
Bermuda	Bilgi Değişimi	İsviçre	Çifte Vergileme	Suudi Arabistan	Çifte Vergileme
Bir. Arap. Emir.	Çifte Vergileme	İtalya	Çifte Vergileme	Senegal	Çifte Vergileme
Birleşik Krallık	Çifte Vergileme	Japonya	Çifte Vergileme	Sırbistan	Çifte Vergileme
Bosna Hersek	Çifte Vergileme	Jersey	Bilgi Değişimi	Sierra Leone	Çifte Vergileme
Brezilya	Çifte Vergileme	Kanada	Çifte Vergileme	Singapur	Çifte Vergileme
Bulgaristan	Çifte Vergileme	Kamboçya	Çifte Vergileme	Slovakya	Çifte Vergileme
Burundi	Çifte Vergileme	Karadağ	Çifte Vergileme	Slovenya	Çifte Vergileme
Cebelitarık	Bilgi Değişimi	Katar	Çifte Vergileme	Somali	Çifte Vergileme

Cezayir	Çifte Vergileme	Kazakistan	Çifte Vergileme	Sri Lanka	Çifte Vergileme
Çad	Çifte Vergileme	KKTC	Çifte Vergileme	Sudan	Çifte Vergileme
Çekya	Çifte Vergileme	Kongo Cumh.	Çifte Vergileme	Suriye	Çifte Vergileme
Çin	Çifte Vergileme	Kore	Çifte Vergileme	Tacikistan	Çifte Vergileme
Danimarka	Çifte Vergileme	Kosova	Çifte Vergileme	Tayland	Çifte Vergileme
Endonezya	Çifte Vergileme	Kuveyt	Çifte Vergileme	Tunus	Çifte Vergileme
Estonya	Çifte Vergileme	K. Makedonya	Çifte Vergileme	Türkmenistan	Çifte Vergileme
Etiyopya	Çifte Vergileme	Letonya	Çifte Vergileme	Ukrayna	Çifte Vergileme
Fransa	Çifte Vergileme	Lübnan	Çifte Vergileme	Umman	Çifte Vergileme
Fas	Çifte Vergileme	Litvanya	Çifte Vergileme	Ürdün	Çifte Vergileme
Fildişi Sahili	Çifte Vergileme	Lüksemburg	Çifte Vergileme	Venezuela	Çifte Vergileme
Kırgızistan	Çifte Vergileme	Macaristan	Çifte Vergileme	Vietnam	Çifte Vergileme
Filistin	Çifte Vergileme	Malezya	Çifte Vergileme	Yemen	Çifte Vergileme
Filipinler	Çifte Vergileme	Malta	Çifte Vergileme	Yeni Zelanda	Çifte Vergileme
Finlandiya	Çifte Vergileme	Man Adası	Bilgi Değişimi	Yunanistan	Çifte Vergileme
Gambiya	Çifte Vergileme	Meksika	Çifte Vergileme		
Guernsey	Bilgi Değişimi	Mısır	Çifte Vergileme		

Kaynak: GİB, (2024).

OECD Model Vergi Anlaşması ve CoE/OECD Vergi Konularında Karşılıklı İdari Yardımlaşma Anlaşması, OECD üyesi ülkelere daha çok odaklandığından Türkiye’de OECD’nin hazırladığı bir model olan Vergiye İlişkin Bilgilerinin Paylaşımı Anlaşması (TIEA) Modeli kapsamında aşağıdaki tabloda gösterilen ülkelerle bilgi paylaşımı yapmaktadır.

Tablo 18: Vergi Kapsamında Yürürlükteki Bilgi Değişim Anlaşmaları (19.03.2018 itibarıyla)

Taraf Ülkeler	İmzalanma Tarihi	Yürürlük Tarihi
Jersey	24.11.2010	11.09.2023
Bermuda	23.01.2012	18.09.2013
Guernsey	13.03.2012	06.10.2017
Man Adası	21.09.2012	07.10.2017
Cebelitarık	04.12.2012	15.02.2018

Kaynak: GİB, (2013).

Yapılan bu anlaşmalar kapsamında tarafların vergi sistemlerinde uygulamada olan her tür vergi adına ve talep edilme yöntemiyle bilgi değişimi yapılmaktadır. Sağlanan bilgiler taraf ülkeler arasında gizli tutulacak olup, uygulamada karşılaşılabilecek sorunlar yine taraflar arasında anlaşmalar ile çözümlenecektir.

3.9.2. Bilgi Değişiminde Türkiye’nin Genel Durumu

Tarihsel süreçler incelendiğinde Türkiye’nin haksız ya da zararlı vergi rekabeti uygulamaları benimseyerek bir vergi cenneti olmayı seçme yoluna girmediği net bir şekilde görülmektedir. Uygulamada olan kurumlar vergisi ve gelir vergisi oranları diğer ülkelerle kıyaslandığında ortalamanın üzerinde yer almakta ve vergi mevzuatında da zararlı vergi uygulaması sayılabilecek hükümler yer almadığı kabul edilmiştir. Bu sebeple

Türkiye'nin, aşağıda örnekleri verilecek olan maddeleri uygulamaya koyarak vergi odaklı bilgi değişimine yönelik adımların atılmasını destekleyen ülkeler arasında yer almak istediği söylenilebilir (www.denet.com).

- 2017 yılında ÇTA imzalanmıştır.
- Transfer fiyatlandırması hususunda “4'lü Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı Hakkında Genel Tebliğ” çerçevesinde belirlenen düzenlemelerle, OECD standardına uygun Genel Rapor ve Ülke Bazlı Rapor hazırlama konusunda yükümlülükler getirilmiştir.
- OECD tarafından net bir uygulama metni ile tanımlanmasa da yurt dışına yapılan tanıtım, pazarlama ve reklam ödemelerine %15 oranında bir stopaj uygulandı ve ciddi eleştirilere yol açsa da Dijital Hizmet Vergisi alınmaya başlanmıştır.
- Kurumlar Vergisi Kanunu Madde 30/7 de “Kazancın elde edildiği ülke vergi sisteminin, Türk vergi sisteminin yarattığı vergilendirme kapasitesi ile aynı düzeyde bir vergilendirme imkânı sağlayıp sağlamadığı ve bilgi değişimi hususunun göz önünde bulundurulması suretiyle Cumhurbaşkanınca ilan edilen ülkelerde yerleşik olan veya faaliyette bulunan kurumlara (tam mükellef kurumların bu nitelikteki ülkelerde bulunan iş yerleri dahil) nakden veya hesaben yapılan veya tahakkuk ettirilen her türlü ödemeler üzerinden, bu ödemelerin verginin konusuna girip girmediğine veya ödeme yapılan kurumun mükellef olup olmadığına bakılmaksızın % 30 oranında vergi kesintisi yapılır” hükmü amirdir (KVK, 30/7). Bu madde ile vergi cenneti ülkelere para aktarımını sınırlandırmak adına uygulanacak olan stopajın yasal zemini hazırlanmıştır ancak Cumhurbaşkanı Kararı ile henüz bir belirleme yapılmadığından fiilen uygulamada yer almamaktadır.

- Agresif vergi uygulamaları, vergi odaklı bilgi değişimi ile BEPS eylem planları gibi konular için yasal dayanak olması açısından 2016 yılında Vergi Usul Kanunu’nda yer almıştır. (denet.com).

3.9.2.1. Vergi Konularında Karşılıklı İdari Yardımlaşma Anlaşması

1998 yılında OECD tarafından atılan önemli adımlardan biri, düzenli ve çok taraflı işbirliği sağlanması adına *idari yardımlaşma sözleşmesinin* tasarlanmasıdır. Sözleşmenin esas amacı, taraf ülkelerin sermaye dolaşımından dolayı yaşayacağı vergi kaybını önlemeye çalışmaktır. Türkiye Cumhuriyeti’nin de dâhil olduğu bu sözleşmede ülkeler birbirlerine, diğer ülkede ikamet eden vergi mükelleflerine yönelik finansal verilerin doğrudan ve yıllık olarak muhatap ülke ile paylaşılacağı sözünü vermektedir (OECD, 2015).

“Vergi Konularında Karşılıklı İdari Yardımlaşma Anlaşması”nın çerçevesi OECD üye ülkeleri tarafından yıllar geçtikçe şekillendirilmiş ve Türkiye düzeltilmiş protokol olarak adlandırılan sözleşme versiyonuna 3 Kasım 2011 tarihinde imza atmıştır. Düzenlemeleri içeren kabul ve onay süreci sonrasında 1 Temmuz 2018 tarihinde anlaşma yürürlüğe girmiştir. Anlaşmada özellikle gelir ve servet üzerindeki vergilendirme üzerinde durulmuş, bilgi değişiminin üç yöntemi ve eş zamanlı vergi kontrolleri ile uygulanacağı üzerinde ortak karara varılmıştır (OECD, 2023).

Bu anlaşma ile birlikte Türkiye’nin raporlama standardının CRS’ye uygun bir altyapı ve seviyede olması zorunluluğu doğmuştur. CRS’ye uygun bilgi değişimi tam anlamıyla yapılamasa da 2018 yılında Norveç Krallığı ile “*Türkiye Cumhuriyeti ile Norveç Krallığı Yetkili Makamları Arasında Uluslararası Vergi Uyumunun Artırılmasına Yönelik Otomatik Bilgi Değişimine İlişkin Anlaşma*” ve Letonya Cumhuriyeti ile “*Türkiye Cumhuriyeti ile Letonya Cumhuriyeti Yetkili Makamları Arasında Uluslararası Vergi*

Uyumunun Artırılmasına Yönelik Otomatik Bilgi Değişimine İlişkin Anlaşma” imzalanarak yürürlüğe girmiştir (Özdemir, 2020, s.88).

3.9.2.2. ABD Yabancı Hesaplar Vergi Uyum Yasası (FATCA)

ABD ile Türkiye arasında “Genişletilmiş Bilgi Değişimi Yoluyla Uluslararası Vergi Uyumunun Artırılması Anlaşması” kapsamında 30 Temmuz 2015 tarihinde FATCA anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, çifte vergilendirme anlaşmalarında yer alan bilgi değişimi kapsamında karşılıklı iki ülkenin vergi idarelerine yetkiler vermektedir. Bu anlaşma OECD ortak raporlama standardına ek olarak kendi usul ve yöntemleri doğrultusunda ayrı bir raporlama gerektirmektedir (GİB, 2019a).

Türkiye ile ABD arasında model 1 anlaşması yapılmıştır. Model 1’e göre, ABD ile Türkiye arasında ya karşılıklı bilgi değişimi gerçekleşecektir ya da Türkiye tek taraflı olarak talep edilmesi halinde ABD vergi idarelerine finansal bilgi iletecektir.

3.9.2.3. Finansal Hesap Bilgilerin Otomatik Değişimi Hakkındaki Standart

21 Nisan 2017 tarihinde “*Finansal Hesap Bilgilerinin Otomatik Değişimine İlişkin Çok Taraflı Yetkili Makam Anlaşması*” imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Türkiye’nin uluslararası standartlara uyum noktasında var olan taahhütlerini yerine getirmeye çalıştığı ve otomatik bilgi değişimi adına küresel işbirliğine katıldığı sonucu çıkarılmaktadır.

OECD ve G20 ülkeleri tarafından, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma faaliyetleri ile mücadele etmek ve vergiye gönüllü uyumu artırmak adına geliştirilen Ortak Bildirim Standardının kullanılması kabul edilmiştir. Bu standarda bağlı kalınarak bildirimi zorunlu olan hesap bilgileri (hesap numarası, vergi kimlik numarası, mevduat hesabı tutarları ve bildirim yapan finansal kuruluşa ait bilgiler vb.) tarafların belirlediği ortak bir şifreleme yöntemi ve zaman diliminde değişime tabidir.

Türkiye'nin imzaladığı “Finansal Hesap Bilgilerinin Otomatik Değişimine İlişkin Çok Taraflı Yetkili Makam Anlaşması” 1965 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile 31 Aralık 2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

3.9.2.4. ÇTA (Çok Taraflı Anlaşma)

Türkiye, Haziran 2017 tarihinde ÇTA'yı imzalayan ülkeler arasında yer almaktadır ancak anlaşma koşulu olan ÇTA'nın iç hukuk kanunları kapsamında onaylanması gerekliliği şartı henüz yerine getirilmemiştir. Haziran 2022 de TBMM'ye sunulan taslak kanun henüz onaylanmadığından anlaşma yürürlükte değildir.

Anlaşmanın henüz onaylanmamasının sebebi, Türkiye'nin tarafı olduğu anlaşmaların maddelerinde ÇTA sonrasında yapılacak olan değişiklikler neticesinde Türk çok uluslu şirketler ile bu şirketlerin uluslararası pazarlardaki konumuna yönelik olumsuz durumların doğmasına yönelik çekincelerdir.

Türkiye'nin çekince koyduğu ve kapsanan vergi anlaşmalarına etkisi olmayacak olan maddeler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- ***Çifte Mukimlik (Madde 4)***

Gerçek olmayan kişilerin çifte mukimlik sorununa yönelik düzenlemeleri içermektedir.

- ***Çifte Vergilendirmenin Uygulanmasına Yönelik Yöntemler (Madde 5)***

Bu maddede taraf ülkelere çifte vergilendirmeyi önlemek adına üç farklı yöntem sunulmaktadır. Türkiye vergi anlaşmasının bir taraf ülke, diğer taraf ülkede vergilendirilebilen ve sözü geçen ilk ülke mukimince elde edilen gelirin o ülkede de vergilendirilmesini önlemek adına istisna içeren hükümlerinin yerine uygulanmasını öneren C yöntemini seçmiştir. Mevcut durumda aralarında Hollanda, Belçika ve Hindistan gibi ülkelerin de

olduğu 22 ülkeyi kapsayan vergi anlaşmasında yer alan hükümler, ÇTA’da bahsedilen istisna hükümleri yerine uygulanacaktır.

- ***Temettü Dağıtımına İlişkin Düzenlemeler (Madde 8)***

Türkiye’nin yürürlükteki çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarında düşük oranlı temettülerin elde tutma süresine yönelik bir düzenleme olmadığından, ÇTA’nın getirdiğı bu sınırlamaya çekince konmuştur.

- ***Üçüncü Ülkelerde Bulunan İşyerleri için Kötüye Kullanım Karşısı Kuralı (Madde 10)***

İşyerinin kazancına uygulanacak olan vergi oranı, işyerinin akit ülkenin ana merkezinde yer alması durumunda uygulanacak olan vergi oranının %60’ından daha düşükse düşük vergilendirmede tahmini menfaatlerin uygulanmamasını belirten maddeye Türkiye doğrudan çekince koymuştur.

- ***Vergi Anlaşmalarının Bir Tarafın Kendi Mukimlerini Vergilendirme Hakkını Sınırlandırma Amaçlı Uygulanması (Madde 11)***

İstisnai durumlar haricinde yapılan vergi anlaşmalarının bir tarafın kendi mukimine yönelik vergilendirmede sınırlama yapamayacağını düzenleyen maddeye Türkiye doğrudan çekince koymuştur.

- ***Sözleşmelerin Bölünmesi (Madde 14)***

Bir ülkede gerçekleşen proje ya da faaliyetin ne kadar süre sonra işyeri statüsü kazanacağına yönelik düzenlemeleri içeren maddeye Türkiye doğrudan çekince koymuştur.

- ***Karşı Düzeltmeler (Madde 17)***

Sözleşmeye taraf ülkeler arasındaki transfer fiyatlandırma uygulamalarının uyumlanmasına yönelik düzeltmeleri içeren maddeye Türkiye doğrudan çekince koymuştur. Mevcuttaki vergi anlaşmaları bu maddeden etkilenmeyecektir.

Türkiye'nin tam çekince koyduğu maddeler olmakla birlikte ÇTA'nın şeffaf kuruluşları, anlaşmaların kötüye kullanımını, kapsanan vergi anlaşmalarının asgari standardını, komisyonculuk düzenlemelerini ve karşılıklı anlaşma usullerini içeren maddelerinde de anlaşmaya taraf diğer ülkelerin ilgili maddelere çekince koyup koymayacaklarına ve durumun mevcuttaki vergi anlaşmalarını ne yönde etkileyeceğine göre pozisyon alacağını belirtmiştir (TBMM).

3.9.2.5. Diğer Uluslararası Düzenlemeler

OECD, küresel forum kapsamında talep üzerine veya otomatik yapılan bilgi değişimini, uluslararası standartlara uyum kapsamında denetimden geçirmektedir. İlk tur denetim, 2010-2016 yılları arasında ikinci tur denetim ise 2016-2021 yılları arasında yapılmıştır. Denetimler sonucunda elde edilen bulgular, ülkelerin şeffaflık standartlarını iyileştirmeleri açısından rapor olarak yayınlanmıştır.

OECD'ye göre Türkiye, bilgi değişimi noktasında uluslararası standartlara uyum ve veri paylaşımında aşağıdaki maddeleri sağladığından şeffaflık adına çaba gösteren ülkeler arasında yer almaktadır (OECD, 2022a, s.11).

- Bilgi değişimde standarda uyum açısından önemli ölçüde gelişmiştir.
- Küresel Forum'un bir üyesi olan Türkiye, vergi kaybının önlenmesi için ulusal alanda şeffaflık ve bilgi değişiminde var olan standardı yakalama konusunda isteklidir.
- Türkiye mevcut tabloda bilgi değişimini onaylayan pek çok anlaşmanın taraf ülkeleri arasındadır.
- Türkiye'de bilgi değişimi kapsamında banka hesap ve kimlik bilgilerini içeren veri paylaşımında kısıtlama yoktur.

Tablo 19: Türkiye'nin Bilgi Değişimi Standartlarına Uyum Durumu

Standart	Rapor 1	Rapor 2
Mülkiyet ve kimlik bilgileri	Uyumsuz	Büyük ölçüde uyumlu
Muhasebe bilgileri	Uyumlu	Uyumlu
Bankacılık bilgileri	Uyumlu	Büyük ölçüde uyumlu
Bilgi edinme	Kısmen uyumlu	Büyük ölçüde uyumlu
Hakların güvencesi	Uyumlu	Uyumlu
Otomatik bilgi değişimi	Büyük ölçüde uyumlu	Uyumlu
Otomatik bilgi değişimi ağı	Uyumlu	Uyumlu
Gizlilik	Uyumlu	Uyumlu
Yanıt kalitesi ve süreci	Kısmen uyumlu	Kısmen uyumlu
Genel Değerlendirme	Kısmen uyumlu	Büyük ölçüde uyumlu

Kaynak: OECD, (2022a: 11).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Sanayi Devrimleri ile üretim biçim ve süreçlerinde meydana gelen değişimler neticesinde sermaye birikiminin artması, sermayenin farklı yatırım amaçlarıyla hareket etmesine neden olmuştur. Ulaşım ve haberleşmede yaşanan olumlu gelişmeler, yeni pazarlardan haberdar olmayı sağlamış ve dünya ticaretinde küreselleşmenin de etkisiyle tek pazar anlayışı yerleşmiştir.

Artan sermaye hareketliliği dünya ticaretinde büyümeye yol açtığından başlarda serbestleşme savunulmuş ancak zamanla sermaye hareketlerinin kontrolünde ortaya çıkan yetersizlikler, sermayenin vergilendirilmesinde aksamalara yol açmıştır. Sermayenin vergilendirilmesinden önemli gelir elde eden hükümetler, sermaye hareketliliği üzerine takip edilebilirliği kolaylaştıran kontroller koyulması gerekliliğinde uzlaşmıştır.

Küreselleşmenin sermayenin vergilendirilmesi üzerinde ortaya çıkardığı etkiler dört maddede özetlenebilir. İlk olarak küreselleşme öncesinde her ülke kendine özgü vergi politikaları uygularken küreselleşme ile diğer ülkelerin vergi politikalarını daha bilinçli ve sistemli bir şekilde takip etmeye başlamışlardır. İkinci olarak, küreselleşme arttıkça ulusal vergi politikalarının tek başına etkinliğinin azaldığı görülmüştür. Üçüncü olarak, küreselleşme ile üretim faktörleri hareketliliğini artırmaktadır. Son olarak ise küreselleşme neticesinde artan liberalleşme, sermaye denetimini ve sermayenin vergiye tabi tutulmasını güçleştirmiştir.

Vergi cenneti ülkelerde yolsuzluk, vergi kaçırma ya da kara para aklama gibi yasalarla çelişen faaliyetlerin yoğun olarak gerçekleştirilmesi ve bu faaliyetlerden elde edilen kazançlar söz konusu ülkeleri cazip kılmaktadır. Bu nedenle sermaye sahipleri, yatırımlarını yerleşik oldukları ülkelerde değerlendirmek yerine çok daha avantajlı imkânlar sunan vergi cenneti ülkelere doğru yönlendirmişlerdir. Yaşanan bu durum, özellikle kısa vadeli sermaye hareketlerinin hız ve çeşitliliğini önemli ölçüde artırmıştır.

Haksız ve zararlı vergi rekabetine karşı OECD, çalışmalar ve yayınladığı raporlar ile 2013 yılında BEPS eylem projesini başlatarak vergi kayıpları ve vergi cennetlerine yönelik mücadeleyi başlatmıştır. Öncelikle çift taraflı bilgi değişim anlaşmaları üzerinde durulmuş ancak anlaşmanın sadece tarafları bağliyor oluşu, veri paylaşımında şeffaflığın artmasına yönelik beklentileri istenilen oranda karşılayamamıştır. Anlaşmaya taraf olmayan vergi cenneti ülkeler bugün bile vergiden kaçınmak isteyen sermaye sahipleri için oldukça çekici konumdadır. Bu durumda uluslararası alanda tüm ülkeleri bağliyan bir veri paylaşımı gerekliliği daha da ciddi şekilde ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın *çok taraflı anlaşma* başlığı altında da belirtildiği üzere, son yıllarda OECD ve G20 ülkelerinin öncülüğünde 100’den fazla ülkenin tarafı olduğu 3000’den fazla bilgi değişim anlaşması imzalanmış ve yapılan gözlemler sonucunda ülkelerin anlaşmalara uyum göstermeye istekli oldukları görülmüştür. Özellikle 90’lı yıllar itibariyle vergi gelirlerindeki kayıpları önlemeye yönelik başlatılan çalışmaların sonucu olarak finansal verilerin paylaşılması, bunun da resmiyet kazanması adına bilgi değişim anlaşmaları ile yapılacak olması hem mevcut hem de gelecekteki politikalarda anlaşmaların öneminin hayli fazla olacağını göstermektedir.

Diğer taraftan vergi kaçakçılığı sonucu vergi geliri kaybı yaşayan çok uluslu şirketlere sahip gelişmiş ülkelerin, ellerinde bulundurdukları mali verileri paylaşma noktasında ne derece şeffaf olacakları üzerinde endişelerin bulunduğunu söylemek gerekmektedir. Çünkü aynı çok uluslu şirketler bulundurdukları sermaye miktarları ve ticaret hacimleri ile faaliyette bulundukları ülkelerin finansal tablolarında artı değer yaratmaktadırlar.

Benzer bir örnekle çalışmanın içinde de belirtildiği üzere AB tarafından yayınlanan vergi cennetleri ülke listelerinin belirlenme kriterlerinin adil olmadığına yönelik görüşler vardır. Bu görüşler, Avrupa Konseyi'nin ilan ettiği listelerdeki güncellemelerin esasen hangi gerekçeyle dayandırılarak yapıldığının net olmadığına ve vergi sistemlerinde güçlü iyileştirmeler yapmayan ülkelerin nasıl kara ya da gri listeden çıkarıldığına dair soruları da içermektedir.

Her ne kadar yukarıda örnekleri verildiği üzere bilgi değişim anlaşmalarına yönelik eleştirel yaklaşımlar da olsa bu tarz yaklaşımların sayısı, anlaşmaların gerekliliğini ve önemini daha da artacağını savunan ekonomistlerin olumlu görüşleri yanında oldukça azdır. Bu noktada ülkelerin uluslararası alanda kabul edilen standardın etkinliğine yönelik itimatlarının devamlılığı için finansal kuruluşların çok daha derin sorgular içeren doğrulama yöntemleri kullanmaları gerekmekte olup, standardın kalitesinin artmasıyla anlaşmalara yönelik güven seviyesinin de aynı oranda artması beklenmektedir.

Bilgi değişim anlaşmalarının odak noktasının önümüzdeki yıllarda mevcut kullanım alanlarına ek olarak daha detaylı bir şekilde dijital vergilendirmeye yöneleceği çalışmanın üçüncü bölümünde de bahsedilen OECD (2023) raporunda ifade edilmiştir. Raporda BEPS kapsamında dijital ekonomiden kaynaklanan ve ilerleyen süreçte karşılaşılabilecek vergilendirme zorluklarının çözümü için Kapsayıcı Çerçevenin sunduğu iki sütunlu yapıdan yararlanılacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda iki sütunlu model kullanılarak dijital hizmet vergilerine uyumlanacak olan bilgi değişim anlaşmaları ile uluslararası alanda dijital ekonomide vergi standardı yakalanacak ve çifte vergilendirmenin önüne geçilmiş olacaktır.

Modelin birinci ayağı olan Sütun 1 uygulaması ile 125 milyar ABD dolarından fazla kâr üzerindeki vergileme hakkı her yıl pazar ülkelere yeniden aktarılacaktır. Sonuç

olarak, OECD'ye göre birinci ayak uygulamasıyla gelişmekte olan ülkelerin vergi gelirlerindeki ortaya çıkacak artışın, gelişmiş ekonomilerin vergi gelirlerindeki artıştan daha büyük olması beklenmektedir. Ki bu durum vergide adaletin ve küresel boyutta ekonomik rollerin dengeli seyretmesini sağlamak adına önemli bir gelişme olarak kendine yer bulacaktır. Sütün 1 modeli, uluslararası arenada vergilendirmede ve krn paylaşımında bir standardizasyon sağlamak adına önemli bir adım olmuştur.

2024 yılı G20 zirvesinde iki stnlu yapının bir diğer ayağı olan Sütün 2 kapsamında küresel asgari vergilendirme uygulamasının her geçen gün yeni bir yargı bölgesinde daha uygulanmaya başlandığı ve vergi tabanında yaşanacak olan bozulmaların önüne geçildiği ifade edilmiştir.

Ekonominin dijitalleşmesi, sürdürülebilir büyüme ve ekonomik kalkınma açısından oldukça önemli fırsatlar sunmaktadır ancak beraberinde devletler, şirketler ve tüketiciler için çeşitli yükümlülükler de getirmektedir. Bu noktada, dijital ekonominin vergilendirilmesinde, OECD gibi kurumların dinamik süreçlerine uyum sağlamada etkin ve adil bir vergileme uygulaması belirlendiğinden emin olunması önem arz etmektedir.

Vergi İdareleri Forumu 2023 yılı raporunda da dijital ekonomilerin takip edilebilmesi adına vergilendirmenin de dijitalleşmesine yönelik çalışmalar yapıldığı duyurulmuştur. Bu alışmalar Vergi Teknolojisi Girişimleri Envanteri (ITTI) ile takip edilecek olup envanter, ISORA yesi tüm vergi idarelerinin katkısıyla geliştirilecektir. Vergi mükellefleri dijital kimlik ile takip edilecek ve kişisel gelir vergisi, kurumlar vergisi ile katma değer vergisinin dijital vergilendirmeye uyumlaştırılması sağlanacaktır.

Ekonomik faaliyet ve süreçlerin çeşitlilik göstermesi, teknolojik gelişmelerle çok daha kısa sürede gerçekleştiğinden mevcuttaki vergi odaklı bilgi değişim anlaşmalarının daha pratik ve hızlı uygulanabilir olması gerekmektedir. Bu kapsamda OECD, BEPS

Eylem Projesinin 15.maddesini esas alarak geliştirdiği çok taraflı vergi anlaşmasını (TA) devreye sokmuştur.

TA ile ifte vergilendirmeyi nleme anlaşmalarına kıyasla tek bir müzakere ve imza süreci bulunduğundan daha hızlı aksiyon alınabilmesi amaçlanmaktadır. Değişikliklerin tüm imzacı taraflarla eş zamanlı ve uyumlu bir şekilde yapılması anlaşmanın başarı oranının yüksek olmasını sağlayacaktır.

Sanayi Devrimi 5.0 kapsamında yaşanması beklenen siber-teknolojik gelişmelerle verilerin elde edilmesinde, işlenmesinde, saklanmasında ve finansal işlemlerde sürdürülen anormal faaliyetlerin tespitinde yapay zekanın etkin kullanımı, bilgi değişim anlaşmalarının gelecekte çok daha kolay uygulanır ve teknoloji odaklı politikaları içereceğini söylemek mümkündür.

Tüm veriler değerlendirildiğinde, sermaye birikiminin ve hareketinin artmasıyla küreselleşmenin hız kazandığı ve sermaye sahiplerinin daha fazla kr elde edebilmek adına yatırımlarını vergi yükünün az olduğu bölgelere kaydardıkları görülmektedir. Vergilendirilebilecek sermayenin ülke sınırları dışına çıkması ve önemli bir gelir kaybına yol aması özellikle çok uluslu şirket sayısı fazla olan ülkeleri bu duruma bir çözüm bulmaya yöneltmiştir. Bu noktada ekonomik aktivitelere yer alan tüm ülkelerden şeffaf bilgi paylaşımını benimseyerek vergi kaçırma faaliyetlerini engelleme amacıyla gönüllü uyum ve gönüllü katılım beklenmektedir. OECD ve AB gibi uluslararası alanda etkinliği olan kurumların yayınladıkları kara ve gri listeler ile ülkeler, bilgi paylaşımı noktasında gönüllü uyuma yönlendirilmek istenmektedir.

Mal ve hizmet akımlarının git gide hızlandığı dünya ekonomisinde, bilgi değişiminde bir standardın yerleşmesi ile tüm ekonomik aktörlerin finansal verilerine ulaşılması hedeflenmektedir. Ortak standardın belirlenmesinde de hem vergi

uygulamalarında adillik ilkesi hem de ülkelerin gelişmişlik düzeyleri esas alınmaktadır. Standart her ne kadar özellikle gelişmiş ülkeleri analizlerine konu edinen OECD Model ile oluşturulmaya çalışılsa da BM'nin az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin haksız vergi rekabetinde artı bir konuma gelmelerine yönelik çalışmaları ile de desteklenerek daha kapsamlı bir hedef kitleye hitap etmelidir.

Yayınlanan ve tez çalışması içinde bahsedilen tüm uluslararası kuruluş raporları, bilgi paylaşımında sürecin öncelikle çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları sonrasında ise çok taraflı bilgi değişim anlaşmaları ile yürütüldüğünü göstermiştir. Her iki anlaşmanın da paylaşılması hedeflenen verileri, finansal hesap bilgileridir. Tez çalışmasının amaçlarından biri olan bilgi değişim anlaşmalarının gelecekte konumu değerlendirildiğinde özellikle vergi gelirleri ve ticaret hacimleri bakımından ülkelerin önemli aktörleri olan çok uluslu şirketlerin, anlaşmalar kapsamında finansal hesap bilgilerine ek olarak ithalat ve ihracat rakamları, ticaret hacimleri ve büyüme oranları gibi çok daha geniş içeriğe sahip verileri paylaşmalarının anlaşmaların başarı yüzdesinde önemli artışlara neden olacağı düşünülmektedir.

Tez çalışması göstermiştir ki; finansal verilerin paylaşım süreci, gelişen ve değişen ekonomik aktörlere göre şekillenen bilgi değişim anlaşmaları ile devam edecektir. Vergi kaçakçılığı ve kara para aklama faaliyetlerinde kripto varlıkların da devreye girmesiyle yaşanabilecek yeni sorunlara yönelik finansal işlemlerin takibinde teknolojik yöntemlerin kullanımının artmasıyla bilgi alışverişi ve kontrolünün çok daha hızlı yapılması gerekli olacaktır. Dijitalleşme sonucu dönüşen ekonomik sistemlerde de finansal bilgi paylaşımının yasal zeminini oluşturmak adına tüm bu gelişmelere uyumlanmış yeni ve çeşitli bilgi değişim anlaşmalarına ihtiyaç duyulacaktır.

KAYNAKÇA

- Acaravcı, A. (2000). “Uluslararası sermaye hareketleri ve Türkiye ekonomisi üzerine etkileri (1986-1998) ”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Adana, Eylül, Sayfa:1-140
- Adda, Jacques, (2007), Ekonominin Küreselleşmesi, Çev. Sevgi İnceci, 4. Baskı, İletişim Yayınları 818, İstanbul.
- Adıgüzel, M. (2013). Ekonomik küreselleşmenin Türkiye ekonomisine etkileri. Akademik bakış dergisi, 35, 1-20.
- Akdoğan, A. (2011). Kamu Maliyesi, 14. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Akgönül, Hüseyin, (2001); “Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Küreselleşme” K.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, cilt:2, sayı:2
- Akkaya, Şahin (1988), Adil Vergileme ve Optimal Vergileme Yaklaşımlarına Genel Bakış, İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 46, 341-354
- Aktan, C.C. (2002a). Globalleşme ve yoksulluk. Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 1-25.
<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/globalles-yoksulluk.pdf>
(Erişim tarihi: 18.02.2024).
- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y. (2004). Globalleşme ve Maliye Politikasında Değişim. Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar, 51.
- Aktuğ, M. ve Öz, E. (2021), Küresel Vergi Şeffaflığının Artırılmasında Uluslararası Bilgi Paylaşımının Rolü, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 17(1), 115-148.
- Aydemir, C., & Mehmet, K.A.Y.A. (2007). Küreselleşme kavramı ve ekonomik yönü. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(20), 260-282.

- Aydın, M. K. (2003). Kapitalizm ve kriz. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (6), 1-10.
- Aytekin G. K. (2018), “Uluslararası Sermaye Hareketleri Kapsamında Sıcak Para Akımlarının Ekonomik Etkileri ve Spekülasyon”, *International Journal of Humanities and Education*, sayfa:191-214.
- Arıkan, Zeynep ve H. Ahmet Akdeniz, “Küreselleşen Dünyada Vergi Cennetlerinin Ekonomik Analizleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, Say:
- Armağan, R. & İçmen, M. (2012). “Vergi Rekabeti ve Türkiye’ye Yansıması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:02, 2012, ss. 145-172.
- Arslan, S., & Çiçek, M. (2017). Yabancı Portföy Yatırımları İle Döviz Kuru İlişkisi: Türkiye’de Yabancı Sermayenin Vergilendirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*(Icmeb Özel Sayı), 292-299. doi:10.17130/ijmeh.2017ICMEB1735453
- Atabey, T. (2014). “Gelir Vergisi Rehberi”, *Vergi Sorunları Dergisi*, 306.
- Balcı, S.H. (2010), “Vergi Alanında Uluslararası Bilgi Değişimi”, *Vergi Dünyası Dergisi*, 347, 34-43.
- Balkanlı, A. Osman, (2002); ”Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine”, *Uludağ Üniversitesi, İ. İ. B. F. Dergisi*, Cilt:XXI, sayı:1.
- Başaran Yavaşlar, F. (2015). Türk vergi hukukunda uluslararası bilgi değişimine izin veren hukuki kaynakların tespiti ve değerlendirilmesi. *Vergi Dünyası*, 401(25), 25-37.
- Beer, S., Coelho, M., ve Leduc, S. (2019). Hidden Treasures: The Impact of Automatic Exchange of Information on Cross-Border Tax Evasion. *Proceedings. Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association*, 112, 1–28.

- Berk, F. (2010). Küreselleşme dünyayı sömürgeleştirme süreci. İstanbul: Vesta Yayınları.
- Berktaş, S., & Oraklıbel, R. D. (2021). Sanayi Devrimi İle Gelen Değişim: İş Bölümü Ve Yabancılaşma. *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(6), 112-121.
- Berksoy, Taner (1995). “Türkiye Ekonomisinde Değişim ve Kriz: 24 Ocak 1980’den 5 Nisan 1994’e” [’93-’94 Petrol-iş Yıllığı] içinde: 596-622.
- Biasco, S. (2016). The damages of fiscal competition in Europe and alternatives to anarchy. In F. Boccia & R. Leonardi (Eds.), *The challenge of the digital economy: Markets, taxation and appropriate economic models* (pp. 17–38). Cham: Palgrave Macmillan.
- Biçer R., Erginay M. (OECD Matrahın Aşındırılması Ve Kârın Aktarılması Eylem Planı Ve Türkiye’ye Etkileri) *Vergi Sorunları Dergisi* yıl 2015 sayı 326
- Bilgin S. ve Yılmaz, A (2019). Vergi Güvenliği Açısından Otomatik Bilgi Değişimi, *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 13. *UA KAYSEM bildirileri Özel Sayısı*.
- Bilici, N. (2013), *Avrupa Birliği ve Türkiye: Mali Yardımlar, Vergilendirme, Seçkin Yayıncılık*, Ankara.
- Birdsall, Nancy (2006) , “The World is not Flat: Inequality and Injustice in our Global Economy,” *UNU World Institute for Development Economic Research (UNU – WIDER) WIDER Annual Lecture 9*.
- Bişgin, A. (2012). *Uluslararası Alanda Vergi İdareleri Arasında Bilgi Değişimi: Türkiye'nin Taraf Olduğu Anlaşmalar Açısından Konunun Değerlendirilmesi*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Maliye Anabilim Dalı. Eskişehir: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bozkurt, Veysel, (2000), “Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, (Der. Veysel Bozkurt, *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*”, Alfa Yayınları, Bursa).
- Budak, Tamer, *Türk Vergi Hukukunda Anayasal Ölçüt: Mali Güç*, İstanbul: Oniki Levha, 2010. (Anılış: Mali Güç)

- Bunn, D., Asen, E., & Enache, C. (2020). Digital taxation around the world. Tax Foundation. Retrieved from <https://files.taxfoundation.org/20200527192056/Digital-Taxation-Around-the-World.pdf>
- Campbell, J.Y., Kenneth A.F., (1994), “International Experiences with Securities Transactions Taxes in The Internationalization of Equity Markets”, Jeffrey Frankel ed., Chicago: University of Chicago Press for NBER, pp.pp.277-308
- Castles, S. (2000). Development, social transformation and globalisation. Centre for Asia-Pacific Social Transformation Studies, University of Wollongong Paper, Australia, 1-18.
- Çağan, N. (1982). Vergilendirme Yetkisi, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul 1982.
- Çamurcu, Z. N. (2017). Vergi Cennetleri İle Mücadele Aracı Olarak Şeffaflık:“OECD BEPS 5 Numaralı Eylem Planı (2015 Nihai Raporu) Temelinde Bir Çalışma”. *International Journal of Public Finance*, 2(2), 226-244.
- Çeken, Hüseyin, Ökten, Şevket, Ateşoğlu, Levent, (2008), “Eşitsizliği Değerlendiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 9, Sayı 2, ss.79-95
- Coleman, D. C., (1956), Industrial growth and industrial revolutions, *Economica*, Cilt: 23, Sayı: 89, sayfa:1-22.
- Çubuk, S. D. (2018). *Türkiyede finansal durum endeksi oluşturulması ve uluslararası sermaye hareketliliği ilişkisi: Simetrik ve asimetrik nedensellik analizi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Credit Suisse Research Institute, (2019), “Global Wealth Databook 2019”, pp.1-179: <https://web.archive.org/web/20191023104250/https://www.credit-suisse.com/media/assets/corporate/docs/about-us/research/publications/global-wealth-databook-2019.pdf>
- Davidson, P., (2000) “Capital Movements, Tobin Tax and Permanent Fire Prevention: A Response to De Angelis”, *Journal of Post Keynesian Economics*, 22:2,pp.pp.1-20

- Davutoğlu, N. A., & Akgül, B. (2019). Dördüncü Sanayi Devrimi'nin (SANAYİ 4.0) Oluşum Sürecinde Üretim Faktörlerinin Yapısındaki Değişim ve Olası Yeni Üretim Faktörleri. *International Journal Of Social Humanities Sciences Research*, 6(42), 2543-2558.
- Demir, K.A., Döven, G. & Sezen, B. (2019). Industry 5.0 and Human-Robot Co-working. *Procedia Computer Science*, 158: 688-695.
- Demir, M., & Sever, E. (2009). Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Sermaye Hareketliliğinde Devletin Rolü: Türkiye Üzerine Bir İnceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 214-239.
- Devlet Plânlama Teşkilâtı (DPT) (1995a). Dünyada küreselleşme ve bölgesel entegrasyonlar (AT, NAFTA, PASİFİK) ve Türkiye (AT, EFTA, KEİ, Türk Cumhuriyetleri, EKİT (ECO), İslam Ülkeleri) ilişkileri özel ihtisas komisyonu: Dünya'da küreselleşme ve bölgesel bütünleşmeler. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Alt Komisyon Raporu, Yayın No: DPT: 2375-ÖİK: 440, Ankara.
- Doğan, A., & Kabayel, M. (2016). Küresel Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri Üzerine Değerlendirmeler. *Liberal Düşünce Dergisi*, (81), 75-98.
- Dombrowski, U. & Wagner, T. (2014). Mental Strain as Field of Action in the 4th Industria Irevolution. *Procedia CIRP*, 17, 100-105.
- Duman, P., (2018) “Yolsuzluğun Gelir Eşitsizliği ve İşsizlik Üzerinde Etkileri: Dixit-Stiglitz Modeli Yaklaşımı”, Yüksek Lisans Tezi – Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, sayfa:1-57
- Durmuş, M. (2013). Vergilemede Adalet Nasıl?. ECA European Court of Audit (2019). Exchange of Tax Information in the EU. Erişim Adresi https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/ap19_14/ap_tax_information.pdf
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö. ve Gümüş, E. (2011). Kamu maliyesi. Bursa: Ekin Yayınevi.

- Edizdoğan, N., & Kızılar, N. (2011). Vergi ve Vergi Politikası Üzerine İncelemeler. ss. 1-38), Vergi Cennetleri. Ege Bölgesi Sanayi Odası, EBSO. (2015). “Sanayi 4.0 Uyum Sağlayamayan Kaybedecek”, Ege Bölgesi Sanayi Odası Dergisi, Ekim 2015.
- Eğilmez, M. (2016). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye. *Kendime Yazılar*: <http://www.mahfiyegilmez.com/2016/08/dogrudan-yabanc-sermaye-yatrlarve.Htm>
- Elçin, A.B.(2012).Küreselleşmenin tarihçesi. Ankara. <http://www.meritymm.com/wpcontent/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf> (Erişim tarihi: 17.02.2024).
- Ejder, H. L., & Çaşkurlu, E. (2022). Vergilemede Fonksiyon (Amaç) Analizi: Türkiye için 1975–2017 Dönem Değerlendirmesi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(1), 123-140.
- Esgin, A. (2001). Ulus-devlet ve küreselleşmeye ilişkin bazı tartışmalar. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25 (2), 185-192.
- European Council, (2021), Web-sitesi: AB'nin vergi amaçlı işbirliği yapmayan yargı bölgeleri listesi “EU list of non-cooperative jurisdictions for tax purposes”: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-list-of-non-cooperative-jurisdictions/>
- European Council, (2024) <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-list-of-non-cooperative-jurisdictions/#countries>
- EUTAX, (2024) www.taxobservatory.eu <https://www.taxobservatory.eu/publication/global-tax-evasion-report-2024/> (çevrimiçi) Erişim tarihi: 13.05.2024
- Ferhatoğlu, E. (2006). “Uluslararası Vergi Rekabeti ve Sürükleyici Güçleri”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 7, Sayı:01, 2006, s. 79-96.
- Freedman, J. (2004). Defining Taxpayer Responsibility: In Support of A General Anti Avoidance Principle. British Tax Review, (4), 332–357.

- Galbraith, J.K. (1980). Kuşku Çağı (N. Himmetoğlu ve R. Aşçıoğlu, Çev.) Alın Kitaplar.
- Gravelle, J. G. (2009). Tax Havens: International Tax Avoidance and Evasion. *National Tax Journal*, 62(4), 727–753.
- Gedikli, B. (2018). Vergilendirmede otomatik bilgi değişimi üzerine OECD ve ABD çalışmaları (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Genç, S. Y., & Çağlayan, T. (2017). İktisadi Düşüncede Değerin Kaynağı Sorunsalı. *Çalışma ve Toplum*, 2(53), 667-680.
- Gençoğlu, A. Y. (2020). Kapitalizme Teorik Yaklaşımlar: Kapitalist Ekonomik Sistemin Temel Nitelikleri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (14), 237-256.
- Giddens, Anthony, (2000), *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Çev. Osman Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Gezgin, S. (2005). Küreselleşmenin medya ve toplum üzerindeki etkileri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, (21), 9-12
- GİB. (2018) Türkiye'nin Sonuçlandırdığı Bilgi Değişimi Anlaşmaları Listesi <https://www.gib.gov.tr/bilgi-degisimi-ve-idari-yardimlasma-anlasmalari> (çevrimiçi) Erişim tarihi: 13.12.2023
- GİB Otomatik Bilgi Değişim Anlaşmaları https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/haberler/FATCA/FATCA_Turkce.pdf (çevrimiçi) Erişim tarihi: 13.12.2023
- GİB. (2019a). *FATCA Anlaşmasıyla İlgili Sıkça Sorulan Sorular*. 18.03.2024 tarihinde
- Gelir İdaresi Başkanlığı: https://www.gib.gov.tr/uluslararası_mevzuat/fatcasorular adresinden alındı
- Giray, F. (2004). “Vergi Rekabeti ve Serbest Bölgeler”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 272, Nisan 2004.
- Giray, F., (2005), “Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 2005-Sayı:9, Sayfa: 93-122.

- Gök, M., Biyan, Ö., Akar, S. (2013). Vergilemede Adalet İlkesinin Anayasal Temelleri ve Uygulamaya Yansımaları: Seçilmiş OECD Ülkeleri Açısından Karşılaştırılmalı Bir Analiz. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 34(1), 269-292.
- Gölçek, A. G. (2023). Dijital ekonomide vergi planlaması: Vergilemede zorluklar ve fırsatlar. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 543-573.
- Gözler, K. (2009), İdare Hukuku, 2.Baskı, 2.Cilt, Bursa, Ekin Yayınevi.
- Gueydi, S., & Abdellatif, M. M. (2019). The Transformation of Tax Administration Functions in the Automatic Exchange of Information Era - A Developing Country's Perspective. *eJournal of Tax Research*, 16(3), s. 780-800.
- Günaydın, İ. ve Benk, S. (2004). Globalleşme Sonucu Oluşan Vergi Kayıp ve Kaçaklarını Önlemede Uluslararası İşbirliğinin Önemi, *19.Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 10-14 Mayıs 2004*. s.381-420.
- Güven, E. & Aydın, U. (2007) . Bireysel İş Hukuku, Nisan Kitabevi, Eskişehir, 2007.
- Güvenç, N., (1998);“Küreselleşme ve Türkiye”, BDS Yayınları, İstanbul.
- Haaga, H. (2019). The influence of ICT on the accommodation industry in the upcoming industry 5.0. Yayımlanmamış Master Tezi.
- Hablemitoğlu, Şengül, (2004); ”Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere”, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Ankara.
- Hansen, E. D. (2005). European Economic History: From Mercantilism To Maastricht And Beyond. Denmark: Copenhagen Business School Press.
- Harari, M. ve diğerleri, “Aggressive tax planning and corporate social responsibility in Israel, Accountancy”. *Business and the Public Interest*. 2013. s.3.
- Harm, O. (2013), “International Tax Transparency: Past, Present and Future,<http://www.internationaltaxreview.com>, (15.03.2017).
- Holmes, Mark J. ve Otero, Jesus. (2014). “Re-Examining the Feldstein-Horioka and Sachs’ View of

- Işık, A. (2014). Kamu maliyesi: ekonomik ve mali terimler sözlüğü ilaveli. Ekin Yayınevi.
- IMF. (2018). Measuring the Digital Economy. International Monetary Fund (IMF), Policy Papers, April 5, Washington: IMF. Retrieved from <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2018/04/03/022818-measuringthe-digital-economy>
- IMF, (2000), “Anti-Money Laundering – Financial Sector Assessment Program”, <https://www.imf.org/external/np/leg/amlcft/eng/aml1.htm>, sayfa:1-10
- International Monetary Fund (IMF) (2024). World economic outlook: Update, January 2024, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2024/01/30/world-economic-outlook-update-january-2024> (çevrimiçi) Erişim tarihi:18.02.2024
- İnan, M. (2010). Türkiye’de Kazanç Vergisinden Gelir ve Kurumlar Vergisine Geçiş Süreci:1946–1960 Dönemi. Maliye Dergisi, Ocak- Haziran, 349-364.
- İnandım, Ş. (2005). Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri İle Reel Döviz Kuru Etkileşimi: Türkiye Örneği. <http://www.tcmb.gov.tr/> (çevrimiçi) Erişim tarihi: 19.03.2019
- Jacoby, Wade, Meunier, Sophie, (2010), “Europe And The Management Of Globalization”, Journal of European Public Policy, Vol. 17, Issue 3, pp.pp.229-317.
- Jamilov, Rustam. (2013). “Capital Mobility in the Caucasus”, Economic Systems, 37, 155-170.
- Jude, J. (2019). Will Corruption in Argentina Prevent the Protection of Personal Tax Information It Engages under Its FATCA and CRS Commitments. *University of Miami Inter-American Law Review*, 50(1), 123-164.
- Kahriman, H. ve Tepekule, U. (2014). Uluslararası Vergilemede Yeni Bir Otomatik Bilgi Değişim Uygulaması Olarak FATCA, (ed.) içinde: *Prof. Dr. Naci Birol MUTER’e Armağan* (s. 85-106). Manisa: CBÜ Rektörlük Basımevi.

- Karacan, R., Cengiz, V. (2015), “Gelişmekte Olan Ükelere Yönelik Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Sonuçları”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 2015-Haziran Sayısı, sayfa:1-18
- Karacor, Zeynep, (2002);“Küreselleşme Süreci ve İstikrar Arayışındaki Türkiye Ekonomisi”, [(Der. M. Ali Çukurçayır, Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim ve Ekonomi, Çizgi Kitabevi.
- Karagül, M. (2014). Kalkınma sürecinde üretim faktörlerinin yeniden tanımlanması. *Leges Ekonomik ve Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-11.
- Karakurt, K., & Akdemir, T. (2010). İkili gelir vergisi sisteminin adalet ve etkinlik ilkeleri açısından değerlendirilmesi (Adalet tartışmalarının gölgesinde ikili gelir vergisi). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 129-154.
- Karataş, H. & Söylemez, A.O. (2005), “Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri”, *Türkiye İş Bankası Raporu Eylül 2005*, Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü.
- Kargı, N., & Karayılmazlar, E. (2009). Küreselleşmenin vergi politikaları üzerindeki etkinsizlik etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 21-37.
- Karluk, R.,(1996); “Uluslararası Ekonomi, Teori ve Politikalar” Beta Yayınevi, İstanbul.
- Karluk, R. S. (2014). “Türkiye Ekonomisi”, 13. Baskı, İstanbul, Beta Yayınevi, , Sayfa:1-.792 s:100
- Kaymakçı, O. (2007), *Küreselleşme Üzerine Notlar*, Nobel Yayın Dağıtım, Şubat, İstanbul
- Kazgan, G. (2006) *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Keen, M., & Ligthart, J. E. (2004). *Information Sharing and International Taxation*. Tilburg University.
- Kennedy, Paul, (1995), *Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken*, Çev. Fikret Üçkan, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Keyman, E.F. (2013). Küreselleşme ve uluslararası ilişkiler. E.F. Keyman ve B.Y. Dural (Eds.), Uluslararası ilişkilere giriş içinde (s. 24-53). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları
- Khan, M. Fahim, (1990). “Factors of Production and Factor Markets in Islamic Framework”, JKAU: Islamic Econ., Vol. 2.
- Kibritçioğlu, A. ve Ninjat, U. (2006), Uluslararası Sermaye Hareketliliğinin Derecesi ve Feldstein-Horioka Bilmecesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Yüksek Lisans Programı Seminer Çalışması.
- Kim, C. VE Zhang, L. “Corporate political connections and tax aggressiveness”. Contemporary Accounting Research. 33(1). 2016. s. 79-107.
- Kılıçaslan, Harun, “Avrupa Birliği’nde Vergi Rekabeti ve Türkiye”, İstanbul, İktisadi Araştırmalar Vakfı, Aralık 2005
- Koçak, R., (2020), “Beşinci Sanayi Devrimi: Toplum 5.0 ve Yapay Zekâ Kültürü”, Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, S.5, s.1-17.
- Kudrle, R. (2016). “Tax Havens and the Transparency Wave of International Tax Legalization”, University of Pennsylvania Journal of International Law, Vol. 19 (4), ss. 1153-1182.
- Küçükcalay, A. (1997). Endüstri devrimi ve ekonomik sonuçlarının analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2).
- KPMG (2021) Küresel Asgari Kurumlar Vergisi ve Dijital Ekonominin Vergilendirmesinde Son Gelişmeler. Erişim adresi: <https://kpmgvergi.com/blog/kuresel-asgari-kurumlar-vergisi-ve-dijital-ekonominin-vergilendirmesinde-son-gelismeler/1197>
- Landscheidt, S. & Kans, M. (2016). Automation Practices in Wood Product Industries: Lessons learned, current Practices and Future Perspectives. In The 7th Swedish Production Symposium SPS, 25-27 October, 2016, Lund, Sweden. Lund University.

- Langenmayr, D. ve Zyska, L. (2020). Escaping the Exchange of Information: Tax Evasion via Citizenship-by-Investment. *Proceedings. Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association*, 113, 1–34.
- Liebman, H.& Heyvaert, W.& Oyen, W. (2016) , “Countering Harmful Tax Practices: BEPS Action 5 and EU Initiatives – Past Progress, Current Status and Prospects”, https://www.ibfd.org/sites/ibfd.org/files/content/pdf/et_2016_2-3_e2_2.pdf, (02.02.2017).
- Marx, K. (1867/2004), *Kapital I* (Çeviri: Alaattin Bilgi), Ankara: Sol.
- Mankiw, N. Weinzierl, G. M. ve Yagan, D. (2009). “Optimal Taxation in Theory and Practice”, Harvard Business School Working Papers, hbs: 09-140.
- Meek, R. L. (2004), *The Economics of Physiocracy*. Londra: Routledge.
- Mosco, V. (2009). *The Political Economy of Communication*, Second Edition, by SAGE Publications Ltd, 2009.
- Mutlu, A. Arslan, A. ve Kartalcı, K.(2014). “Gelir Vergisi Açısından Türkiye ve Belçika’nın Karşılaştırılması”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(2), 56-73.
- Nadaroğlu, H. *Kamu Maliyesi Teorisi*, Beta Yayınevi, İstanbul 1992.
- Nadaroğlu, H. (1998). *Kamu maliyesi teorisi*. İstanbul: Beta Basım.
- Nurkse, R. (1952). Growth In Underdeveloped Country: Some International Aspect Of The Problem Of Economic Development, *The American Economic Review*, Vol:42, No:2, pp:571–583.
- O’Connor, J., (1987), “The Meaning of Crisis: A Theoretical Introduction”, Blackwell Publishers-Oxford, pp.10-190
- OECD (1963). A draft double taxation convention on income and capital. Erişim Tarihi: 17.03.2024, https://www.oecd-ilibrary.org/taxation/draft-double-taxationconvention-on-income-and-capital_9789264073241-en

OECD, Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue, OECD Publishing, 1998.
Retrieved October 20, 2015, from
<http://www.oecd.org/tax/transparency/44430243.pdf>

OECD. (2000). Improving Access to Bank Information for Tax Purposes. Paris, France:
Organisation for Economic Co-Operation and Development.

OECD. (2002). *The 2002 Model Agreement on Exchange of Information on Tax Matters and its Commentary*.

OECD. (2003). *Articles of the Model Convention With Respect to Taxes on Income and on Capital*

OECD (2006). Manual on the Implementation of Exchange of Information Provisions for Tax Purposes (Module on General and Legal Aspects of Exchange of Information). Erişim Adresi <https://www.oecd.org/ctp/exchange-of-tax-information/36647823.pdf>

OECD. (2006a). Module 1 On Exchange Of Information On Request. Manual On The Implementation Of Exchange Of Information Provisions For Tax Purposes. içinde OECD.

OECD, “Articles of the Model Convention with Respect to Taxes on Income and Capital”, 2008, s. 17.

OECD. (2010a). Promoting Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes, OECD Publishing

OECD (2010d), Tax Co-operation 2010- Towards Level Playing Field.

OECD (2011). Corporate loss utilisation through aggressive tax planning. OECD Publishing. (https://www.uscib.org/docs/Corporate_Loss_Utilisation_through_Aggressive_Tax_Planning.pdf).

OECD. (2012). Module 3 on Automatic (Or Routine) Exchange of Information. Manual on the Implementation of Exchange of Information Provisions for Tax Purposes. içinde OECD.

- OECD (2012a). Update to the article 26 of the OECD model tax convention and its commentary. [https://www.oecd.org/ctp/exchangeoftaxinformation/120718_Article%20 26-ENG_no%20cover%20\(2\).pdf](https://www.oecd.org/ctp/exchangeoftaxinformation/120718_Article%2026-ENG_no%20cover%20(2).pdf) (çevrimiçi)
Erişim Tarihi:17.03.2024,
- OECD. (2012). The digital economy. OECD Directorate for Financial and Enterprise Affairs Competition Committee, DAF/COMP (2012)22. Retrieved from <https://www.oecd.org/daf/competition/The-Digital-Economy-2012.pdf>
- OECD. (2013b). Better Policies for Better Lives, Background Information Brief, *Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes*, by OECD.
- OECD, (2015), Otomatik Bilgi Alışverişi Sözleşmeleri Kapsamı, Standartlar ve Dahil Olan Ülkeler: “Automatic Exchange of Information”
<https://www.oecd.org/tax/automaticexchange.htm>, s.1-170
- OECD. (2017). *Standard for Automatic Exchange of Financial Account Information in Tax Matters*. Paris: OECD Publishing.
- OECD, (2018), CRS Vergi Konularında Finansal Hesaplar Bilgielrinin Otomatik Paylaşımı Sistemi - Uygulama Kitapçığı: “*Standard for Automatic Exchange of Financial Account Information in Tax Matters: Implementation Handbook*”,
<https://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/implementation-handbook-standard-for-automatic-exchange-of-financial-information-in-tax-matters.pdf>
- OECD, (2022). Peer Review of the Automatic Exchange of Financial Account Information 2022. OECD Publishing: Paris.
- OECD (2022a). Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes: Türkiye 2022 (Second Round). https://www.oecd-ilibrary.org/taxation/global-forum-on-transparency-and-exchange-of-information-for-tax-purposesturkiye-2022-second-round_b2af0142-en

- OECD, (2023). *Convention on Mutual Administrative Assistance in Tax Matters*
<https://oe.cd/maac> (çevrimiçi) Erişim tarihi:13.12.2023
- OECD, (2023). Forum on Tax Administration <https://www.oecd.org/tax/forum-on-tax-administration/about/> (çevrimiçi) Erişim tarihi: 13.12.2023
- OECD et al. (2023). *Inventory of Tax Technology Initiatives* tarihinde
<https://www.oecd.org/tax/forum-on-tax-administration/tax-technology-tools-and-digital-solutions/> (çevrimiçi) Erişim tarihi: 22.05.2023
- OECD. (2023a). Tax Revenue. Retrieved March 06, 2023, from
<https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.htm>
- OECD, (2024a). 31.03.2024 tarihinde <https://www.oecd.org/tax/oecd-secretary-general-tax-report-g20-finance-ministers-brazil-february-2024.pdf>
- OECD, (2024). <https://www.oecd.org/tax/transparency/who-we-are/members/>
(çevrimiçi) Erişim tarihi: 17.03.2024
- OECD, (2024c). <https://www.oecd.org/tax/beps/multilateral-instrument-BEPS-tax-treaty-information-brochure.pdf> (çevrimiçi) Erişim tarihi: 01.04.2024
- Oxfam (2000). Tax Havens: Releasing the Hidden Billions for Poverty Eradication,
Oxfam GB Policy Paper, 29 January, Retrived from, <http://www.policypractice.oxfam.org.uk,2000>
- OECD. (2019d). *What is BEPS?* <http://www.oecd.org/tax/beps/about/> (çevrimiçi) erişim tarihi: 17.03.2024
- OECD (2021), “Forum on Tax Administration”, <https://www.oecd.org/tax/forum-on-tax-administration/> (çevrimiçi) Erişim tarihi: 13.12.2023
- Oktayer, A. (2009). Türkiye’de Finansal Serbestleşme ve Derinleşme Süreci Üzerine Nitel Bir İnceleme. Akademik İncelemeler, 4, 73-100.
- Oğul, Zengingönül, (2005); ”Nedir Bu Küresellesme? Kaçabilir miyiz? Kullanabilir miyiz?”, Siyasal DergisiYıl:1.Sayı:1

- Ozansoy, A. (2010). “Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisinin Entegrasyonu”, Mali Çözüm, 97, 133-166
- Öncel, M., Kumrulu, A., Çağan, N., & Göker, C. (2014). Vergi hukuku, 23. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Öner, C. (2008). Uluslararası Alanda Vergi İdareleri Arası Bilgi Değişimi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Kamu Hukuku Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Öz, E., & Yaraşır, S. “Global bir Kavram: Vergi Rekabeti”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Seri:52, 2009, ss.1-39.
- Öz, N.S. Uluslararası Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri, Yayın No:21, Mart, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2005.
- Özdemir, B. (2020). Uluslararası vergilendirmede bilgi değişimi ve Avrupa Birliği örneği (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Özen, O. (1993). “Merkez Bankası Bağımsızlığının Ekonomi Politikasının Sonuçlarına Etkisi”, Maliye Dergisi, Sayı-111, sayfa:44-50.
- Özer, M. L. (2006). Vergilendirmede Global Eğilimler ve Uluslararası Vergi Anlaşmaları. Maliye Anabilim Dalı. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, L. (2009). “Vergilemede Global Eğilimler”, Baskı No:01, Mart-2009, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Özyıldız, H. R. (2017). Kronik: Türkiye'nin Sıcak Para Macerası. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 72(4), 1271-1293.
- Palan, R., Murphy, R. & Chavagneux, C. (2010). Tax havens: How globalization really works. London: Cornell University Press.
- Pehlivan, O. (1994). Kamu maliyesine giriş. Yıldızlar Yayıncılık

- Pehlivan, O. ve Öz, E. (2011). Uluslararası Vergilendirme. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Peuker, H. (2012). Mercantilism (pp. 93-121). (Ed. Jürgen Georg Backhaus), Handbook Of The History Of Economic Thought: Insights On The Founders Of Modern Economics. USA: Springer.
- Peran, T., & Gümüş, İ. (2017). Sosyal Politika Açısından Vergi Adaleti: Kuramsal Bir Tartışma. Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(5), 184-191.
- Pereira, A. C. ve Romero, F. (2017). A review of the meanings and the implications of the Industry 4.0 concept. *Procedia Manufacturing*, 13, 1206-1214
- Piketty, T., (2014), Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital (Türkçe Çeviri, Çeviren: Hande Koçak Cimitoğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, pp.1-768
- Prakash Loungani and Assaf Razin, “How Beneficial is Foreign Direct Investment for Developing Countries?”, Finance and Development, Vol. 38, No:2, June 2001, pp.4-6.
- Ring, D. M. (2013). Exchange of Information. A. Trepelkov, H. Tonino, & D. Halka (Dü) içinde, United Nations Handbook on Selected Issues in Administration of Double Tax Treaties for Developing Countries. United Nations.
- Rodrik, Dani (1998), “Has Globalization Gone Too Far?”, Challenge Journal, Vol. 41, No. 2, pp.81-94
- Sandrone, V. (2005). Frederick W. Taylor: Master of scientific management.
- Sarılı, M. A. (2016). Türk Vergi Sistemi. Hermes Tanıtım Ofset Baskı Hizmetleri, Ankara.
- Savaş, V. F. İktisadın Tarihi, Liberal Düşünce Topluluğu, Avcıol Matbaacılık, İstanbul, 1997.
- Sharman, J. C. (2009). Privacy as roguery: Personal financial information in an age of transparency. *Public Administration*, 87(4), 717-731.

- Seyrek, İsmail, (2002); “Küreselleşme Sürecinde İktisat Politikaları ve Yakınsama Tezi”, Gazi Üniversitesi, İ. İ. B. F. Dergisi, cilt:4, sayı:2.
- Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası mali krizler, IMF politikaları, az gelişmiş ülkeler, Türkiye ve dönüşüm ekonomileri. Doğu Üniversitesi Dergisi, 4(2), 141-156.
- Singh, Tarlok. (2013). “International Mobility of Capital in the OECD Countries: A Robust Evidence from Panel Data Estimators”, Applied Economic Letters, 20, 692-696.
- Slemrod, Joel B.(1995); “Free Trade Taxation and Protectionist Taxation”, International Tax and Public Finance, Vol: 2, Number : 3, November
- Slemrod, Joel (2005). “Does The United States Tax Capital Income?”, Taxing Capital Income Conference, Tax Policy Center, The American Tax Policy Institute, and Tax Analysts, Brookings Institution.
- Smith, A.(1776/2006), Milletlerin Zenginliği (Çeviri: Haldun Derin), İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Soydan, B. (1995), Uluslararası Vergi Anlaşmaları. Beta Yayınları, İstanbul.
- Söylemez, A., & Demirci, S. (2013). Uluslararası Sermaye Akımlarının Kontrolü Ve Avrupa Birliği’nin Konuya Yaklaşımı Hakkında Bir İnceleme. *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 85-109.
- Susam, N. (2019), Kamu Maliyesi, İstanbul, Beta Basım Yayım A.Ş., 3. Baskı.
- Statista. (2023). eCommerce report 2023. Statista Digital Market Outlook. Retrieved from <https://www.statista.com/study/42335/e-commerce-report/>
- Stewart, M. (2018). Transparency, tax, and human rights. Melbourne Legal Studies Research Paper Series. No: 774.
- Stiglitz, Joseph E., (1982), "Self-selection and Pareto Efficient Taxation", Journal of Public Economics Vol.17, pp.213-240

- Şakar, M. (2003). İş Hukuku Uygulaması, 5. Baskı, İstanbul.
- Şaşmaz, M. Ü., & Yayla, Y. E. (2019). Vergilerin Makroekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Literatür İncelemesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 317-328.
- Şen, H., & Sağbaş, İ. (2020). Vergi teorisi ve politikası. Barış Arıkan yayınları
- Sener, O. (2007). Teori ve uygulamalarda kamu ekonomisi. İstanbul: Beta Basım.
- Şişman, G. (2009). Demokratik ülkelerin anayasalarında yasallık, mali güce göre vergilendirme ve eşitlik ilkelerinin vergi hukuku açısından değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(2), 31-48.
- Tax Justice Network, (2023), “State of TaxJustice 2023 - Report”: <https://taxjustice.net/,pp.pp.1-78>
- Tanzi, V. (2000). Globalization, technological developments, and the work of fiscal termities. IMF Working Paper, No: WP/00/81
- Teather, Richard; “Harmful Tax Competition”, Institute of Economic Affairs, Vol: 22, 2002
- Ticaret Bakanlığı. (2023). Elektronik ticaret bilgi sistemi (ETBİS) 2022 yılı verileri. T. C. Ticaret Bakanlığı, e-ticaret Bilgi Platformu. Erişim Adresi: <https://www.eticaret.gov.tr/haberler/10091/detay>
- Tobin, J., (1958), “Liquidity Preference as Behavior Towards Money”, The Review of Economic Studies, Vol. 25, No:2, pp. 65-86
- Tobin, J., (1978), “A Proposal for International Monetary Reform,” Eastern Economic Journal, Vol. 4 (July-October), pp. 153–59.
- Tosuner, M., Arıkan, Z. (2011). Türk Vergi Sistemi, Kanyılmaz Matbaası, İzmir.
- Tunca, Z., Makro İktisat, 4. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, s.19.
- Turan, Z. (2011). Finansal piyasalar ve küreselleşme. Mevzuat Dergisi, Yıl: 14, (162). <http://www.mevzuatdergisi.com/2011/06a/01.htm> (Erişim tarihi: 18.02.2024).

- Turhan, Salih: “Vergi Teorisi”, İstanbul, Filiz Kitabevi, 7. Baskı, 2020.
- Turhan, S. (1998). Vergi Teorisi ve Politikası, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Tüleykan, H., & Bayramoğlu, S. (2016). Türkiye’de 24 Ocak Kararları ile Başlayan Finansal Serbestleşmenin Günümüz İktisadi ve Mali Yapısına Yansımaları. *International Journal of Social Science*(44), 401-420.
- UN. (2017). *United Nations Model Double Taxation Convention: Between Developed and Developing Countries 2017 Update*. United Nations. Department of Economic & Social Affairs
- UNCTAD, “World Investment Report 2015: Reforming International Investment Governance”, Geneva, 2015. Retrieved November 29, 2015, from http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015_en.pdf
- UNCTAD – Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı, (2023), “World Investment Report 2023”, 01.11.2023 tarihinde <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023>, adresinden alındı.
- Uysal, D. (2002) “Küreselleşme ve Gelismekte olan Ülkeler”[(Der. M. Ali Çukurçayır, Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi,Çizgi Yayınevi)
- Vrasti, W. (2009). The politics of globalization studies: From the problem of sovereignty to a problematics of government. Working Paper Series, Globalization Working Papers 09/5, 1-21.
- Watson, M., (2007), “The Political Economy of International Capital Mobility”,Palgrave-MacMillan Yayınları (Kuzey Amerika),pp.pp.117-130
- Yayman, D. Dijital Ekonominin Vergilendirilmesi: Seçilmiş Bazı Ülke Uygulamaları.
- Yereli, A. B. (2005). Macroeconomic effects of tax competition in Turkey. *SEER-South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, (01), 19-38.
- Yereli, A. B., & Ata, A. Y. (2011). Vergi adaletine ulaşma yöntemleri çerçevesinde fayda ilkesinin teorik açıdan değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, 161, 21-32.

- Yeldan, E. (2003). Neo-liberalizmin ideolojik bir söylemi olarak küreselleşme. A.H.
- Yeldan E., Köse, F. Şenses ve (Der.), İktisat üzerine yazılar I, Küresel düzen: Birikim, devlet ve sınıflar (Korkut Boratav’a armağan) içinde (s. 427-451). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım, M. C., & Ülgen, G. (2010). Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Ödemeler Bilançosu Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Örneği. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Yüce, M. & Akbulut, N. (2018). Beps eylemi kapsamında dijital ekonominin vergilendirilmesine ilişkin alınan önlemler. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (68), 105-123.
- Yürekli, Ö. (2004). Ekonomik krizler açısından küreselleşme sürecinin gelişmekte olan ülke ekonomilerine etkileri ve Türkiye örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Zerin Fırat, “Küreselleşme Sürecinde Devletin Değişen Fonksiyonları ve Sosyal Hizmetlerin Yeri”,
- Zucman, G., (2012), “The missing wealth of nations: Are Europe and the U.S. net debtors or net creditors?”, Paris-Jourdan Sciences Economiques – HAL Open Science, Working Paper No: 2011-07, pp.pp.2-24
- www.resmigazete.gov.tr. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18451.pdf> (çevrimiçi)
Erişim tarihi: 18.02.2024
- Mevzuat Bilgi Sistemi,
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5520&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (çevrimiçi) Erişim Tarihi: 05.05.2024
- Borsa İstanbul, <https://www.borsaistanbul.com/tr/sayfa/27/tarihsel-gelismeler>
(çevrimiçi) Erişim tarihi: 20.02.2024
- TMSF, www.tmsf.org.tr, <https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Info/tarihce.tr> (çevrimiçi)
Erişim tarihi: 20.02.2024

TCMB, [www.tcmb.gov.tr https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/8bb1302e-cecc-4ae4-9622-54365f8ee2e1/kambiyo2.pdf?MOD=AJPERES](https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/8bb1302e-cecc-4ae4-9622-54365f8ee2e1/kambiyo2.pdf?MOD=AJPERES) (çevrimiçi)
Erişim Tarihi: 20.02.2024

Hazine ve Maliye Bakanlığı, [www.hmb.gov.tr https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/8/2019/10/kitap2.pdf](https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/8/2019/10/kitap2.pdf) (çevrimiçi) Erişim tarihi: 26.02.2024

Türk Dil Kurumu Sözlüğü <https://sozluk.gov.tr/> (çevrimiçi) Erişim tarihi: 03.03.2024

OECD, Glossary of Statistical Terms, <https://stats.oecd.org/glossary/> (çevrimiçi)
Erişim tarihi: 03.03.2024

GİB, <https://www.gib.gov.tr/yardim-ve-kaynaklar/istatistikler> (çevrimiçi) Erişim tarihi: 03.03.2024

We Are Social [www.wearesocial.com https://wearesocial.com/uk/blog/2023/10/digital-2023-october-global-statshot-report/](https://wearesocial.com/uk/blog/2023/10/digital-2023-october-global-statshot-report/) (çevrimiçi) Erişim tarihi: 17.03.2024

T.CAnayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (çevrimiçi) Erişim tarihi: 31.03.2024

TCMB, <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D27/Y3/T2/WebOnergeMetni/09554916-d6f5-4ecf-8a63-0a17c3e30eee.pdf> (çevrimiçi) Erişim tarihi: 03.04.2024

Gelir İdaresi Başkanlığı, https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/uluslararasımevzuat/Finansal_Hesap_Bilgilerinin_Otomatik_Degisimine_Iliskin_Cok_Tarafli_Yetkili_Makam_Anlasmasi.pdf (çevrimiçi) Erişim tarihi: 02.01.2024

[www.denet.com https://www.denet.com.tr/vergi/dosyalar/makaleler/DUYURU060-421.pdf](https://www.denet.com.tr/vergi/dosyalar/makaleler/DUYURU060-421.pdf) (çevrimiçi) Erişim tarihi: 01.04.2024

OECD, <https://www.oecd.org/tax/beps/multilateral-instrument-BEPS-tax-treaty-information-brochure.pdf> (çevrimiçi) Erişim tarihi: 31.03.2024

[www.verginet.com https://verginet.net/dtt/1/cok-tarafli-sozlesme-Multilateral-Instrument.aspx](https://verginet.net/dtt/1/cok-tarafli-sozlesme-Multilateral-Instrument.aspx) (çevrimiçi) Erişim tarihi: 01.04.2024

www.vergiport.com <https://vergiport.com/blog/beps-kapsaminda-imzalanan-cok-terafli-vergi-anlasmasin-mli-onaylanmasin-uygun-bulunmasina-dair-kanun-meclise-sunuldu> ( evrimi i) Erişim tarihi: 01.04.2024

ÖZET

Küreselleşmenin artmasıyla beraber sermaye hareketlerinde yaşanan artış, sermayenin takibini ve vergilendirilmesini daha da zor bir hale getirmiş ve hükümetlerin kamu hizmetlerini finanse etmelerinde önemli gelir kaynakları olan vergi gelirlerinde, kayıp ve sızıntılar yaşanmaya başlanmıştır.

Vergi cennetlerinde haksız vergi rekabetinin de yaşanmasıyla bozulan ekonomik dengelerin yeniden kurulabilmesi için ortak bir mücadele ve işbirliği gerekliliği kendini göstermiştir.

Başta OECD ve AB olmak üzere pek çok uluslararası kurum, vergi kayıplarıyla mücadele adına çalışmalar yürütmüş ve elde edilen analizler neticesinde ülkeler arası finansal veri paylaşımının oldukça önemli olduğu ifade etmişlerdir.

Bu çalışmada, vergi kayıplarının önlenmesi adına kontrol altına alınması gereken sermaye hareketlerinin takibinde, bilgi değişim anlaşmalarının rolü, uygulamadaki örnekleriyle değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sermaye Hareketliliği, Haksız Vergi Rekabeti, Vergi Cennetleri, BEPS, Bilgi Değişim Anlaşmaları.

ABSTRACT

The increase in capital movements with the rise of globalization has made the tracking and taxation of capital even more challenging, leading to losses and leaks in tax revenues, which are crucial sources of income for governments to finance public services.

The occurrence of unfair tax competition in tax havens has highlighted the necessity for a common struggle and collaboration to restore disrupted economic balances.

Many international organizations, especially the OECD and the EU, have undertaken efforts to combat tax losses. The analyses conducted as a result emphasize the significance of inter-country financial data sharing.

In this study, the role of information exchange agreements in tracking capital movements that need to be controlled to prevent tax losses has been assessed, with examples from practical implementation.

Keywords: Capital Mobility, Unfair Tax Competition, Tax Havens, BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), Information Exchange Agreements.